

26
Jaunā Gaite

279

ZIEMA 2014

VOL. LX, No 4, ISSUE 279
2014

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vīta Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
[<jaunagaita.net>](http://jaunagaita.net)

Subscription rates (USD = CAD)

1 year	\$39.- = €31.-
2 years	\$76.- = €60.-
Single issues	\$10.- = €8.-

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

60. GADAGĀJUMS ZIEMA 2014 4. (279) NUMURS S A T U R S

- 1 Ojārs Spārītis – Jaunajai Gaitai
- 2 Uldis Bērziņš – 11 Motīvi
- 5 Valerijans Dadžāns – Akmens zieds
- 9 SCRIPTA MANENT – Adams Michņiks –
Neviens tik daiļi nerunā par mieru
- 10 Sanita Upleja – Cilvēks vēsturē
- 11 Sanita Upleja – Politiska nebrīvība
- 13 Jānis Liepiņš – Dziesminieks
- 19 Ainārs Zelčs – Abrene 2002
- 21 Gundars Pļavkalns – Nekurienes dārzā
- 22 Rolfs Ekmanis – Māris Čaklais IV
- 26 Juris Šlesers – Kurš kuru?/Dzelzsgriezēji
- 30 Maija Kalniņa – Kovaļevskas vēstules
- 35 Osvalds Zvejsalnieks – Baltā ābele
- 36 Ilona Salceviča – Dzidra Zeberīņa
- 38 Sandis Laime – Raganas Latvijā
- 41 Laima Slava atbild Dacei Krecerei
- 44 MĀKSLA – Māris Brancis – Zvejsalnieks
- 44 Māris Brancis – Valerijans Dadžāns
- 46 Valerijans Dadžāns – Pēdējā
- 48 Jānis Aistars – Rakstnieku cēliens 2014
- 49 Gunta Amola – Mūzikls Pūt, vējiņi!
- 51 Rolfs Ekmanis – RFE/RL
- 54 DAŽOS VĀRDOS (vg)(ie)(mb)(fg)(jž)(re)
- 68 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 70 KIBERKAMBARIS – Esam tikuši pāri? (jž)
- 72 GRĀMATAS – Jānis Liepiņš – Bērsons
- 73 Juris Šlesers – Māra Celle (no Mežaparka)
- 74 Māris Brancis – Par Pētera Zirniša Ķūķi
- 75 Gundars Ķeniņš – JBS 45/3, 2014
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Brenča Sila vāks
Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJA · LATVIAN ACADEMY OF SCIENCES

Rīgā, 2014. gada 22. septembrī

LZA ārzemju loceklim **Rolfam Ekmanim**,
Rakstu krājuma „Jaunā Gaita” galvenajam redaktoram

Augsti godātais Rolf Ekmaņa kungs, dārgie „Jaunās Gaitas”
veidotāji un uzturētāji!

„Jaunā Gaita”, Tu tiešām esi „rakstu krājums kultūrai un brīvai domai”, kas godam attaisno nosaukumu un ievirzi jau kopš 1955. gada. Mainījušās pētnieku un lasītāju paaudzes, mainījušās valsts iekārtas, kultūrvēsturiskie apstākļi, grozījušies politiskie vēji, nemainīga palikusi Tava misija – latvietības stimulēšana valodas, kultūras un mūsu sakņu apziņā. Paldies par to! Tikai Jūs paši zināt, kādas pūles tas ir prasījis, bet, ticiet droši, – mēs to vērtējam ar visdziļāko cieņu, atzinību un goddevību.

Un ceram uz turpmāko sadarbību, sadraudzību Latvijas, latviskuma un kultūras vārdā, īpaši, tuvojoties Latvijas simtgadei. Kā lūdzam Valsts himnā: „Dievs, svētī Latviju!” Mēs esam, būsim un pastāvēsim tikai savstarpējā sapratnē un vienotībā, kuru stiprināšanā Jūs esat ielikuši tik daudz pūļu, par ko no sirds pateicamies.

Dārgais Rolf Ekmaņa kungs, lūdzu nododiet manu vissirsnīgāko pateicību visiem „Jaunās Gaitas” piederīgajiem!

Sirsnībā

Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents

Ojārs Spārītis

Uldis Bērziņš

Tik iebridu. Jāņa Medeņa motīvs

Pār lielu ūdeni, pār smilšu klājumu brālņiekus nēsās – savup katru! Putjūgā Neptūns dažam drasos pa priekšu, bet citu pametīs kāpā. Pil guns no Staļina lāpām, maijlēktā trāpa, maija tumsā Dižjūra dudo.

Restotā kariatē nelabais raus pār Urāla kalniem. Klaus, modoniet, melniem virpuļiem kaucot: viņ brien kā aizmūž saldā putenī Gaiziņš ar Nesauli, Ūbāns ar Podnieku – ir sīkie brāļi? Oi, vietvārdi, jūsos ausos: most ziedoņam Vidzemes veči, skurina egles! Man – debešos gars, kur odiem da okškeriem nesniegt. Uz lāvas lempīgā miesa kungst, nemieg. Kad paka? Kad no dzimtenes paka? liksmīnāt rāpuli lieso. Pasmej, saimniekdēls, plīstošo sirdi sajoz: tūkstoš kā tārpi zem zemes meklē savu lāvu salušos klajos.

Ķērpjainā ābele dzīvus ir mirušus pazīs pārnākam sētās. Kaļķaini akmeņi latvisku saka vēl latvāņu biežnā! Ak, cik akla taustus zem zemes čāpst bezzobe aka.

2010

Bez intervijām un dzejoļiem kultūras periodikā, šogad dzejnieka, atdzejojātāja, kritiķa Ulža Bērziņa radošajam devumam pievienojas: 1. „Neputna” klajā laistā dzejas avīze (16 lappuses) *Izšūpojušies* ar apakšvirsrakstu „Bibliotēka ostmalā” (māksl. Juris Petraškevics), kur iekļauti ap 40 kultūras cilvēkiem veltīti dzejiski „motīvi” (no tiem turpat 1/3 pirmpublicēta *JG* lappusēs). 2. Kompaktdiskā *Izņemts no skolas* Jaunā Rīgas Teātra aktiera Kaspara Znotiņa ierunāti Ulža Bērziņa dzejoļi. 3. Ulža Bērziņa (kopā ar Knutu Skujenieku) no austrumslāvu senvalodas latviskotā *Teika par Igora karagaitu*, ko publicē LZA apgāds „Zinātne” sērijā *Literatūras pieminekļi*. Šo „elēģiju par zaudētu vienotību” (Skujenieks) 12. gs. beigās papildina zinātnieču Marijas Pļuhanovas un Rutas Veidemanas veiktie (ciešā sadarbībā ar atdzejojātājiem) bagātie vēsturiskie un tekstoloģiskie komentāri.

**„Viļņa Zaļkalna“
pirmais reiss.
Vecs motīvs**

Kad es iemācīšos lasīt čekistu domas? Pie tiem papīriem, nē, pie tiem man netikt.
(Jūs reiz šķirstīsiet – un jums liksies garlaicīgi.)
Tā ir tava lielā brīvība, bezbijetniek – ņem pasapņo.
Ja mēs ieietu Ventspilī, un lai mūs visus sabāž.
Ja mēs gadu šūpotos Liepājas priekšā. Ja mēs nodibinātu neatkarīgās Latvijas televīziju. Ja viņi mūs bumbotu, un NATO bumbotu viņus.
Iedomām ir savs spēks. Cik reizes neesmu jau kritis tai velna Volčovā.

2011, Skriduklosteris

**Robinsona
Krūziņa sala.
Vecs motīvs
atkal klāt**

„Es Dzelmim pirmā meita, visdūšīgākā. Viļņos vagu dzišu. Es jau brienu, es brunču malu pacēlusi skrienu. Tu nositīsies man pret ceļgalu! Grimst ielas, klumpačo uz jūru jumti. Es – gaisos nostājusi! – stāvus mīžu. Dullais puisī, vairs prātu neatgūsi. Laid to mastu vaļā, nagus nesaldē! Vair ziņgē krāsi zeltu pūrā, valdīsi pār jūrām!”
„Nē! Es Kremli valdīšu, vai dzirdat, Piektagadnieki?! Es glābšu Berlīni, Herr Gruppenführer! Nē, lielā meita! – sēdēs klase, nāks direktors par mani izstāstīs, tu arī ieklausies: Tas tik bij gadsimts! re, ar prastu reņģu laivu zvejniekpuika pa divi lāgi izbrauca Dīķi! Divi lāgi! – Peldu sliķšu pa jūrām nīķšu, maldu klīšu visus mūžus mīlu nīšu, es pārtulkots tik un tik gadus vilšu zēnus!”
„Labi, puīšeli. Es tevi palaidīšu.”

2012

**Pār trejām jūrām.
(Meitene stāsta
Ingai Ābelei)**

Tēvs teica: labi, ka tu ej pirmā. Kad būsi pie Lielā ūdens, tad rietēs saule. Tad savā laivā tevi aicinās Osīris. Kad pienāks mans laiks, es meklēšu tevi, meitiņ.

Nē.

Jau trīstūkstoš gadus gaidu savā ķīmijā: es atmiņā iesaldēta, oglekļa analīzes man nevajag.

Taisnība vecajiem, konservatīvajiem priesteriem: dimensija ir laiks.

Viņam, Osīrim būtu par grūtu tagad sameklēt mani.

Tēva melnīgsno gludo vaigu ar katru gadsimtu sapņoju skaidrāk.

Kurš vācietis nopirka mani? Kā – pār trejām jūrām – nokļuvi šajā pilsētā? Kas tā par ziņkārū cilti, kas saviem skatieniem deldē un deldē man tinus?

2013

**Poem pa mirkel.
Friča Dziesmas
motīvs**

Es redzej sapen: es gāj pa jūr a caur laiv. Kur bijs, kur ne, vien dūšig strimal klāt, viš sak: ei, cilēk, vai tev lemts ar likten louztes?! Tu grib joun Rīg celt uz paš Kolkes rag vai Roņu sale? Nē, ceļš tev būs uz tālem krastem, i nekrustes! Reiz races tev svešes zvirgzdes, Kriegsberichter!

Domāj, nopirks Leik, taps kā mazs Dies – no gaism es radis eņģels! Tur nav šaub, tu, meitan, smukāks pa vis ciem – stāj bare, pasmaid! Knips, det ār nu fārdig! Kā Fausts, es bildinet zin mirkel.

Es atkal redzej sapen! Es lidinaj par jūr ar spārnem. Kur bijs, kur ne, viens dūšigs kraukels klāt, viš sak: karr, karr, lkārr! Kurr?! Vis zēn sūt sveicin! Tu – jou uz mūsu pusi? – Jā!

2010

**Sala.
Česlava Miloša
motīvs**

Dzeja bija tāds teleskops – pievilkt tuvu cilvēkus vai, piemēram, skaitļus.

Mīļie! Tagad pats esmu atnācis. Visur!

Vecums ir skaists, bet viss – tik briesmīgi tuvu.

Atveru logu, paraugos okeānā. Kas būtu domājies, ka tumsa reiz liksies par spožu. No poļu dzejas man paliek tik „tak” un „nie” un „dlaczego?”. Citiem vārdiem, es atkal skatos teleskopā – no resnā gala.

Cik sīki nu grāmatās burti. Un žurnālos, un virs vitrīnas.

Manos gurnos vairs nav neviena, kam noslēgt ar Dievu derību.

2011, Kopavoga

**Drauguos ar soul.
Zeltītes Freibergas
balss**

Tu, kas cit gād vai pēc simt gād grib dzimt Kolke, Kaltene, klauses! Tikkuo viņ leje nuo laiv, ta Rietjūr partap par Rītjūr. Hejsan! Tīr veš, puotes, vārīts piens. Joun posoul! Neskates atpakaļ, kurzemniek, tik ja nu stund pirms aušans.

Ālant Vils, tas kuopš puikdien bij drauges ar viln. Soul tad grim jūre – kā visem. Nu trimda, Zviedrijs gar gād. Fotoskunst ka kalpuojams soulei un dārzam, un dievem. Tad es dzirdej, viņam soul nuorietejš mežes. Piemin vec lāg Ālant Vil, nu, piemin, puiks Kolke un Kaltene. Attek maz brīd pirms aušans: soul uzlec jūre. Vakare grieziet galv, jūre tas pazūd!

2013

Kuģis uz Palestīnu

Citād, jau citād
klab saimniecei stelle.
Meitas uzmeta lūpu,
drīz vērsies elle!

Jau sakrāva sārtu,
jau saskrēja velle!
Jau guni kurs –
es lelle, es lelle!
Oi, man izlīdzet,
saul un mēnes!
Jūr jau vaļe,
vēl stempel nenes!

Vai jau par vēl,
Šimron un Bētel?
Jūr sauc un sauc,
oi, kur man mētel?!

2010, Visbija

Medūzas ganīt. Māra Salēja pieredzēts

Tik atceros: medūzu barus Saulkrastos sadzina
Poseidons. Mēs bērni kā ekokritiķu pulciņš
brienam, tveram plaukstā dzidros dzēlīgos
dzejoļus. Tie aiztek caur pirkstiem, tās metaforas
ņem izkūst!

Miklā delna līp pie tapetēm vecajā liftā. Abi ar
Vērdiņu Kārli uzrotām ūzas un brienam, brienam
sāļajā medūzu pļavā. Sāls un dzeja dzeļ kāju
pušumos.

Šonedēļ atkal es viens pie jūras, dzeja mans
mezozojs.

Ai, trijjūgā aiztraucās dievs!

Medūza zuda! – uzmini manu minoru, muzikant.
Mazūrasins man pušumos silta. Nu, mazurku,
skrypač!

Es mīlu jūs, mazās mažorās Mariannas, es –
Rudais.

2013

**2013, vai vēl
vasara?
Filoloģe
Ināra Ķemere
fantazē pie
klavierēm**

**Pasaciņš.
Leona Brieža
motīvs**

Ejamies, stāvuļojam, ēdaļājam vai dzerstāmies –
vislaik tak iramies starp morfēmu kalniem.

Valoda dota tev vienreizējai lietošanai, Strasbūras
meitēn. Valoda ir tava vienīgā Oikumene, Briseles
zēn.

Valoda ir tavs Piektdienis, kuģinieks. Katra
no tavām izloksnēm apaug sauli un mēnesi,
lauciniek. Tavs idiolekts jau pāraudzis Pienaceļu,
dzejniek. Bet paviršās runās Dievs neklausās.

Dievs saka: ajte da Mani, i taiseisim Pasauli! Jūsu
zinīgā, gēniem pārsātinātā asins ir Mans okeāns,
cita nevajdzēs. Dēļ jums Es uzsāku eksperimentu.

–
Kurš mācēs pārtulkot Sirēnu treļļus?

Kurš no jums atceras vēl Ādama atbildes
Eksāmenā?

Atkal ar draugiem klaiņojām Godkāribas agorā.
Rudens ir bagāts vīrs – un tur nebij nekā, ko mēs
nespētu samaksāt. Un puīši – katrs bij gatavs
man palīdzēt pārnest pirkumu! Izsmējāties
no sirds. Soul nuoiēt jūre! Oktobri, tu būsi klāt.
Jā, tev nākas zelta medaļa. Sudraba medaļa –
aprīlim.

Tāpat kā Rainis, es solos jums: es dzīvošu simtu
gadu! Pēc tam es gaidīšu jūs tur – valodā. Cik
sarkana septembra alejās staigājā vecmeitu
vasara.

Oktobrī, Mežaparkā

Ai, kā es sasadziņš, tos kāpā skraidīdams!
Nēsaciņš, Jāsaciņš, tie mani vecie brāļi, tiem –
pilnu laivu, man tik asaciņu, bet vienalga, es tas
bagātais. Nekādu kasāciju no manis negaidiet,
ja esam dievu dēli, gan sarēķināsimies. Katru
vasariņu dzejot iramies. Ik vakariņu mēs klusējam
– un sasaprotam. Katrs savā mājā! Tālruņa
nevajag, tādi mēs brāļi. Katrs kluss gar savu tiklu.

Decembri pazīstat? Puspiecos slīkst saule,
lās asiņu. Pil delna melna vīna – vai atceraties
decembri? Sniegainā lapā man izlaistīts.

Pilns plauktiem Kāsaciņu, Šāsaciņu, lasiet
veseli! Es saukšu Pasaciņu!

2013

Adams Michņiks

NEVIENS TIK DAIĻI NERUNĀ PAR MIĒRU...

Kā skumja 20. gadsimta atmiņa paliks intelektuālās elites liekulība, muļķība un klusēšana laikā, kad attīstījās totalitārie režīmi – nacisms un staļinisms. Acu pievēršana uz Austrijas aneksiju, Čehoslovākijas un Baltijas valstu okupāciju vienmēr paliks kā Eiropas kaina traips. Par mieru un tautu draudzību neviens nav runājis tik daiļi kā Hitlers un Staļins, taču neviens nav paveicis tik daudz noziegumu kā šie diktatori.

Šodien Eiropa klusē, kad jārūnā par Krievijas prezidenta Vladimira Putina agresīvo impērisko politiku. Rietumi iecietīgi noskatās uz avantūristiskajām izpausmēm, kas nepārprotami apdraud citu valstu – Moldovas, Latvijas, Gruzijas un jo īpaši Ukrainas – suverenitāti. Eiropas Savienība uzvedas, it kā tā būtu neitrālā Šveice – īpaši tas attiecas uz politisko un biznesa eliti. Bet Eiropa nav Šveice. Tieši te ir izcēlušies divi asiņaini pasaules kari.

Tādēļ mums – kultūras, zinātnes, mediju pārstāvjiem – ir pienākums būt modriem. Mums jāraida trauksmes signāls gluži kā Kapitolijs zosīm senajā Romā. Mēs nevaram dzīvot agrākajās ilūzijās un ļauties līdzšinējam konformismam. Mums jāaicina ES līderi stāties pretī Putina agresīvajai politikai.

Neuzskatīsim Putinu par visu krievu tautu, tāpat kā arī krievu tauta nebija Brežņevs, kurš uzsāka avantūru Afganistānā. Tolaik drosmīga un godīga Krievijas balss bija Andrejs Saļarovs, kurš par iebrukumu Afganistānā sacīja: „Apkaunojošais karš.” Pašreizējais karš Ukrainā, kas sākās ar Krimas aneksiju un turpinās ar provokācijām valsts austrumos, ir apkaunojošs, traģisks un bīstams. To pavada lēmumi, kas ir raksturīgi diktatūrām un aplāpē demokrātiskās brīvības Krievijā.

Samierināšanās ir ceļš uz nekurienu! Putins nav eiropiska tipa politiķis, viņš ir politiķis, kuru vada avantūrisms. Ir atvērta Pandoras lāde – no Krievijas uz Ukrainu dodas šovinisti, kaujinieki amatieri un asinis. Apbruņot šādus bandītus ir noziedzīgi.

Pieredze māca, ka dialogs ar Putinu bez vienotības un stingrības ir tikai laika tērēšana. Viņš neņem vērā vājos. Taču tieši tāda šobrīd izskatās ES, kas kaisa vārdus vājā, mēģinot Kremlim norādīt „sarkanās līnijas”. Putins joprojām piegādā ieročus un algoritmus, koncentrē karaspēku pie robežas, tomēr ukraiņiem ir tiesības izvēlēties nākotni, kas atbilst Eiropas demokrātiskajiem standartiem. Viņiem ir tiesības dzīvot godīgā valstī. Iespējams, šodien Ukrainas austrumos izšķiras visas Eiropas Savienības nākotne.

Eiropas atbildei jābūt ES dalībvalstu solidārai attieksmei. Tām jāizmanto visi spiediena līdzekļi: jāpārtrauc ieroču tirdzniecība Krievijai, jāievieš ekonomiskās un politiskās sankcijas.

Šis Polijas avīzes *Gazeta Wyborcza* redaktora, pazīstamā autora un kādreizējā *Solidarność* aktīvista Adama Michņika (Adam Michnik) raksts pārpublicēts Eiropas lielākajos dienas laikrakstos – *Die Welt* (Vācija), *Le Monde* (Francija), *Dagens Nyheter* (Zviedrija), *El País* (Francija), *La Stampa* (Itālija), *De Volkskrant* (Nīderlande), *Die Standard* (Austrija), *Lietuvos Rytas* (Lietuva), *Latvijas Avīzē* (2014.31.VII) u.c.

Sanita Upleja

CILVĒKS VĒSTURĒ

BALTIJAS CEĻA 25. GADSKĀRTĀ

Šovasar laukos iznāca lasīt Krišjāņa Barona paša atmiņas un ģimenes locekļu atmiņas par viņu. Tās lasīdama, pēkšņi aptvēru, ka līdz šim manā galvā un atmiņā iztrūka kāds ķēdes posms. It kā zināju, ka Krišjānis Barons nodzīvojis līdz 1923. gadam, tāpat pieredzējis Latvijas valsts tapšanu. Tomēr stiprāk atmiņā bija iespiedusies viņa saistība ar jaunlatviešiem un šķietami tik tālo 19. gs. Jaunlatviešu kustība un Latvijas valsts pirmsākumi likās kā divas gana tālu viena no otras vēsturē esošas parādības, pat ja viena mērķa savstarpēji saistītas.

Taču Barona vedeklas Līnas Baronas atmiņās cita starpā izlasīju arī par Latvijas brīvības cīņu un Bermonta uzbrukuma Rīgai laiku. 1919. gada rudenī Krišjānis Barons, kurš tolaik mita pie dēla ģimenes Rīgas centrā, turpinājis savas garās ikdienas pastaigas, neraugoties uz kara apstākļiem un lādiņu apdraudējumu. *Gadījās, ka viņa prombūtnes laikā notika apšaudīšanās; bet viņš pārnāca arvienu sveiks, pārnēsdamas ziņas un novērojumus. Reiz tēvs pat bija nostaigājis līdz Daugavas krastiem pie semināra; redzējis ierakumus un sarunājies ar tēvijas aizstāvjiem, atceras Līna Barona.*

Savukārt, kad 1920. gada janvārī uz Rīgu no Liepājas guldīšanai Brāļu kapos tika pārvesti 1919. gadā Studentu rotas kritušie, starp tiem bija arī Barona dēladēls Kārlis Barons. *Neskatoties uz saviem 85 gadiem, tēvs turējās kājām bērnu gājienam līdzī, lai aizgājējus pavadītu uz pēdējo dusu,* rakstīja vedekla un kritušā kareivja māte Līna Barona. Tā nu sanāk, ka ne vien pats Barons bija veltījis savu mūžu *Latvju dainu* radīšanai, bet arī pieredzējis to, ka viņa mazdēls atdevis savu dzīvi par Latvijas un latviešu brīvību.

Pie sava nesenā „jaunatkļājuma” atgriežos tagad brīdī, kad domāju par *Baltijas ceļa* 25. gadskārtu. Nu jau gadsimta ceturksni mēs ik gadu šajā laikā atceramies, ko tas mums nozīmēja un kur katrs no mums to brīd atradās.

Man bija 16 gadi un tajā dienā es biju savos laukos divatā ar mammas mammu, kurai jau bija 87 gadi. Citi ģimenes locekļi bija Rīgā *Baltijas ceļā*, bet mēs ar vecomammu stāvējām lielajā istabā rokās sadevušās un klausījāmies radio tiešraidi. Brīdis bija dziļi simbolisks un aizkustinošs, tāpat kā mūsu atrašanās vieta vēsturē daudz pieredzējušajās dzimtas mājās.

Taču man pats svarīgākais, ko es arī katru gadu atsaucu atmiņā un vienmēr atcerēšos, bija atrašanās blakus man ļoti nozīmīgam cilvēkam. Cilvēkam, kas bija mūsu tiešais saistošais posms ar pirmskara brīvvalsti un vienlaikus paraugs tam, ka nekādi necilvēciski režīmi, ciešanas vai grūtības nevar salauzt Cilvēku, viņa vērtības, viņa mīlestību un cilvēcību.

Gadsimta ceturksnis ir ļoti īss laika nogrieznis vēsturē, lai gan mūsu šķietami zibens ātrumā skrejošajā laikā tas var likties ilgs kā mūžība. Un gadsimta ceturksnis mūs šodien nevis šķir no, bet tieši vieno ar to īpašo augusta dienu un to mūsu valstij īpašo laiku, pat ja ikdienā nereti „toreiz” un „tagad” mums liekas atrodamies teju gaismas gadu attālumā.

Liela daļa no šodienas Latvijas iedzīvotājiem ir vienā vai otrā veidā paši pieredzējuši valsts atjaunošanu un brīvības izcīnīšanu. Mēs paši esam dzīvi un elpojoši „saistošie posmi” savas valsts un tās vēstures veidošanā. Mēs to esam pārņēmuši no saviem vecākiem un vecvecākiem un nodosim to saviem bērniem un bērnubērniem.

Tieši šī pieredze ir tik īpaša Latvijai un tās tautai kā mazai valstij un mazai tautai, jo mūsu pieredze ļoti skaidri liecina par to, ka ikviens cilvēka devums vēsturē ir un būs svarīgs. *Baltijas ceļā*, lai tas sasniegtu savu mērķi, vienlīdz svarīgs bija katrs cilvēks – liels vai mazs, slavens vai neslavens, nabags vai bagāts.

Tāpat kā svarīgs bija ikviena devums, savulaik iesūtot un vācot latvju dainas Krišjānim Baronam apkopošanai un sakārtošanai. Tāpat kā ikviena devums vienā vai otrā veidā Latvijas valsts un tās brīvības izcīnīšanas laikā 20. gs. sākumā. Tikpat svarīgs bija arī ikviena cilvēka devums, kurš padomju verdzības pusgadsimtā spēja uzturēt spēkā Latvijas brīvības ideju un nodot to tālāknešanai nākamajām paaudzēm. Visbeidzot – ne mazāk būtiska un stiprinoša ir apziņa, ka esam paaudzū paaudzēm paši posmu pie posma sakādējušies vienas idejas vārdā kā *Baltijas ceļā* roku rokā.

Tāpēc neticēsim, ja mums kāds šodien saka, ka vēsturi un cilvēces likteņus izšķir tikai daži lieli vīri un sievas un ka tikai viņiem ir atbildība par pasaulē notiekošo, kamēr pārējie var dzīvot savu „mazo“ dzīvīti, „nodalītu no politikas“ un neatkarīgi ne no kā.

Galu galā Latvijas valsts un tautas likteni vienmēr ir izšķīrusi pati tauta ar tās pārstāvju personīgo ieguldījumu, gribu, atdevi un ticību idejai. Tā ir lielā mērā mazas valsts un tautas priekšrocība, ka katra sabiedrības locekļa devumam ir salīdzinoši liela nozīme.

Tāpēc *Baltijas ceļā* 25. gadskārtā stāvam blakus saviem bērniem un mazbērniem tā, lai vēl pēc gadsimta ceturkšņa vai pusgadsimta viņiem būtu tikpat labas atmiņas par šo pasaules attīstībā izšķirošo laiku kā mums tagad ir par savu vecāku un vecvecāku paveikto. (<www.ir.lv> 2014.21.VIII).

Sanita Upleja

POLITISKA NEBRĪVĪBA NAV SAVIENOJAMA AR ILGTSPĒJĪGU SAIMNIEKOŠANU

Sekojošā līdzi Latvijas sabiedriskajai sarunai par saimnieciskajām sekām, ko rada mūsu valsts ieņemtā nostāja šā brīža Eiropas asinainākajā un mūsu zemes robežām tuvākajā karā starp Ukrainu un Krieviju, iedomājos par vismaz trim iemesliem, kādēļ mūsu valsts uzņēmējiem ir izdevīgāk pieciest īstermiņa grūtības ilgtermiņa attīstības un uzplaukuma vārdā.

Turklāt tas nav pat šķietami netveramo un ne visiem saprotamo “augsto” vērtību un tamlīdzīgu skaidrā naudā neizmaināmu lietu dēļ. Tas ir darāms pašu uzņēmēju un darba darītāju taustāma labuma vārdā. Protams, ja vien ir pacietība un spēja savu darbību sarežģēt garākā laika nogrieznī.

ĪSTS KARŠ. Lai arī saskaņā ar esošo starptautisko kārtību tieši nepieteikts un Krievijas siltiem meliem maskēts, tomēr starp Ukrainu un Krieviju būtībā risinās karš, pareizāk sakot, karš notiek uz Ukrainas zemes. Karā tieši neiesaistītās, tuvākās un tālākās kaimiņvalstis no savām drošām un siltām vietām noraugās šajā darbībā un izvēlas, kurā pusē nostāties.

Latvija līdz ar citām Eiropas Savienības un NATO dalībvalstīm ir skaidri paudusi savu nostāju, ka tādas darbības, ko pret Ukrainu veic Krievija, ir nepieļaujamas, tādēļ attiecīgi sodāmas ar sadarbības tirdzniecībā un citās jomās ierobežošanu.

Turklāt svarīgi atcerēties, ka tā saucamā Rietumu pasaule ir vienoti nostājusies pret Krieviju ne tikai tādēļ, ka Krievija ar savu rīcību grauj visu sūri grūti būvēto starptautisko valstu un tautu pārvaldes kārtību pasaulē, bet netiešā veidā cenšas uzspiest pārējai pasaulei arī savu priekšstatu par saimniekošanas un uzņēmējdarbības principiem.

Par to tad arī būtu jāaizdomājas tiem uzņēmējiem, kuriem liekas, ka politika un uzņēmējdarbība ir divas dažādas pasaules, kurām nav nekāda savstarpēja sakara.

Ja nu reiz kā valsts esam nostājušies tajā pusē, kas uzskata, ka putinismam nav ļaujama brīva vaļa, tad varbūt arī katram šīs valsts uzņēmējam būtu pašam jāizvērtē, ko var iegūt un zaudēt nostājoties šajā cīņā vienā vai otrā pusē.

Lai cik nepatīkama visiem arī būtu kārtējā saimnieciskā krīze pēc mūsu valsts jau nesen pārciestajām grūtībām, ir jāsaprot, ka šoreiz darīšana ir ar ārkārtas gadījumu un īstiem kara apstākļiem ļoti netālu no Latvijas. Tādos apstākļos nav pamatoti cerēt, ka visi Latvijā tiksims sveikā cauri bez jebkādiem zaudējumiem un ka jebkurus iespējamus zaudējumus segs „Eiropa” vai vēl kāds.

TRĪS LIETAS. Pat ja tās nebūtu ES noteiktās sankcijas un Krievijas atbilde, kas tieši

ietekmē Latviju, tad ilgstošas karadarbības un nestabilitātes mūsu pasaules daļā dēļ Latvijas tautsaimniecība ciestu vienā vai otrā veidā jebkurā gadījumā. Patiesībā kareivīgais rīcības veids, ko Krievija izvēlējusies saziņai un sadarbībai ar pārējo pasauli, nav labvēlīgs nedz uzņēmējdarbības attīstīšanai, nedz ieguldījumu veikšanai. Protams, ka ir uzņēmējdarbības veidi, kuri gūst peļņu no kara vešanas, taču diez vai Latvijā mums tādi ir.

No Latvijas Krievijā ievadamās preces lielākoties taču ir domātas caurmēra iedzīvotāju patēriņam, un tieši viņi ir tie, kuriem pirmajiem saruks ienākumi ilgstošas karadarbības un palielinātu militāru tēriņu gadījumā. Protams, ka pārtika un zāles ir pēdējās lietas, no kā cilvēki atteiksies, taču cerēt uz precu noieta palielinājumu un peļņas pieaugumu Krievijas tirgū tuvāko gadu laikā diez vai varētu pat gadījumā, ja nebūtu nekādu tirdzniecības ierobežojumu.

Otrkārt, tieši vai netieši atbalstot putinismu, tiek balstīts saimniecisko attiecību veids, kas varbūt var nest ātru peļņu pie labvēlīgiem apstākļiem, taču var tikpat strauji beigties ar gana bēdīgām sekām. Proti, godīgas sāncensības trūkums, tiesiskas valsts trūkums un augsts korupcijas līmenis, kāds vērojams Krievijā un ko tās pašreizējā vara veicina attīstīties, ļoti tieši skar uzņēmējus.

Tādos apstākļos īstermiņā, protams, iegūst tas, kurš ir draudzīgāks un tuvāks varai un tai paklausīgajai tiesu sistēmai. Taču brīdī, kad kļūsti varai nevēlams, ķēblītis no

kāju apakšas tiek zibenīgi izsperts. Tādos apstākļos nestrādā nekādi tirgus likumi, uzņēmēja apķērība, darba spējas un citas lietas, kas ļauj attīstīties uzņēmējdarbībai normālā „rietumnieciskā” vidē, tiesiskā valstī un godīgas sāncensības apstākļos. Vai tiešām mēs pie kaut kā tāda gribētu atgriezties arī Latvijā? Tad kāpēc ko tādu balstīt kaimiņvalstī?

Vēl viena lieta, par ko būtu vērts padomāt tiem, kas putinismā nesaredz nekā ļauna, ir kaimiņvalstī un tās valdībā valdošā nostalgija pēc padomju laikiem. Tajā sistēmā, kā zināms, visiem, izņemot vienīgās partijas vadības pārstāvjus un nomenklatūrai pietuvinātos, bija lemts būt vienādi nabīgiem. Turība, strādīgums un personīga uzņēmība bija nīdējamas īpašības, nevis godā turamas.

Var jau sevi mierināt, ka laiki mainījušies un tagad neviens vairs netiks „atkulakots”, taču notikumi ar citai valstij piederošas mantas nekaunīgu paņemšanu Krimā pēc tās nelikumīgas pievienošanas Krievijai drīzāk liecina par ko citu. Vai tiešām tas ir tas, pie kā vēlamies atgriezties Latvijā? (<www.ir.lv> 2014.26.VIII).

Neatkarīgā žurnāliste Sanita Upleja raksta par aktuāliem, sabiedriski politiskiem jautājumiem kopš 1993. gada. Lielāko daļu sava profesionālā mūža pavadījusi laikrakstā *Diena*, sadarbojusies arī ar LTV Ziņu dienestu un *Radio Brīvā Eiropa* Latviešu redakciju Mīnhenē. Tagad nedēļas žurnāla *Ir* līdzstrādniece. Rakstu pirmpublicējumi www.ir.lv.

Astoņus gadus vecā ukraiņu zēna Maksima zīmējumā, kas novietots plakātu stendā pie Ļvovas (Ļvivas, ukr. Львів), redzams Krievijas prezidents Vladimirs Putins, kuram prefi stājas Ukrainas tanks

Foto: AFP/LETA/IR

Jānis Liepiņš

DZIESMINIEKS UN LEIJERKASTE

Maza šūbertiāde

Personas:

Šūberts

Leijerkastnieks **Kranihs**

Marija, Šūberta kaimiņiene

Floreta, viņas meita

Šūberta dzīves pēdējais gads

Šūberts. Marijas kundze, kad nu esat no augšas pie manis nonākusi un pieteicāties palīdzēt, paskatieties, kas spēlē zem loga! Ja ir vecais Kranihs, aiciniet viņu iekšā! Šis septembris ir tik drēgns, itin kā ziema būtu jau klāt. Vai varbūt man tas auksts liekas tāpēc, ka pašam ir drudzis? Vīnē nekad septembris nav auksts.

Marija. Jā, zem loga stāv Kranihs. Neizskatās, ka viņam kāds būtu ko devis, neizskatās, ka viņš šorīt būtu ko labu baudījis. Bet neredzu iemesla, kālabad viņš jums būtu jāsauc savā istabā. Brālis jūs ir pieņēmis pie sevis, bet vai viņam patiks šie redzēt arī leijerkastnieku?

Šūberts. Ferdinands istabu man ir devis, neizvirzīdams nekādus noteikumus. Šobēra namu es atstāju pēc doktora Rinnas ieteikuma. Tur ar visu greznību, kas līdzās, jutos tomēr ļoti iežņaugts telpās. Te ir Vīnes pati mala un lauki tieši acu priekšā. Jauka ir Jau-nā Vīdene.

Marija. Mēs abas ar meitu Floretu arī uz šo namu pārnācām ar tādu pašu nodomu – lai drīzāk tiekam svaigā gaisā, esam šai ziņā ļoti jutīgas. Bet nams ir tik tikko uzcelts, nav lāgā izžuvis. Mums jau nu ne, bet jums, Šūberta kungs, tas var kaitēt. Nama cēlēji teica, ka gan koki, gan mūri esot slapji.

Šūberts. Jauns nams man nevar kaitēt nekādā ziņā. Mēs ar brāli un pāris mani draugiem vēl vīkšamies uz Eizenštati, lai pie Haidna kapa izrādītu cieņu un mīlestību visu godātajam mūziķim. Ferdinands ir gan par mani vecāks, tomēr ir pulka mundrāks. Sa-protams, es pakļaujos viņa nosacījumiem

– galu galā viņš ir ieslavēts skolotājs! Un es rēķinos arī ar svaines īpatnībām. Iesauciet tomēr Kranihu, ja viņš nāk; viņš ir smalkjūtīgs un ļoti bikls cilvēks. Viņš nav ne Vīnes nabags, ne parasts ielas muzikants.

Marija. Nu, labi, tad es eju viņu saukt iekšā.

Šūberts. Un sakiet, lai viņš leijerkasti neatstāj pagalmā! Kaimiņsētas bērni var ērgelītēm kaitēt.

*Šaipus ciema redzu –
Leijerkastnieks nāk,
Savu veco kasti
Atkal deldēt sāk.*

*Viņš vēl basām kājām,
Lauks jau sniega klāts,
Viņa algas šķīvim
Grasis nenāk klāt.*

*Kas uz viņu dzirsies,
Kas pie loga ies?
Tikai suņi ņurdot
Liek tam sarauties.*

*Ai, viss taču notiks,
Kā tam jānotiek!
Vai, kas spēlēt sācis,
Spēles projām liek?*

*Brīnumainais veci,
Ļauj ar tevi iet!
Tava leijerkaste
Manas dziesmas dzied.*

Kranihs. Muzikanta kungs! Jūs sacerat dziesmiņas, ko tagad dzied visa Vīne, un arī es daudzas protu, bet manām ērgelītēm nav nevienas jūsu dziesmas. Ja rastos veltnītis ar kādu no tām, cik gauži katra ietu ļaudīm pie sirds!

Šūberts. Mīļais Kranih! Nekādas pilnības nav man pašam, lai gan pavasarī bija mans atklāts koncerts un nupat Hāzlingers izdeva manas dziesmas.

Marija. Šūberta kungs, no tās bagātības jums maz kas vairs palicis. Un visi mēs zinām, cik *bagātīgi* jums tika maksāts.

Šūberts. Par „Ziemas ceļu” man labi samaksāja. Hāzlingers deva guldeni par katru dziesmu. Tā ir liela nauda, bet dzīves lieliskuma man tomēr nav. Marijas kundze, jums ir teicams darbs, jums visa kā ir vairāk nekā man, bet arī jūs neesat bagātniece. Bagātnieki dzīvo Vīnes centrā. Mēs – pa nomalēm.

Kranihs. Es jau nāku šepat no ciema, pat ne no Vīnes nomales. Vai ar tik plānām un nošķiebtām karpēm es iedrošinātos sperties uz bruģa, pa kuru stalti nesas Vīnes kungi un dāmas?

Šūberts. Marija, iededziet mums vienu sveici! Sērkokociņiem vajag būt uz pulsts.

Marija. Sērkokociņi? Vai tad jums ir jau sērkokociņi? Vīnē taču tiem vēl zelta vērtība, to nav pat bagātiem ļaudīm. Tikai pirms gada angļi tos laiduši pasaulē.

Šūberts. Ar angļiem lai būtu, kā bijis, bet man, īstenam vācietim, sērkokociņi jau ir.

Marija. Vai jūs esat īsts vācietis? Jūsu tēvs Vīnē ienāca taču no Morāvijas, un tur dzīvo galvenokārt čehi.

Šūberts. Marija, Marija! Kam tad jūs pieskaitāt Morāviju? Tā ir tāda pati Austrija, kāda mums ir šeit, un es esmu īsts vācietis.

Marija. Man nupat otras mājas saimiece bilda, ka Morāvijā esot dibināta brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība. Tā būs noticis to angļu sērkokociņu dēļ. Morāvijas ļaudis droši vien kā izmanīgāki un turīgāki būs tos kociņus no Londonas drīzāk dabūjuši. Sērkokociņi ir bīstama lieta - uzrauj tikai, un uzreiz māja liesmās.

Šūberts. Marija, padziediet mums labāk kādu dziesmu, nevis šausminiet mūs ar ugunsgrēkiem!

Marija. Kas nu es vairs par dziedātāju! Balss aizsērējusi. Ja Floreta būtu pārnākusi no skolas, prasiet viņai!

Šūberts. Miļā Marija, lūdzu, paskatieties, vai jaunkundze jau nav mājās, un pajautājiet, vai viņa nav ar mieru ienākt un iepriecināt divus nabaga vīriešus. Balss jūsu meitai ir lieliska. Reizēm klausos cauri griestiem un esmu tieši aizkustināts par viņas izjustu dziedāšanu. Bet manas dziesmas viņa nedzied.

Marija. Floreta jau nav baudījusi tādu skolu kā jūs. Kas viņu ņemtu konviktā? Tas nav domāts meitenēm. Un jūs taču ir skolojis pats Saljēri.

Šūberts. Visvairāk mani ir skolojis mans tēvs, skolotājs pēc aroda. Un klase jau viņam iznāktu no paša bērniem vien, ja visi izaugtu.

Vai esmu teicis, ka mēs bijām pavisam četrpadsmit bērnu?

Marija. Tas nu gan brīnums, ka tik lielā ģimenē jūs tomēr esat izlutināts bērns. Man ir tikai Floreta, bet es viņu turu stingri. Iešu raudzīt, vai nav jau no skolas mājā. Taču jūs zināt, ka vairāk par nošu pazīšanu viņai skola nav devusi.

Šūberts. Bet Dievs, proti, Marijas kundze, jūs, viņai esat devusi skaistu balsi.

Marija. Dodiet tad savu Hāzlingera mapi, un es uz labu laimi uzšķiršu, kas no tās manai meitai būtu dziedams. Ak, Dievs, uzšķirās „Sasalušas asaras"! Vai nu tik skumīga dziesma jaunam skuķim dziedama! Bet, kas laimēts, tas jātur godā! Kāpšu augšā lūkot, vai dziedāšana jums, kā sakāt, diviem nabaga vīriešiem, maz pieejama.

Šūberts. Sveicināta, dārgā Floreta! Jūs esat skaista pati, un skaista jums ir balss. Sagādājiet mums priecīgu klausīšanos!

Floreta. Priecīgu klausīšanos ar skumīgu dziesmu?

Šūberts. Skumjas reizēm sagādā vislielāko iepriecinājumu, dodot reizē mieru un apskaidrību.

Kranihs. Tās nu ir manas asaras. Kam gan citam vēl uz vaiga asaras sasaltu? Jūs, jaunkundze, jau esat tik sārziem vaigiem, ka asaras, ja jums tās saskrietu acīs, ar skubu pārvērstos tvaikā. Bet es esmu ilgi stāvējis sniegā un salā. Cik sūri esmu juties pagalmos, uz algu gaidīdams un saldams!

Pār manu vaigu veļas

Dažs piliens sasalis.

Ja raudas aizrūtu,

Vai pārstātu tie krist?

Šūberts. Tās, Kranih, ir gan jūsu asaras, bet Vilhelms Millers asaras pārvērtis dzejā, nu jā, un arī es esmu jūsu asaras ar savu dziesmiņu drusciņ uzmirdzinājis. Paldies, kundze, ka tieši šo dziesmiņu „Ziemas ceļā” uzšķirāt, un paldies jums, Floreta, ka šo dziesmu tik izjusti, tik pareizi, tik izprotoši nodziedājāt! Tā mūs visus apvieno, padara sirdī tuvākus, sevišķi jau nu mani un Kranihu. Taču es jūtu, miļā Floreta, ka pēdējās nedēļās jūs arī esat zaudējusi daudz no prieka, kas jūsos tik

alkaini aizvien tvēries. Cauri griestiem jutu jūsu jautro omu, jūsu karsto sirdi. No tās vien man kļuva silti. Vai esat iemīlējusies?

Marija. Apžēlojieties, kas skolas skuķei par mīlestību!

Kranihs. Ja atrastos tomēr tie sērkokoņi un iedegtos svece, varbūt istaba drīz sasiltu un mēs cits citam kļūtu vēl tuvāki! Kad nu Morāvijā ir ugunsdzēsēju komanda, vai Vīne būtu palikusi bešā? Ja no sērkokoņa izšķīltos par daudz uguns, gan jau ugunsdzēsēji mūs paglābtu.

Šūberts. Ugunsdzēsēji diemžēl neapdzēs liesmas, kas mūs sadedzina no iekšpusēs. Arī mana otra cikla „Skaistā dzirnavniece” dzejoļu sacerētājs ir Millers. Viņš bija vesels un stiprs kā zirgs, bet tik neglābjami iemīlējās Mendelsoņa māsā Luīzē, ka sadega, vēl ne trīsdesmit piecus gadus nesasniedzis. Un kas notiks ar mani, ja drudzis bez iemesla uzrodas un dienām neatstājas? Es neticu ārstu diagnozēm, pat doktoram Rinnam uzticos maz, es ceru ar dziesmu spēku tikt no visām kaitēm vaļā. Brālim Ferdinandam Rinna iesacīja mani pieņemt, jo ārstam likās, ka pats ar sevi vairs netikšu galā Šobēra izīrētajās divās istabās. Un tiešām brīžam jutos tik vārgs, ka visu dienu jāpavada gultā. Ferdinands ir bez mēra aizņemts, viņam ir liela ģimene, un es tai sevi pieskaitīt nedrīkstu, bet viens vairs dzīvo arī neiedrošinots. Labi, ka jūs, Marija, nonākat pie manis it bieži, bet pati jau arī esat iespiesta starp darba pienākumiem un meitas audzināšanas uzdevumiem, necik vesela nebūdama.

Marija. Man vismaz ir droša alga, bet jūs dzīvojat no... es sacītu, no nekā un brāļa labvēlības. Kas tā par samaksu, kādu jūs saņemat par savām dziesmām!

Kranihs. Dārgais meistar, pēc visa redzētā un jūsu sacītā man gan liekas, ka jūs nedabūjat vairāk par mani, vecu lejerkastnieku. Uz pašu Vīnes centru vairošos, bet, kad bailes pārvaru un turp reizēm aizeju, man tur laimīgā dienā samet veselu guldeni. Vācieši mazāk, bet, ja iebrauc bagāti ungāri – viņi ir iznesīgi un devīgi, dažs reizēm tieši lepojas ar savu devību. Ar kādu cēlu eleganci viņi iemet naudu manā šķīvī!

Šūberts. Tas tāpēc, Kranih, ka jūs spēlējat ar izjūtu, kā es arī cenšos, bet ne ikreiz padošas. Cik daudzas no manām dziesmām neskan un neskan labi!

Kranihs. Meistar, jums skan it viss, kam piekaraties. Ja jūs spēlētu lejerkasti, ir tad jums publika uzgavilētu.

Šūberts. Man nekad neviens nav uzgavilējis. Uzgavilē dziedātājiem, bet es sēžu pie klavierēm, un retam ienāk prātā, ka dziesmiņas sacerējis spēlmanis, nevis dziedātājs, ko propelleris uz krūtežas nes pāri publikai tieši Tā Kunga debesīs.

Kranihs. Es, Šūberta kungs, patlaban arī jūtos kā Tā Kunga debesīs: man nesalst, ar mani sarunājas gluži kā ar grāfu Esterhazi, pat uzslavē manu lejerkasti!

Šūberts. Nu jā, nedrīkstu jau gan sacīt, ka draugu salonos es būtu palicis neievērots un novārtā. Tikai ar savu draugu gādību esmu ticis pazīstams Vīnes publikai. Ja jau pirms gadiem sešiem Fogls nebūtu iedrošinājis manu „Meža ķēniņu” nodziedāt Kerntenvārtu teātrī, vai es maz jēl kad tiktu ievērots? Kerntenvārtu teātrī taču Bēthovens diriģēja savu operu „Fidelio”, tur nesen notika viņa Devītās simfonijas pirmatskaņojums. Bēthovens esot manas dziesmas atzinis. Tad nu iznāk, ka Kerntenvārtu teātrī esmu stāvējis blakus Bēthovenam. Tas man ir augstākais pagodinājums.

Kranihs. Jā, Kerntenvārtu teātris ir Vīnes rota.

Šūberts. Ja Marijas kundze mums uzvārtu ko siltu, tad jau tiešām mēs varētu slavēt Dievu, to Kungu.

Marija. Bet man nekā sevišķāka par piparmētrām un liepziediem nav.

Šūberts. Vīnē nav jādzer tēja. Lai tēju dzer angļi un krievi! Vīnē jāskan dziesmām, un Vīnē jādzer kafija! Ja jau Vīne ir Eiropu aplaimojusi ar kafijas priekiem, turkus cīnīnā pieveicot un vienu kafijas maisu viņiem atņemot, beigās visu pasauli ar kafijas smaržu apdullinot, tad mums ir jāatrod kafija par katru cenu!

Marija. Daudz jau nu jums tā garduma te nav.

Šūberts. Četrām tasēm taču vēl iznāks? Draugi man ir sadāvinājuši skaistas porcelāna tases. Vismaz četrām vajag būt. Brālis ir darbu dēļ aizbraucis uz kādu priekšpilsētu, svaine ar bērniem šās nedēļas nogalē ir laukos, jums, Marijas kundze, jāgādā par smaržīgu kafiju! Vai jums jau stāstīju, ka dažkārt esmu maksājis par kafiju ar dziesmu, sacerēdams turpat uz vietas kafejnīcas turētājiem par prieku?

Marija. Vai tad kafejnīcu īpašnieki *tādu nau-
du* ņem pretī?

Šūberts. Nav man īsti prātā, ar kurām dziesmām esmu par kafiju maksājis, bet tādai samaksai derēja gan kāda no tām dziesmām, ko esmu rakstījis ar Gētes dzejoļiem.

Kranihs. „Meža ķēniņš” taču arī ir ar Gētes vārdiem.

Šūberts. Es tik augstu vērtēju Gētes pantus, tik dziļi viņš mani ir uzrunājis ar dzeju un savām lugām, bet dzejnieks izturējās pret mani augstprātīgi un pat neatbildēja uz manu vēstuli. Vai no piesūtītajām dziesmām dzejniekam patiešām neviena nepatika, neviena nebija pat atbildēšanas vērtā? Un es ar Gētes dzejoļiem esmu radījis vai pussimt dziesmu!

Marija. Varbūt Gēte iekurināja ar jūsu dziesmām pavardu un dzēra kafiju, par jūsu dziesmām zinīs nelikdamies?

Šūberts. Gētem esot tikai viens autors, ko viņš pazīst un atzīst – tas ir Berlīnes Celters, bet esmu pārliecināts, ka nicinājumu viņš ar neatbildēšanu pret mani tomēr nepauda. Iespējams, Gētem ir tik daudz visādu rakstītāju un atzinības prasītāju, ka nevar ne atkauties.

Marija. Man nu jūs, dzejniek, jāatgriež no literatūras un mūzikas pie dzīves īstenības. Jūsu svaines virtuvē nav ērti iet, un no sērkočiņiem man ir bail. Jārauga, vai mums augšā uguns zem pelniem vēl turas, šķiltavas slikti šķīļas.

Šūberts. Sērkočiņu raujiet droši, tas istabu neaizdedzinās. Un jūs taču mums gatavosit Vīnes kafiju, nevis vārsīs to indīgi melnu – pēc turku modes.

Marija. Putukrējuma nav ne jums, ne man. Īstu Vīnes kafiju es nemaz nevarēju pasniegt.

Turklāt klājas arī saberztu šokolādi pārkaisīt pār putukrējuma gubiņu.

Šūberts. Mums labi garšos pat melna kafija, ja vien pareizi sagatavota. Un to jau nu jūs, Marijas kundze, protat. Vai citādāk jūs tik ilgus gadus turētu bagātie Švarci, kas esot teikuši, ka bez jums viņi būtu pagalam.

Marija. Tā jau nu tikai tāda amizēšanās pie pēcpusdienas kafijas tases. Bet strādāju es ar atbildības izjūtu, un darbi man patiešām veicas.

Kranihs. Kafiju es neesmu dzēris simt gadu. Kopš tās dienas, kad es no savas mīļotās šķīros, liepu gatves galā ilgi stāvēdams un meklēdams dvēseles mieru, pat ne kafijas smarža man nāsīs nav iesitusies, pat tik ne, cik reizēm svētdienas rītos tai vajadzētu gan pa atvērtu logu ieplūst pagalmā, kur spēlēju. Elizabete, jā, cienāja mani šad tad ar kafiju. Bet tagad mans mazais kambarītis smaržo tikai pēc pelējuma.

Šūberts. Kas gan jūs īsti esat, Kranih? Jūs nevarat būt parasts leijerkastnieks.

Kranihs. Ko jūs domājat ar *parastu leijerkastnieku*? Leijerkaste jau nav klavieres. Klavieres gan grezno katru telpu, kurā stāv.

Šūberts. Bet leijerkaste savā ziņā ir lira, vismaz vārds no liras ir radies.

Kranihs. Ja man būtu lira, tad es būtu bijis bagāts.

Šūberts. Pastāstiet, kā jūs esat nonācis līdz leijerkastei!

Kranihs. Mantas man nav bijis nekad, bet strādāt es pratu tāpat kā Marijas kundze. Un neesmu arī bez izglītības. Tēvam bija kurpju darbnīca. Un kāda kurpes valkātāja iekrita man sirdī. Bet viņa bija par turīgu, lai es iedrošinātos uz meiteni cerēt. Taču sirdij jau nevar pavēlēt.

Šūberts. Tai ziņā mēs esam vienādi. Un daudzējādi vienādi. Kā gan citādāk būtu radušās manas dziesmas? Ne Terēzas, ne Karolīnes zaudējums priecīgu prātu nav radījis. Bet no jautras dzīves dziesmiņas nerodas. Terēzas tēvs bija man par bagātu, un man jau tolaik nebija vairāk par septiņpadsmit gadiem, meitenei – vēl mazāk. Kas nu es varēju būt par precinieku!

Kranihs. Mīlestība ir kas vairāk par precībām. Reizēm precēšanās mīlestību nokauj ar joni.

Šūberts. Grobs, Terēzas tēvs, bija rupjš un mani atgrūda. Grāfs Esterhazi – turpretim bija pārlietu smalks, bet mani no Karolīnes šķīra kārtu likums. Tomēr tās divas vasaras, ko pavadīju pie grāfa Esterhazi Zēlicā, ai, tās bija tik pilnas dzīvības un laimes!

Kranihs. Un kur tad ir tās laimīgo dienu dziesmas?

Šūberts. Ienāks Marija, viņa varbūt mums nodziedās „Liepu”. Tajā ir viss, kas man bijis, un viss, kā man trūkst.

Kranihs. Meistar, aiztaupiet manas asaras! Es, šo dziesmu dzirdēdams, nespēju pavēlēt savām asarām. Sirds pēc jūsu dziesmas man top tik smaga, itin kā es nāktu no bērēm.

Šūberts. Bēru dziesmām ir pavisam cita jutoņa. „Liepai” tomēr klātos cilvēku pacīlāt! Tā vismaz man pašam likās, to uzrakstot. Marijas kundze, varbūt pirms kafijas jūs vēl varēsīt nodziedāt mums „Liepu”? To jūs esat dziedājusi, arī manis neskubināta. Esmu cauri griestiem dzirdējis, un katreiz tapis priecīgs. Jūs velti liedzaties, ka balss jums vairs nav daļa.

Marija. Kas nu reiz sacīts, lai būtu! Floreta tagad ir manu dziesmu dziedātāja. Klusībā es, protams, pa dziesmiņai vēl nodungoju, bet ne nu komponista acu priekšā.

Floreta.

*Stāv liepa vārtu priekšā
Uz zaļa pakalna,
Gan daudzreiz viņas ēnā
Es saldi sapņoju.*

Šūberts. Šās dziesmas autors arī ir Millers. Viņam bija dilonis. Varbūt man arī tas pats? Millers bija pulka labāk par mani izglītots, izstudēja Berlīnē valodas, bija ģimnāzijas skolotājs, vēlāk uzkalpojās par hercoga bibliotekāru, pat par galma padomnieku. Bet Millera mīlestībai nebija atbalss tāpat kā manai. Varbūt tāpēc viņš uzrakstīja dzejoli „Pēdējā cerība”.

Kranihs. Es jums tagad atklāšu: arī es kā Vilhelms Millers biju bibliotekārs, gan ne galmā, tikai municipalitātē. Caur manām

rokām gājis daudz grāmatu, līdz sliktas redzes dēļ man vajadzēja darbu atstāt. Nu jā, un tie bibliotēkas putekļi, tie ir bīstamāki par pelējumu. Kad pacilā vecās grāmatas, no tām reizē ar gudrībām ceļas indīgu putekļu mākonis. Bet mani atlaida tāpēc, ka es simpatizēju Franču revolūcijai un Napoleonam. Vēl tagad es Napoleonu vērtēju par ģēniju, bet Bliheru, tāpat Kutuzovu - tikai par vienkāršiem virsniekiem.

Marija. Kranih, kādas muļķības jūs runājat! Napoleons jums ir ģēnijs. Šis drausmu slepkava. Vai jūs maz aptverat, kāds slaktiņš notika pie Leipcigas? Un tādu slaktēšanu jūs saucat par ģeniālu? Ļoti pareizi, ka jūs padzina no bibliotēkas, un jums vajadzētu atņemt arī leijerkasti, likt jūs cietumā, lai tur pie sausas maizes un ūdens pārdomājat savus nesaprātīgos vārdus!

Kranihs. Marijas kundze! Bet Napoleons taču Franciju pārvērta, darīja to bagātu.

Marija. Bagātus mūs dara tādi kā Šūberts. Viņš ir ģeniāls, no sava kurlā ķermeņa spēdams izšķīl dziesmu pēc dziesmas – kā sēr-kociņš uguni, ar ko var nosvilināt māju. Šūberta dziesmas aizsvilina mūsu sirdis.

Šūberts. Marija, jūs pārspīlējat gan par sēr-kociņiem, gan par mani.

Kranihs. Napoleons patiešām ir piesaukšanas vērts. Viņš pierādīja, ka par valsts vadītāju var kļūt cilvēks, kas nenāk obligāti no karaļnama. Arī mēs ikviens varētu par valsts vadītājiem kļūt, ja vien mums būtu vēlēšanās kādam pavēlēt, citus cilvēkus izriktot. Man tāda iespēja prieku nesagādātu. Bet atgriezīties pie mana amata brāļa Millera! Viņš ir krietns vīrs, un viņam ir daudz labu dzejoļu. Viņa „Pēdējo cerību” es protu no galvas.

*Šur un tur vēl kokos redzēt
Dzeltensārtas lapas var.
Un es nostājos zem koka,
Kādas skumjas domas skarts.
Veros vienā sārtā lapā –
Tajā manas cerības.
Vējš ap manu lapu šaudās,
Drebu es – vai noraus tas?*

*Ak, un nobirst lapa zemē,
Līdz ar lapu sapņi birst!
Kritu zemē pats es arī,
Cerības man līdzī mirst.*

Šūberts. Bravo, Kranih, tad jau Floretai nemaz vairs dziesma nav jādzied. Jūs esat nodziedājis viņas vietā.

Kranihs. Meistar, rimstieties! Jūs zināt gan, ka vārdi bez melodijas, lai būtu labāki par labiem, ir tikai sausa klaboņa. Jūs tos atdzīvināt, kā pavasaris atdzīvina puķes. Dziesma, tikai dziesma un tādi vīri kā jūs, Šūbert, Vīni notur pienācīgā līdzsvarā, lai mēs šo slimību apstēsto pilsētu nepamestu.

Šūberts. Tikko es atspirgšu, tūlīt došos šepat pa pļāvām pastaigāt un savas plaušas, ko Vīnes gaiss piekvēpinājis, izvēdināt. Marijas kundze, ja jūs man dotu par pavadoni savu Floretu, tā būtu augstākā iepriecināšana.

Marija. Pastaigai pa pļavu jau nu Floreta būs gatava, un manas atļaujas nemaz nevajadzēs, bet citādāk es jums meitu nedotu nekādā ziņā.

Kranihs. Un jūs tik gauži slavējat Šūberta dziesmas!

Marija. Tieši to dziesmu dēļ jau arī meitene Šūbertam nepienākas, un šo dziesmu dēļ neviena viņam nav arī tikusi. Dziesmu radītāj, vai jūs maz jel kad ieskatāties meitenēm acīs? Jūs savas acis nepaceļat pāri nošu lapai, kas jums ir dzīves sākums un gals.

Šūberts. Vai es Floretai esmu par vecu, kā biju par jaunu Terēzai?

Marija. Tāds jums vecums, tāda jums bija jaunība. Bet es nekā jums nepārmetu.

Floreta. Labprātāk es dotos ar jums kopā tept pa Vīdenes pļāvām.

Šūberts. Floreta, es ar jums kopā aiz prieka lēktu pār grāvjiem. Bet man patlaban ir elišķīgi slikta jutoņa. Tai no kafijas vajadzēja gan pāriet.

Kranihs. Tad nu man jāpošas prom. Būtu gauži nepatīkami, ja es ar savu klātieni būtu jums kaitējis.

Šūberts. Liecieties mierā, Kranih! Jūsu vainas nav ne vismazākajā mērā.

Marija. Šūberta kungs, paldies par kafiju, paldies par dziesmām, bet mums ar Floretu ir vakara darbi, un mēs ejam augšā uz savu istabu.

Šūberts. Floreta, lūdzama, paņemiet vienas dziesmas notis, es ceru, jūs man to nodziedāsiet, kad nākamreiz atkal nonāksit lejā.

Floreta. Tas ir jūsu „Leijerkastnieks”.

Šūberts. Pati mīļākā patlaban no visām dziesmām. Kranih, jūs, lūdzu, vēl drusciņ uzkavējieties!

Kranihs. Ko tad mēs vēl varētu pārrunāt? Franču revolūcija jūs nesaista.

Šūberts. Patiešām, Kranih, nedz mani saista revolūcijas, nedz karavadoņi. Viss mans mūžs pagājis, lasot notis kā rasas pilienu, un es lāgā neesmu pat ieskatījies, uz kādiem zāles stiebriem rasa radusies.

Kranihs. Nesakiet – *viss mans mūžs!* Tā drīkstētu sacīt es, kam mūžs galā. Jūsu dzīve tikai sākas.

Šūberts. Ai, būtu jauki, ja es vēl varētu uzrakstīt operu, kas paliktu cilvēkiem pēc manis.

Kranihs. Pēc jums paliks dziesmas, kas ir vairāk par visām operām. Man kā Franču revolūcijas dievinātājam katra jūsu dziesmiņa ir *Marseljēzas* vērtībā.

Šūberts (sevi).

*Uz priekšu, tēvu zemes dēli,
Jums atspīdējis slavas rīts!
Pret varmācības slogu cēli
Jau kaujas karogs vaļā tīts.*

Kranihs. Meistar, es jūtu, jūs izsmejat mani.

Šūberts. Nē, es smejos pats par sevi. Vai dzirdat, Kranih? Jūs ar savu *Marseljēzu* esat uzbildis Floretu. Uz Francijas himnu viņa atsaucas ar manu „Leijerkastnieku”.

*Brīnumainais veci,
Ļauj ar tevi iet!
Tava leijerkaste
Manas dziesmas dzied.*

Kranihs.

*Brīnumainais puika,
Nu es varu iet:
Tava mūža dziesmu
Leijerkaste dzied.*

Kopā ar aktieriem pēc „mazās šubertiādes“ *Dziesminiņš un leijerkaste pirmizrādes* Jāņa Akuratera muzejā (2010). 1. rindā no kr.: Lidija Pupure, dzejniece un lugas recenzente Astrīde Ivaska, Inguna Švāne. 2. rindā: Akuratera muzeja vadītāja Ruta Cimdiņa, Jānis Vimba, dziesmu spēles autors, rakstnieks un Dr. med. Jānis Liepiņš, Ģirts Jakovļevs, Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas profesors, pianists Ventis Zilberts.

Ainārs Zelčs

ABRENE 2002

Ja Otrais pasaules kaŗš nebūtu bijis...

* * *

Kurp iedami?! – blāvējs turpina blaut, un Aivars nolemj iet klāt, jo tā jau var sabļaut policiju. Sumināts! Ak tad nepaliki vis smirdīgajā Rīgā?! Un Adelīte arī uz baļļuku sataisījusies?! Vai tad māte atļāva?! Nu ja, bērni ar grib bērnu!

Lielais blāvējs, mutīgais puisis ir Džerijs Vancāns, vēl viens Aivara klasesbiedrs.

Brīžam par Tomu un Džeriju saukāts, skolas gados ticis pie iesaukas Vargribs, un sākums tādai iesaukai meklējams senajos letgaļu vadoņos – Meluķī un Vargribī. Kad vēstures stundā apcerēja šo vadoņu kaŗapulku iebrukumu Pleskavas valstī, tad Džerijs Vancāns sāka tādu kā strīdiņu ar skolotāju par to, kā senie valdnieki īsti saucami.

Nu jau kur tas laiks, kopš Latgales skolās mācības notiek tikai latviešu literārajā valodā, bet Džerijs ietiepīgi palika pie sava, ka Meluķis, kā jau šīspuses latgalis, pareizi sau-

cams par Malučī, bet Vargribis par Vargribi. *Malučs i Vargribs! Malučs i Vargribs!* – tā viņš spītīgi atkārtoja, caur pieri uzlūkodams aizkaitināto skolotāju. Pēc ģimnazijas Džerijs pat nemēģināja iestāties kādā augstskolā, jo viņam esot grūta galva. Tā nav taisnība. Džerijs ir attapīgs un izveicīgs, un gana gudrs, tikai negrib doties svešumā.

Latvijas tauta ir kļuvusi tik vienota, cik vienota spēj būt tauta, kurās zemē dzīvo arī kāda druska sveštautiešu. Bet Latvija nav tik maza, lai tauta būtu pilnīgi vienāda itin visos šīs, salīdzinot, vidēji lielās Rietumeiropas valsts nostūros.

Latvija ir liela – tai ir vairāk nekā piecsimt izlokšņu. Ventiņi joprojām runā savādāk, un tāpat arī pārējie – kaut drusku, bet tomēr pa savam ikkatrā pagastā. Īpatnējā stāvoklī atrodas lībieši, tikpat veci šīs zemes iemītnieki, kā latvieši. Kādu laiku valdība uz tiem ir raudzījies ar aizdomām, jo nav bijis pilnīgi skaidrs, ka šī mazā tauta neprasīs sev pārāk lielas tiesības. Sauciens pēc neatkarīgas lībiešu republikas tomēr nav atskanējis.

Latgales latvieši jeb letgaļi Krievijas caru apspiestības laikos nav nekā baudījuši no Baltijas autonomijas, un lai gan Krievijas jūgā Latgale bijusi pat īsāku laiku nekā Vidzeme,

jūgs ir bijis smagāks, un Latvijas republikā, pie savējiem, latgaļi ir nonākuši kā nabaga radi. Šis apstākļi vienmēr jāņem vērā, un ar to var izskaidrot vairākas savādības, kādas joprojām atgādās starp latgaļiem un pārējiem latviešiem. Jāņem vērā arī tas, ka latgaļi ir katoļi.

Nu, ko? Vai iesim čūlus sist? – Aivars sāji pasmīn. Vecais krievu paradums, ka pēc katra deju vakara jāizkaujas, Abrenē ir stipri gājis mazumā, tikpat kā iznīcis. Nav jau arī krievu. Pareizticīgo draudzēm sāk pietrūkt pat veceņīšu. Savā laikā Vilberts Krasnais ir iesācis varēnu kustību pārkrievo to letgaļu atgriešanai, un šī kustība septiņdesmit gados ir pamatīgi sadrupinājusi Daugavpils, Rēzeknes, Ludzas un jo īpaši Abrenes apriņķa krievu minoritāti.

Sestdienas vakara trakulību pārņemtā puīšu bariņā nonākusi, Adele nožēlo, ka nākusi bez draudzenes. Tas balamute Džerijs! Čūlu nav, iebilst kāds sārtaidzīgs, kuŗa vaigos lej sārtaumu gan ziedošā jaunība, gan arī tikko baudīts stiprāka dzēriena malks no Kreiļa vīnu un degvīnu tirgotavas. *Ja ir čangaļi, tad ir arī čūļi*, piezīmē cits prātvēders.

Latvija ir pārmainījusies līdz nepazīšanai, bet senu senie apsaukšanās vārdi kā bijuši, tā palikuši. Tos gan lieto ļoti, ļoti reti, un kam valstiski nacionāls gars, tāds vārdus nelieto nekad. Bet tajā bariņā, kur iekļuvuši māsa un brālis Elkšņi, valstiski nacionāla gara ir maz. Starp šiem jaunekļiem nav ne mazpulcēnu, ne skautu, ne vanagu, ne jaunsargu, toties netrūkst bezdarbnieku... Skaļi bļausīdamies, viņi sāk iet uz jaunā tautas nama pusi, un arī Aivaram jāiet ar viņiem kopā. Sevī pukodamies, viņš iet un klausās Džerija vāvuļošanā. No bariņa atstatu, klusēdamis soļo vēl viens jauneklis no Aivara vecās klases, kam bāls fanātiķa vaigs, bet acīs liesmo uguns. Par čūļiem un čangaļiem tam būtu daudz kas sakāms, bet ne jau uz ielas, kur var nejauši patrāpīties arī kāds politiskās policijas špiks...

* * *

1938. gadā Anglijā pirktas Valsts gaisa satiksmes lidmašīnas sāka lidojumus no Rīgas uz Liepāju; tagad tās lido arī uz Daugavpili, Rēzekni, Ventspili. Satiksmei ar ārzemēm 1945. gadā nodibināja *LatvianAir*, kas sāka lidot uz četrām Eiropas valstu galvaspilsētām. Lai neciestu dzelzceļš, *LatvianAir* nelido uz Vāciju. Uz turieni joņo tas pats vecais labais Rīgas-

Berlīnes ātrvilciens. Sākoties zemeselļas jeb naftas ieguvei, ir atklāta jauna gaisa satiksmes līnija Rīga-Ņujorka. Ņemot vērā, ka uz Ņujorku var pietrūkt pasažieru, *LatvianAir* boingi pa ceļam nolaižas Parīzē, kas latviešiem ir diezgan iecienīta vieta, kur atpūsties brīvdienās.

Priekšroka joprojām tiek dota dzimtās zemes apceļošanai, omulīgām viesu mājām laukos, tāpēc RO lidmašīnas lido arī uz Jelgavu, Krustpili, Gulbeni, Alūksni. Lai nu lidmašīnas, ko lidmašīnas, – pa gaisu ļaudis tomēr lidinās mazāk, kā braukā pa zemi. Ne vienam vien pilsētniekam pieder kāds īpašums laukos, jo daudz sīku saimniecību ir izputējušas, lauciniekiem pārceļoties uz pilsētām un tīrumus iznomājot lielsaimniekiem, – bet nepārdodot tēvtēvu zemi. Lai pelēkas un sašķiebušās, agrārreformas laika vecās ēkas netiek nojauktas; dzimtā sēta vecā izskatā paliek par vasaras māju vietu – un izskatās kā apturēts laiks, un kas gan var būt dārgāks par to?...

Mazgruntniecība vairs nav valsts saimniecības pamats, par kādu to ar gudru ziņu bij iecerējuši agrārreformas tēvi. Ne lielinieki, ne muižniecība vairs nav ne bieds, ne drauds, un likumi ir mainīti; saviem arājiem valsts atļauj tikt pie lielām zemes platībām, jo citādk lauksaimniecība dotu pārāk mazu peļņu; latviešu lielsaimnieki pelna labi.

Cilvēku skaits uz pasaules vairojas, un tie visi jāpabaro. Var nešaubīties, ka lielajos tirgos latviešu darbarūķiem priekšā aizsprauktos citi, un ceļā stātos viltīgi sagudroti šķēršļi, ja eksporta lietu kārtošānai netiktu pielaisīti kaut cik godīgi ārzemju tirgoņi. Ulmaņa valsts akciju sabiedrības varēja pastāvēt tikai ar valsts palīdzību, naudu ņemot no citiem valsts ieņēmumiem. Kādu laiku tā ir rīkojies arī Bērziņš, bet tad sapratis, ka jādibinā valsts un privāto ieguldītāju sabiedrības. Tādas sabiedrības privātie ieguldītāji tad nu zināja gan, kas jādara, un rīkojās ar vislielāko noteiktību un panākumiem.

Turpinājumā Aināra Zelča jaunā darba atsevišķi fragmenti, kuros saglabājam autora rakstību. Par Aivaru Zelču skat. JG276:10.

Gundars Pļavkalns

Nekurienes dārzā

Nenosūtāmu vēstuli
Kāda raksta sen kaistiem pelniem:

No vinaldžības un apnikuma
Patveros dārzā, kura vairs nav.
Atkal man pīckānijas vasaras elpa
Un tālu gadsimtu mūzika.
Augstie koki ap veco namu
Ā kā parist un sagaida mani.
Pagalma dieva un dievītes tēli
Atkal šķiet klausāmie skaņu plūsmā,
Ko jūtām ap sevi tai pievakarē.

Vai atceries teiksmu par cehotājiem,
Kas klusi un sastinguši
Stāv Berlāika zemē?
Mūs pamazām pārvērtā laiks.

Jā, mainjāmieš patiesi —
Dāzbrīd turīstiem līdzīgi klainojām
Zaudētu ieceru nekropotē.

Kad bijām jauni un mēļjām veidolus,
Pat bronzā un marmorā sajūtām dēvību.
Vai atceries, kā mūs valdzināja
Saskaņīgs kailums senlaiku telos?
Par iedzimto greķu pasmīņejām,
Un Augustīns mums bija Augustīnš.

Vai nemirstīgo cildenie atveidi
Nu citā, pagaidām saudzētā dārzā?
Kas pateiks?
Bet Nekurienē nekas nav citāds:
Augstie koki šalc vakara vējā,
Akmens tēli turpat, kur senāk,
Nama tumsā var modināt gaismu,
Un mēs — vēl jauni un aizrautīgi.

Raugos uz Tevi, un manā skatīnā
Kaut kas varbūt ir pielūgsmei līdzīgs.
Gaidu vārdus, ko dzirdēju toreiz
Ā kā liksmā, divainā sapnī...

Bet laiks mani atrod —
Atgriezās tagadnes trokšņi.

Gundara Pļavkalna radošajā kontā ir dzejkrājumi *Kvintets* (1961 – kopā ar citiem), *Divas pilsētas* (1963), *Caurspīdīgās ēnas* (1967), *Juliāns pie Benedikta* (1972), kā arī virkne recenziju un apceru kultūras izdevumos, visvairāk *Jaunajā Gaitā*. Rakstnieka ģimene, lai izvairītos no otrreizējās Maskavas okupācijas, dodas bēgļu gaitās (1944), nonāk Rietumvācijas DP (*Displaced Persons*) nometnēs, pēcāk (1950) Austrālijā. Gundars beidz Adelaidas U. ģermānistikas fakultāti. Attiecībā uz dzejoli „Nekurienes dārzā”, cita vidū, dzejnieks raksta: *Šad tad miegā redzu „dārzu, kura vairs nav”, bet tas krietni vien atšķiras no dārza, ko skatīju iztēlē, rakstīdams šīs vārsmas. Abiem (liroepiskās izpausmes) „centrālajiem raksturiem” ir pašiem sava dzīve, kas nav manas biogrāfijas atveids. Vienīgi viņu kulturālās intereses diezgan iezīmīgi līdzinās manējām.*

Rolfs Ekmanis

DISHARMONIJAS HARMONIZĒTĀJS MĀRIS ČAKLAIS* – IV

Sākums JG276:10-13; JG277:30-33, G278:23-26

LAPAS BALSS UN ZĀĻU DIENA. *Lai es dzīvotu, man jāklūst dalībniekam – šo Antuāna de Sent-Ekziperī (Antoine de Saint-Exupéry), Mazā prinča (Le petit prince) autora, rindu Māris Čaklais izmanto par epigrāfu savam trešajam krājumam Lapas balss (1969). To tikpat labi var attiecināt gan uz ceturto – Zāļu dienu (1972), gan arī pēcāk iznākušajiem dzejkrājumiem. Liriskais „es” vienmēr atklājas kā sava laika, dabas un vēstures daļa. Vīša pulsējošā radība, / kurai reiz dieviņš to siltumu iepūtis, / tā ir mans prieks. Dzejniekam raksturīgas ir lauztas rindas, ātras un precīzas:*

*Un labi, ka ir rokas. Sajust,
ka prieks nav plakans. Sakņu
mezglus noglāstīt un stumbra
izvagoto seju un atbrīvot to
bērza sulā iestīgušo skudru.*

*Cik labi, ka par cilvēku tev
izdevies ir piedzimt. Un ne par akmeni
vai zvēru. Kaut spētu iestāstīt
šo patiesību sev, kad putns atkal
klāt un stiprie vārdi noslikuši.
Kad stiprie vārdi noslikuši nespēkā.¹*

Brīžiem šķietami naivais, priekpilnais optimists harmoniski sadzīvo ar ironisku un skeptisku intelektuāli, bet visvairāk tomēr dzejnieka interesi saista kaut kas mazs, niecīgs, apslēpts, nevis tādi visuma nieki kā *lieļas un tālas zvaigznes: Zemei pašai nav rokas, / bet noglāstīt gribas, / katra ozola zīlīte / pilna mīlestības. Viņš grib saredzēt apslēpto, dzirdēt to, ko ir grūti uztvert, saprast to, kas ir grūti aptverams – Un nu jau es...*

¹ Māris Čaklais. *Lapas balss*. Rīgā: Liesma, 1969:17, 53).

*Raksta pirmpublicējums *Journal of Baltic Studies* (skat. JG276:10). Šeit iespiestā, redakcionāli precizētā teksta pamatā ir saīsināts un Beatrisas Reidzānes no angļu valodas latviskots variants, kas iespiests rakstu krājumā *Ceļojums dzejnieku pasaulē: Māris Čaklais, Egils Plaudis* (Sastād. Ieva E. Kalniņa un Anda Kubuliņa. Rīgā: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013).

saprotu smilšu sākumu, / vēja jēgu.² Arī vēlākos krājumos dzejnieks svin dzīvi mierīgi, domās nogrimis, un atsakās dziedāt pilnā balsī: Uzdevini man / vienu piemirstu mīļu vārdu, / kaut ko pavisam bez nozīmes, / kaut ko tik nenozīmīgu kā / lapas balsi, kas / decembrī turas pie plīka zara.³

No tradicionāliem tēliem Čaklais ir kā apsests uz putniem – tie atkal un atkal planē un lido cauri viņa vārsēm:

*šorīt
es domāju tikai par putniem
kur
kādos debesu dobumos
kādām nošu līnijām
pieķērušies
ārdās
priekšpavasaris
jauns laiks
ar žestiem
ko nepārtulkot
priekšpavasirim
putni nav vajadzīgi
putniem priekšpavasaris
gan⁴*

Dažādās simbolisma sistēmās putnus visbiežāk tuvina zvaigznēm, un parasti tie ir sinonīmi, nevis antonīmi. Toties Čaklajam – tiešāk vai netiešāk – zvaigznes un putni ir izvietoti opozīcijā. Tāpēc, ka *Putnu ceļš debesīs, / redziet, tik pilns, ka mudž,⁵ zvaigznēm nākas paiet sāņus: ... zvaigznes pavirzīsies. Pavirzīsies,⁶ vai: Putaini putni pie debesīm / plunčojas saules rietā. / Sargieties, ir jau ceļā / zvaigznes, aukstas un cietas!⁷ Nozīmīgāks par ilgām pēc augstumiem vai kārdinājumu iegūt spārnus un lidot ir trausls, trīcošs putns, ko iespējams uzmanīgi paņemt rokās un apmīlot. Starp citiem tēliem ūdenī lokus metošām zivīm ir mazliet mistiska loma (*Zivju mēmums ir nezturams... / Nevar taču nest**

² Māris Čaklais. *Sastrēgumstunda*. Rīgā: Liesma, 1974:27, 65.

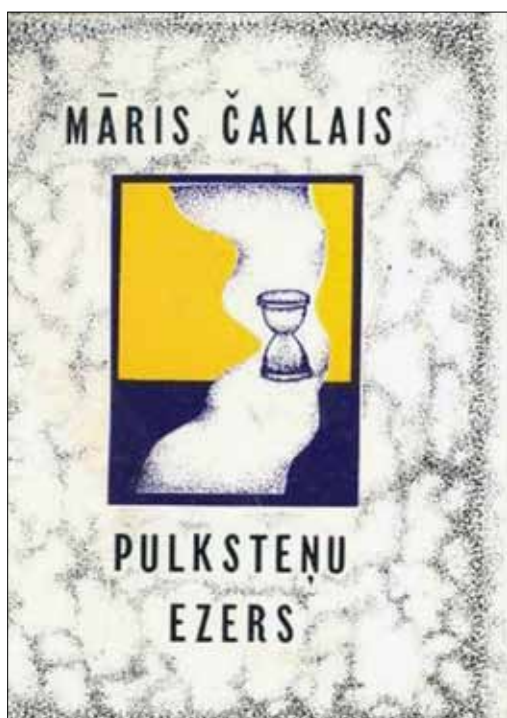
³ Māris Čaklais. *Četri balti krekli*. Rīgā: Liesma, 1991:39..

⁴ Māris Čaklais. *Mana mājas lapa tavai mājas lapai*. Rīgā: Jāņa Rozes apgāds, 2000:12.

⁵ Māris Čaklais. *Cilvēks, uzarta zeme*. Rīga: Liesma, 1976:101.

⁶ Māris Čaklais. *Uz manām trepēm*. Rīgā: Liesma, 1979:77.

⁷ Māris Čaklais. *Cilvēks, uzarta zeme*. Rīgā: Liesma 1976:32.

sevī / veselu okeānu – / neizrunātu).⁸ Kritiķe Ruta Veidemane savukārt norāda, ka baltajai krāsai Čaklais piešķir negatīvu nozīmi – aizmirstību vai pat nāvi. *Visas tainības aizsnīga, / baltas netainības pārklātas.*⁹

Lapas balsī un Zāļu dienā – tāpat kā vēlākos krājumos – vairākiem dzejdarbiem iedvesma gūta no vēstures – no Pompejām un 17. gs. raganu prāvām līdz latviešu strēlniekiem Krievijas pilsoņu karā (1917-1922), viņu traģiskajam liktenim. Vienam šādam dzejolim – „Piemīņas diena: Poēma ar prozu un Rekvīems” – padomju cenzūra atļāva publicēt tikai fragmentus. Pilnā apjomā dzejdarbs publicēts 2000. gadā. Citus dzejoļus apdzīvo Auseklis, pašmācības ceļā gleznošanu apguvušais Voldemārs Irbīte, vācu dzejnieki Johaness Bobrovskis un Hanss Magnuss Encensbergers un moldāvs Grigore Vieru. Citā poēmā „Dolce Maria” (..) dzejnieks meklē atbildes: *Kur mums pielūgt savu dievu, mums, / divdesmitā gadsimta neticīgajiem / ticīgajiem?* Un slēdziens: *Ne dolce vita, / Ne c'est la vie, / ne 'ak mans dievs! / glābs pasauli. / Miers, kas pēc urdoša / nemiera atnāk. / Dievs, kas mīt / neticīgajam skatienā. / Nomods, kas putnu / gaisā notur. / Cilvēcība, kas novērš / no aļņa skroti. Pēdējais dzejolis Zāļu dienā izceļas ar īsām,*

⁸ Māris Čaklais. *Četri balti krekli*. Rīgā: Liesma, 1991:48.

⁹ „Sašvīkota ir zeme”. *Kritikas gadagrāmata*. IX. Rīga: Liesma, 1982.

muzikālām rindām, kas liekas vairāk rada tēlotājam mākslai:

*Logā – guntiņa,
uguns meitiņa.
Krāsni –
siltmaizīte.
Uguns un maize,
bērns, tavā valodā –
tā mana dzimtene
maija rītā.
Es izvelku visas sāpes
caur ērkšķa krūmu,
caur dadža krūmu;
es izvelku visas sāpes
caur akmeni.
Un topu bagāts kā maize.
Un topu tīrs kā uguns.
Un topu lokans kā valoda.*¹⁰

NO SASTRĒGUMSTUNDAS LĪDZ STRAUTUGUNIJ. Krājumi *Sastrēgumstunda* (1974), *Cilvēks, uzarta zeme* (1976) un *Strautuguns* (1978), kurus dzejnieks uzskata par triloģiju, nāk klajā pēc viņa sievas nāves autokatastrofā. Dzejnieks izjūt trulas sāpes: *.. putns, / tas melnais, ar ēnu kā slotu, / ir izslaucījis tevi un atstājis.*¹¹ Vai: *Pa reizei atlido mēms bēdu / putns un nodzēst cer ar / savu kārno spārnu šo prieku.*¹² Tajā pat laikā tur izvēsta paaudžu saskaņas un dzīves atjaunotnes tēma. Bieži lietots uguns tēls kā attīrīšanās simbols, gaisma, kas seko tumsai. Triloģijas pirmās daļas galveno motīvu skaidri formulē virsraksts *Sastrēgumstunda*:

*Motors pie motora, purns pie purna,
bauma pie baumas, gurns pie gurna,
radio vilnis ēd otru vilni,
ūdenskrāns tevi pa pilei pilina,
mūris pie mūra, aisbergs pie aisberga,
atpakaļceļš – ar smiltīm aizbērts;
baile pie bailes, bēda pie bēdas,
slānis uz slāņa, kad būs pēdējais? –
Tā kā lūsis ap cilvēku luncinās
ievilktiem nagiem sastrēgumstunda.
Cilvēk, tu iestrēdzinātais zundā,
vai esi gatavs savai stundai?*

Nosaucis virsējās detaļas, dzejnieks cieši ieskatās iztēles avotā, lai atrastu plašāko, daudz grūtāk tveramo – izolētību, vientulību.

¹⁰ Māris Čaklais. *Zāļu diena*. Rīgā: Liesma, 1972:39, 115.

¹¹ Māris Čaklais. *Cilvēks, uzarta zeme*. Rīgā: Liesma, 1976:95.

¹² Māris Čaklais. *Priekšsajūta*. Rīgā: Liesma, 1987:52.

Viņš meklē dzīves jēgu sastrēgumstundā, t.i., laikā, kas traucē individuālo un ir postošs. Šī stunda spiež cilvēku aizmirst to, ko viņš nedrīkst aizmirst:

...dzīvot – nozīmē atcerēties,
atcerēties, kur otram ir rēta,
atcerēties aiz loga to vēju,
kurš uz tevi ir notēmējis,
atcerēties, kas gadsimtos izsists,
atcerēties, kad aizmirst sāk visi.

Dzejolis "Apmātība" veido dialogu starp Donu Kihotu un Sudraba sievieti, kura vēlas apmainīt savu mūžīgo nezūdošo skaistumu pret dzīvi: *Es vairs negribu sudraba būt. / Izplēs, izglāsti mani ārā, / dari mani par dzīvu un kāru / (...) manu čaulu par ādu padari!*¹³ Mīlestība Čaklam ir kā zemeslode, un tās krāsa ir zaļa: *Tava auguma karstajā lietū / zaiļiem mutuļiem aizaug debesis.*¹⁴ Sievietes viņa dzejoļos ir īstas un iegūstamas. Vairākos darbos atrodami dažāda līmeņa erotiski motīvi: ... *dod man savu sudraba nazi, tepat / ir tas pusnakts koks... / ieiesim pusnakts auglī ar lūpām; / ar lūpām, ar zobiem, ar pirkstiem, ar iedomām / (...) pāršķelsim viņu un izšļakstīsim, izšļakstīsim / it visu, kas mūsos šļakstāms, un, pilni / sāta un aplīpuši viens otra, modīsimies.*¹⁵

Rindas par zemes netveramu garojumu, kas varētu būt *Viņu elpa*, atbalso atšķirīgu mīlestības izpratni. Dzīļu mīlestību un apbrīnu dzejnieks pauž pret aizgājušiem – pret Pirmo dziesmu svētku (1873) organizētājiem Rīgā; 1905. gada cīnītājiem pret carismu (piemēram pret Juri Zinbergu, ko Melnā sotņa vispirms pakar, pēc tam sakapā gabalos); pret Latvijas 19. / 20. gs. mijas rakstniekiem, arī cittautu dzejniekiem – ungāru Ferencu Molnāru, spāni Federiku Garsiju Lorku, krievu Nikolaju Nekrasovu, arī abhāzu, armēņu, Krimas tatāru.

Žilbinošā poēmā „Nerudas nāve” (Nobela prēmijas laureāts no Čīles) ir refleksija par laiku un mākslu, cilvēku un cilvēci, sabiedrības un varoņa attiecību dialektiku, varonības ētisko pusi un upurēšanās jēgu: *Cilvēka balss ... / un redz, / un mūžīgi redz, / ka par agru. / Bet zogas. / (...) visiem saprotamā – /*

¹³ Māris Čaklais. *Sastrēgumstunda*. Rīgā: Liesma, 1974:10-11, 149-150.

¹⁴ Māris Čaklais. *Pulksteņu ezers*. Rīgā: Liesma, 1979:9.

¹⁵ Māris Čaklais. *Sastrēgumstunda*. Rīgā: Liesma, 1974:34.

*vientuļā, / vientuļā – / cilvēka balss. Šī balss izlobijusies / no ļaužu balsīm, / piedzimstot nolemtā, bet arī / nolemti piedzimstošā.*¹⁶

Līdzīgi kā Josifs Brodskis, Alens Ginzburgs un vēl citi, Čaklais vēlas būt universāls, tāds, kas visur jūtas kā mājās. Ceļojumu iespaidi triloģijā rāda, ka viņš ir spējis saskatīt analogijas tur, kur citi tās pat nenojauš. Tēlojot ar neierobežoto iztēli pieredzi un acumirkļīgos iespaidus Skandināvijas valstīs, Spānijā, Ziemeļāfrikā vai Indijā, viņš demonstrē vēstures zināšanas, mītu un klasiskā mantojuma pārredzi, bet neslīgst *pro forma* reveransos, piemēram, Odiseja dzimtenei Itakai vai Dionīsam, vai Bakham, vai Fēniksam. Vienlaikus, lai arī kā viņu valdzinātu spāņu un marokāņu mūzika, kad tā aplūst, vējš atnes *mūziku bez vārdiem, / mūziku no Latvijas*. Viņš salīdzina sevi ar gliemezi, kas sev uz muguras nes Rīgas mājas, rotaļlaukumu šūpoles un smilšu kastes, *un pat baložus riebīgi astainos.*¹⁷

NO PULKSTĒŅU EZERA LĪDZ CILVĒKSAUCIENAM. Nākamajos trīs krājumos *Pulksteņu ezers* (1979), *Kurzemes klade* (1982), *Cilvēksauciena attālumā* (1984) uzmanība pievērsta gaismai un izmaiņām laiktelpā. Pasaulē nav nekā statiska, viss nemitīgi plūst: *Jauns gads ir atnācis, un it nekā pa vecam.*¹⁸ Viņu interesē nianse, nevis kontrasti, pārmaiņu process vai pats pārmaiņu mirklis. Viņš necenšas šokēt vai izsist no līdzsvara. Vien dzejoļos par vēstures traģēdijām, dabas un karu postījumiem vai zudušiem pagātnes kultūras cilvēkiem atrodami asāki, disonējoši vārdi un tēli. Daudzkārt Čaklais tiecas atgriezties pie savām saknēm, atdzīvino atmiņas par savu dzimto Kurzemi, tāpēc arī – *Kurzemes klade*.

Dzīve un cerības uz nākotni, tāpat arī nāve un iznīcība ir galvenās tēmas krājumā *Cilvēksauciena attālumā*. Labs piemērs ir 27 lappušu garā poēma „Māte, es nākšu”¹⁹, kas attiecas uz patiesu notikumu pēc 1905. gada revolūcijas. Vācu muižnieks, barons Silvio fon Brēdrihs (von Bredrich) noķer, spīdzina un beigās nogalina zemnieku, revolucionāru

¹⁶ Māris Čaklais. *Cilvēks, uzarta zeme*. Rīgā: Liesma, 1976:96-97.

¹⁷ Māris Čaklais. *Strautuguns*. Rīgā: Liesma, 1978:53.

¹⁸ Māris Čaklais. *Kurzemes klade*. Rīgā: Liesma, 1982:9.

¹⁹ Māris Čaklais. *Cilvēksauciena attālumā*. Rīgā: Liesma, 1984:88-113.

Rūdolfu Miezi, kurš piedalījies vairāku vācu muižu dedzināšanā. 30. gadu beigās Brēdrihs aizbraucis uz Vāciju, kur pēc II Pasaules kara netraucēti rakstīja savas atmiņas, par ko vēlāk saņēma augstu valsts balvu – *Konrad-Adenauer-Preis*. Dzejnieks variē perspektīvas un pantmēru, lieto dialogus un prozas citējumus no reāliem dokumentiem. Simpatizēdams revolucionāriem, viņš tomēr nožēlo, ka bojā gājuši izcili mākslas darbi. Poēmas kulminācijas punkts ir divi monologi – zemnieka un barona. Kamēr zemnieks iztēlojas nākotni šalcošā ķiršu dārzā, barons lieto ķiršu zarus, lai sistu pa zemnieka kailajām pēdām. Poēma beidzas ar rindu no luterāņu mācītāja ziņojuma par 1905. gadu Latvijā: *Nākotne ir neaprēķināma, un nav neiespējams jauns uzliesmojums*. Liekas, dažos no „vēsturiskajiem” dzejoļiem Čaklais ilgojas pēc dienām, kad ļaudis dzīvoja *cilvēksauciena attālumā* un zināja: saņems tūlītēju palīdzību cīņā pret vilkiem un uzbrucējiem.

Gandrīz trešdaļas dzejoļu avots *Cilvēksauciena attālumā* ir ceļojumi – uz Serbiju, Tadžikiju, Armēniju, Kanādu. Visi tie ir intīmi un apcerīgi, īpaši par armēņu literātiem, tādiem kā Jegiše Čarencs, Paruirs Sevaks, Dāvids Hovhaness. Dzejnieka interese par Armēniju sākās, kad viņš žurnāla *Karogs* redakcijā iepazinās (1968) ar armēņu rakstnieku Aleksandru Topčjanu. Ar saviem tulkojumiem Čaklais izvērtās par vienu no galvenajiem latviešu-armēņu kultūras sakaru veicinātājiem, par ko viņam piešķirts goda nosaukums „Armēnijas tautas draugs”, ko pirms viņa saņēmuši tikai divi cilvēki – norvēģu polārpētnieks Fritjofs Nansens un krievu simbolists Valerijs Brjusovs.

Turpinājums sekos

Tulk. Beatrise Reidzāne

No kr.: Juris Rozītis, Māra Krēsliņa, Māris Čaklais un Juris Kronbergs Stokholmā (1981)

No Ģirta Zēģera arhīva

Juris Šlesers

KURŠ KURU?

Divu alu satuvināšanās

Trīs alu, trīssimt alu

Satuvināšanās

Trīstūkstoš alu

Solidaritāte

Mēs atraksim eļļi

Trīs miljoni alu

Trīs miljoni alu, kas nebaidās tumsas

Imants Ziedonis, 1975¹

Sešdesmitie gadi. Pēcstaļina atkusnis Latvijā jau izbeidzās 1959. gadā ar nacionālo-komunistu apklusināšanu un to vadoņa Berklava izraidīšanu uz Krieviju. Atkušņa iniciatoru Hruščovu pašu nobīda Brežņevs 1964. gadā. Iestājas garais, virspusēji klusais „stagnācijas” laiks – pareizāk teikt „klusu izmaiņu” laiks. Vēlāk atskatā, sešdesmitie izrādīsies bijuši tumšā okupācijas tuneļa puselē.

Gaismu tuneļa galā tad neviens vēl neredz, un tumšajā tunelī taustās kā tauta Latvijā, tā tās atlūzušais trimdas zars. Tumsa var, protams, būt reizē drauds un glābiņš, turklāt draudošie un saudzējošie spēki tumšā dažkārt mijiedarbojas kā gaismā nevarētu. Imants Ziedonis vēlāk to iztēlojies vēl divaināk – „trīs miljoni alu, kas nebaidās tumsas”! Piemērojot citas metaforas, šo problēmu rūpīgi apskatījusi literatūrvēsturniece Eva Eglāja-Kristone savā nule iznākušajā monogrāfijā *Dzelzsgriezēji / Latvijas un Rietumu trimdas rakstnieku kontakti*.² Pētniece pārliecinoši izgaismo, kā latviešu literāti okupētajā dzimtenē un brīvās pasaules klaidā, neapzinīgi vai apzinīgi kāpelējot un ložņājot pa čekas jeb „KGB”³ izvilktajiem tīkliem,

¹ PBLA gadagrāmata *Latvija Šodien 1981* (39), ar redakcijas piezīmi: „Šo pravietisko dzejoli dzejnieks sacerējis 1975. g. (*Man labvēlīgā tumsā*). Rīga: Liesma, 1979: 119”

² Rīgā: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2014. (340 lpp.) Grāmata balstās autorei doktorantūras pētījumā Latvijas Universitātē, kura rezultāti daļēji jau publicēti turpinājumos *Jaunajā Gaitā* (2008-2011, nr. 254-265), kā arī žurnālā *Karogs* (2009, nr. 6, 7, 9, 12).

³ PSRS „Valsts drošības komiteja”. KGB ir šī apzīmējuma krieviskais saīsinājums. Šī iestāde „tautā” vēl arvien pazīstama ar iesauku „čeka” (no „ČK” – tās vecā

nodrošina tautas *izdzīvošanu* – līdz daudzu gadus vēlāk paveras iespēja no tuneļa izkļūt. *Dzelzsgriezēji* nav par literatūru! Tie ir par auksto karu – un slepenaģentiem, par dzelzs priekškaru – un „caurumu” tajā. Par cilvēku kontaktiem.

Pētījuma premise ir, ka „rakstniekiem, īpaši dzejniekiem, okupācijas un totalitārisma apstākļos bija liela autoritāte. Pēc nacionālās politiskās vadības zaudēšanas tauta par saviem līderiem psiholoģiski uztvēra rakstniekus”. Autore atsaucas uz rakstnieka Zigmunda Skujiņa atziņu: „Tauta, tāpat kā dzervju kāsis, sajukušā stāvoklī ilgi lidot bīstas. Pazaudējusi vadoņus, tā instinktīvi meklē jaunus, aiz kuriem sakārtoties. (..) ceļa zinātājus meklēja dzejniekos, prozaiķos (..) Viņu klātbūtne viesa stabilitātes apziņu” (11). To apzinājušies un centušies izmantot arī apspiedēji.

Virsraksts patapināts no dzejoļa un dziesmas „Dzelzsgriezējs”, kam teksta autors ir Latvijas pirmās brīvvalsts laika dzejnieks Valdis Grēviņš (1895-1968, vairāk pazīstams kā dziesmas „Gēsta Berlings” vārdu autors). Neesmu varējis dzejoli atrast, bet rokgrupas „Līvi” izpildījumā 1987. gadā tas izgājis tautā ar „grāvēja” sparū – „pauzot protestu un tā laika pārmaiņu, pirmsatmodas noskaņu” (9).

krieviskā nosaukuma „Ārkārtas komiteja”). Tā bija padota tikai PSRS Komunistu partijas centrālkomitejai Maskavā, un kontrolēja visu savienoto republiku čekas. (Vārdu „čeka” nedrīkst sajaukt ar *otru* padomju diskursā izplatītu iesauku „ceka”, kas nozīmē „ČK” – komunistu partijas „centrālkomiteju” kādā no tās līmeņiem.)

Autore ar šo metaforu apzīmē visus tos personāžus (kā varoņus, tā kaitēkļus), kas tumšajā okupācijas vidusposmā atrada „caurumu” smacējošajā dzelzs priekškarā un sāk plēst to arvien lielāku. Kuri no „dzelzsgriezējiem” tiešām bija varoņi un kuri kaitēkļi, nav gluži skaidrs arī grāmatu izlasot (daži šķiet ar vismaz vienu kāju abās kategorijās), bet viņu antagonistiski simbiozā mijiedarbība pamazām ļauj dzelzs priekškarā izirt, un mūsu kultūrai dzīvai un latviskai izlidot brīvībā.

Grāmatas pirmā puse sadalīta piecās pārskata veida nodaļās, kamēr 6. nodaļa ietver grāmatas atlikušo daļu un sastāv no 12 abos virzienos „ciemos braucēju” literātu „cilvēkstāstiem”. Seko īsa „Izskana”, literatūras saraksts, personu rādītājs un kopsavilkums angļu valodā. Pirmā nodaļa veltīta dzelzs priekškara, Aukstā kara un kultūras sakaru konceptiem. Sekojošās divās iepazīstamies ar šīs spēles galveno antagonistu – čekas pārvaldīto „Latvijas Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs” (īsāk – KKS vai „kultūras sakaru komiteja”)⁴ – ar tās propagandas un dezinformācijas izdevumiem – *Dzimtenes Balsi* un Latvijas sabiedrībai rūpīgi slēpto, tikai ārzemju tautiešiem domāto pielikumu – *Svešuma Balss*. 4. un 5. nodaļa iztīrā, kāds komunistu partijas un čekas inscenējumā ir trimdas literatūras publiskais tēls Latvijā, un savukārt – kā Latvijā tapušo literatūru uztver un komentē kritiķi un sabiedrība trimdā.

Lasot *Dzelzsgriezējus*, ļoti palīdz pa rokai turēt literatūrvēsturnieka Rolfa Ekmaņa apjomīgo monogrāfiju *Latvian Literature under the Soviets 1940-1975*.⁵ Otrs – gan ļoti atšķirīgā veidā – nozīmīgs avots ir bijušā čekas un ASV spiegu dienesta CIA (latviski – CIP)⁶ dubultaģenta un kultūrpropagandista Imanta Lešinska (1931-1985) memoārs *Kalpības gadi*, kas 1979. un 1980. gadā iznāk turpinājumos trimdas laikrakstā *Laiks*.⁷ (Lešinskis

⁴ Autore konsekventi lieto vecajam nosaukumam atbilstošo burtu kārtību KKS, lai gan vēlāk nosaukums kļuva „Latvijas Kultūras sakaru komiteja” un oficiālais saīsinājums (un logo) – LKSK (43).

⁵ Belmont, MA/USA: Nordland, 1978. (533 lpp., angļu valodā.) Virsraksts latviski: *Latviešu literatūra zem padomju varas 1940-1975*.

⁶ Central Intelligence Agency – „Centrālā izlūkošanas padome”.

⁷ Bezmaksas e-formātā: http://www.latvietislatvija.com/kalpibas_gadi-1.pdf. (94 lpp.) Oriģināli: *Laiks* (Nujorkā), 1979.11.VII-1980.24.IX., vēlāk – PBLA gadagrāmata

1978. gadā ar ģimeni pārbēg ASV protekcijā.) Sešdesmitajos gados viņš ir *Dzimtenes Balss* un *Svešuma Balss* redaktors, vēlāk KKS priekšsēdētājs. Šai iestādei ir centrāla loma Eglājas-Kristsones stāstā – un dzejnieki un rakstnieki abās pusēs to iemanās izmantot kā „caurumu” dzelzs priekškarā, un plēst to arvien lielāku – „dzelzsgriezēji”. Tikmēr KKS, protams, domājas tos izmantojam čekas un komunistu partijas mērķu sekmēšanai! Lētticīgi? – Laikam jau ... vismaz atskatā. (Lasot Eglājas-Kristsones un Lešinska notikumu aprakstus, „varoņu / kaitēkļu” sadale kļūst jo miglaināka ... bet mazāk svarīga!)

KKS mērķi ir PSRS Komunistiskās partijas un tās Centrālkomitejai pakļautās PSRS čekas, un tai savukārt pakļautās Latvijas PSR čekas mērķi. Ja tūlīt pēc kara galvenais bija veicināt bēgļu atgriešanos padomijā, tad piecdesmitajos gados mērķi pakāpeniski izmainījās uz „...latviešu emigrācijas barvežu un viņu aktīvo palīgu atmaskošānu un kompromitēšanu...” (38) – tātad trimdas organizāciju vadītāju diskreditēšanu tautiešu un mītnes zemju sabiedrības acīs, un radīt šķelšanos trimdinieku vidū. Pēc pārbēgšanas ASV protekcijā Lešinskis pauž, ka kultūras sakaru *tālākais* mērķis bijis izmantot „trimdu kā tramplīnu, lai ietītu iekšā amerikāņu sabiedrībā. Lai tiktu klāt amerikāņu zinātnei, tehnoloģijai, cilvēkiem, kas glabā valsts noslēpumus.”⁸ *Dzelzsgriezēju* vadošā tēma ir, ka individuāli cilvēki, katrs tiekdami uz savu mērķi, apzinīgi vai neapzinīgi izmanto otra centienus sasniegt citu mērķi, lai pats tuvotos savējam. Vēsture rāda, ka „labie” uzvarēja ... *prieks!* – Bet kā nopelns?

Motivācija latviešu literātiem abpus priekškara spraukties citādi motivētās KKS pavērtajā „caurumā” – panākt *saskarsmi* – ir emocionāli spēcīga un skaidra. Manā uztverē tā sakņojas dabiskā jaunības raugā, kas visām paaudzēm vienmēr un visur licis pašām kritiski pārvērtēt pastāvošo iekārtu un savu vecāku atzinumus. Okupētajā Latvijā tā ir komunistu partijas vara, bet trimdā – tolaik valdošā bezkompromisa noraidošā nostāja pret

Latvija Šodien 1986 (45-108). Interesants arī sekojošs viņa drauga, arī bijušā čekas darbinieka, Jāņa Liepiņa memoārs ar pielikumiem: *Es sadarbojos ar KGB un CIP dubultaģentu Imanu Lešinski*. Rīga: Atklātais sabiedriskais fonds „Latvietis”, 2003. (Abi memoāri ietverti arī Eglājas-Kristsones darba literatūras sarakstā.)

⁸ Referāts Vašingtonā 1984.30.III – *ibid.* Liepiņš (259).

absolūti visu, kas notiek okupētajā dzimtenē. Tai pašā laikā abas paaudzes abās pusēs vēl jo spēcīgāk izjūt savas latvietības saknes. Trimdas dzejnieks Olafs Stumbrs (1931-1996) šo sajūtu izsaka šādi: „Latvija ar visiem turienes latviešiem jau divdesmit sesto gadu ir faktiski Padomju Savienības sastāvdaļa. (...) ...šis, lūk, ir fakts. (...) Ja es saku, ka man rūp manas tautas dzīve un liktenis, tad es noteikti domāju tautu Latvijā. (...) Man cilvēcisko iespēju robežās rūp apmēram visi 100 procenti: gan tie svarīgie 90 procenti tur, gan šie dilstošie 10 procenti šeit. Citas tautas man nav” (198-9).

Pēcstaļina atkusnis – saistīts ar nemiera izpausmēm abās pusēs – pamudina *Jaunās Gaitas* veidotājus sākt „piesardzīgi pārpublicēt [Latvijas] autoru darbus.” 1957. gadā mūsu žurnāla 9. numurā pirmo reizi parādās kāda okupētās Latvijas dzejnieka rindas – Ojāra Vācieša dzejolis „Pēc ilgās šķiršanās”. Turpat Gunāra Gravas (trimdas dzejnieka Andreja Irbes pseidonīms) paskaidrojums un garāka eseja, kas iedibina jaunu sadaļu *Jaunās Gaitas* turpmākajos numuros – „Starp papēdi un zemi” (135). Ažiotāža trimdas sabiedrībā un presē ir liela. Kaut barguma ziņā to nevar salīdzināt ar Maskavas reakciju pret Latvijas nacionālkomunistiem 1959. gadā, šī uzdrīkstēšanās turpina šūpot trimdas sabiedrību nākošos 30 gadus.

1960. gadā divi Minhenē studējoši ASV latviešu studenti – Andris Kadeģis un topošā dzejniece Valda Dreimane – izšķiras sekot sirdsbalsij un apmeklēt dzimteni kā tūristi. Ar rakstniekiem vai KKS darbiniekiem viņi nesatiekas, bet iespaidi ir spēcīgi – viela grāmatai⁹ un priekšlasījumiem, semināriem „3x3” nometnēs, inspirācija dzejai un dzīvei. Egļāja-Kristsone atsaucas uz šo agrīno dzimtenes apmeklējumu un īpaši uz viņas vērtējumā „būtisko” Dreimanes 1962. gada uzrunu Aizvesto piemiņas dienas sarīkojumā Bostonā, kurā tā „mudina akli neienīst visu, kas notiek okupētajā Latvijā” (169-70).¹⁰

⁹ Pāvils Klāns, *Rīga retour / Apmeklējums dzimtenē*. Ņujorka: Grāmatu Draugs, 1961. (Kadeģis tajā minēts īstajā vārdā, turpretim Dreimane ar citu uzvārdu – lai pasargātu no sagaidāmā latviešu sabiedrības naidīguma.) Skat. arī: Andris Kadeģis, *Izraksti*, Rīga: Dienas Grāmata, 2011 (166-77).

¹⁰ „Latvija būs”, krājumā – Maija Meirāne (sastād.), *Kad dzīvošu otru reizi / Rakstu krājums Valdas Dreimanes piemiņai*, Rīga: Nordik, 2006 (109-17)

Vienlaikus notiek kāpināta rosišanās čekas aprindās – par to lasām nodaļā par kultūras sakaru komitejas dibināšanu, bet – no citas perspektīvas – Imanta Lešinska jau pieminētajā memuārā *Kalpības gadi*. Piecesmitajos gados Austrumberlīnē ar čekas ģenerāli Mihailovu priekšgalā darbojās PSRS „Komiteja par atgriešanos Dzimtenē un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs”. 1961. gadā „pēc KGB Centra Maskavā atziņas bija pienācis laiks radīt Komitejas *Latyšskaja sekcija* – Latviešu sekciju – Rīgā.”¹¹ Pakāpeniski „atgriešanās” veicināšana kļūst arvien mazāk reāla, vairs pat ne vēlama, un „Latviešu sekcija” pārtop par „Latvijas Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs”. Tās darbība uzņem jaunus apgriezienus Leonīda Rimjana un Imanta Lešinska vadībā. Sākas KKS aktīvi vilinājumi trimdas literātiem apciemot dzimteni, komitejas viesmīlībā tikties ar izmeklētiem Latvijas rakstniekiem – un barot KKS propagandas dzirnavas.

„Cilvēkstāstos” ir aprakstīti vairāki abu virzienu „ciemots braucēji” sākot ar 1964. gadu, kas „guvuši īpašu rezonansi arī Latvijā”. Daļa no tiem ceļo un ciemojas ar KKS gādību, citi privāti par pašu līdzekļiem. Šīs nodaļas ievadā autore skaidro: „Līdzās publikācijām, recepcijai un korespondencei, būtiskākais sakarsmes līmenis ir tiešie kontakti, satikšanās dzīvē ...” Cilvēkstāstu virkni ievada dzejniece Monikas un rakstnieka Gunta Zariņu traģiskais stāsts. KKS aģents, PSRS sūtniecības atašejs Londonā, kontaktē Zariņus un piedāvā viņu dēliem iespēju trīs nedēļas piedalīties bērnu nometnē Latvijā, un mātei pa to laiku brīvu uzturēšanos Latvijā, ko viņi izmanto 1964. gada vasarā. Zariņa vēlāk intervijā skaidro: „Es vēlējos, lai mani dēli redz Latviju. Līdz šim viņiem Latvija bija ļoti nereāls jēdziens.” Latvijas žurnāls *Karogs* iespiež vairākus viņas dzejoļus (173-4), kas ir noteikti gandarījums dzejniecei, bet jādodomā, ka piedāvātā iespēja bērniem padzīvot Latvijā ir vismaz tik pat spēcīgi vilinājums pieņemt pasniegto roku. Līdzīgi dažus gadus vēlāk KKS piedāvā Amerikas dzejniekam Valdim Krāslavietim iespēju viņa dēliem piedalīties jaunatnes vasaras kursos Latvijā, ko tas arī dedzīgi pieņem.

Guntis Zariņš Latviju apmeklēt nākošajā pa-

¹¹ *Op. cit.* Lešinskis, *Kalpības gadi*: e-formātā (2), *Latvija Šodien* 1986 (45).

vasarī pēc Monikas. Eglājas-Kristsones vērtējumā viņš „...centās klātienē turpināt žurnāla 'Jaunā Gaita' jau 50. gadu otrajā pusē iesākto, vien uzmanīgiem literatūras procesa sekotājiem, vērotājiem nojaušamo un izprotamo dialogu ar Latvijas rakstniekiem” (185). Šis ir Zariņa vienīgais Latvijas apciemojums – tā paša gada rudenī viņš Londonā dodas pašnāvībā. Par šo mīklaino traģēdiju pastāv dažādi minējumi. Tos apskatījusi, autore secina: „Nav atspēkojamas trimdas presē izskanējušās domas, ka G. Zariņš saprata – no viņa gaida propagandista funkciju veikšanu, ne enerģisku mēģinājumu divas strauves savest kopā, iespējams, ka vilšanās sajūta patiesi ņēma virsroku pār solitajām iespējām.” Par Gunti un Moniku Zariņiem stāsta arī Lešinskis, cita starpā uzsvērdams, ka dienu pirms pašnāvības Zariņš Anglijā it kā bija ticis ar Latvijas dzejnieku Ojāru Vācieti un viņa čekas pavadoni.¹² Eglāja-Kristsons noskaidrojusi, ka tā ir kļūda, jo Vācieša Anglijas apmeklējums bijis nevis 1965., bet 1967. gadā (165).

Seko cilvēkstāsti par trimdas literātiem Olafu Stumbru, Veltu Tomu, Mārtiņu Zivertu, Valdi Krāslavieti, Valentīnu Pelēci, Gunāru Saliņu, Ivaru Lindbergu. Tad par četriem Latvijas dzejniekiem – Arvīdu Griguli, Jāni Peteru, Imantu Ziedoni, Māri Čaklo. Blakus tiem, autore min labu skaitu citu abu virzienu ciemos braucēju. Pirmie kultūras sakaru ceļojumi no Latvijas uz brīvo pasauli sākas stipri vēlāk – vecais Staļina laika rusofils Grigulis 1971. gadā, bet pārējie tikai ar 1976. gadu.

Imants Ziedonis pirmo reizi uz Rietumiem dodas 1977. gadā – uz Ziemeļameriku, kopā ar dažādu padomju republiku kultūras darbinieku grupu. Toronto latviešu klausītājus literārā vakarā ar viņu iepazīstina *Jaunās Gaitas* redaktors Laimonis Zandbergs un dzejniece Velta Toma. Tālāk Eglāja-Kristsons: „Sevišķu ieinteresētību par I. Ziedoņa dzeju un personību izrādījusi jaunā paaudze. I. Ziedonis apraksta kādu vakaru Čikāgā, ko pavadījis tikai ar jauniešiem kādas mājas pagrabīnā: 'Tētiņam un māmiņai – mājas saimniekiem – tik vien šonakt atļauts, kā apskatīties slīdītes un sasveicināties, šoreiz es piederu tikai jaunajiem.' (...) To pētījuma laikā sarunās apliecina arī toreizējie Čikāgas jaunieši – ka

bijusi vēlme satikt un uzklusīt atbraukušos dzejniekus intimākā atmosfērā ... lai uzdotu savus jautājumus un iztiktu bez vecākās paaudzes pārstāvju klātbūtnes un viedokļa” (260-1). Turpinoties paaudžu izmaiņai, diskurs trimdas mītnu zemēs pamazām zaudē sākotnējo asumu. 1978. gadā, „raksturodams trimdas attieksmi pret kultūras sakariem, [bijušais PBLA priekšsēdis] U. Grava akcentē, ka atkārtoti argumenti pret un par kultūras sakariem ir palikuši par tādām klišējām, ka 'tie vairs mūsu prātus neuztrauc un neveicina vairs mūsu šķelšanos vai savstarpējas apsūdzības. Pēc gadus ilgām asām debatēm latviešu sabiedriskā doma brīvajā pasaulē izkristalizējusies viegli saprotamos trīs punktos: 1. Latviešu tauta Latvijā un latviešu tauta ārpus Latvijas ir viena un nedalāma latviešu tauta. 2. Latviešu tautas pastāvēšanai un garīgai un fiziskai augšanai vajadzīgi sakari starp atšķirtām tautas daļām. 3. Lai gan domas dalās, vai sakari starp tautu ir iespējami, kamēr Latvijā valda komunistiskās Krievijas okupācijas vara, jāievēro tolerance pret šo uzskatu dažādību” (268-9).

Kurš kuru beigu beigās apveda ap stūri? Tautas pasakā par zemnieku un velnu mēs gandarīti priecājamies par zemnieka gudrību un velna stulbumu, kad tas paliek ar rugājiem un lakstiem. Autores slēdziens: „Trimdas politiskais mērķis atgūt Latvijas neatkarību ir sasniegts, un, atskatoties uz dzelzs priekšskara laikmetu, var secināt, ka literātu saskarsme noteikti veicināja šā mērķa īstenošanu”, turpretim Latvijas čekas vadītāju panākumi „reakcionārās emigrācijas šķelšanā” izrādījušies „tikai šķietami un pārejoši”. Neatbildēts paliek jautājums, kurā pusē savos sirds dziļumos vienā vai otrā reizē bija vai nebija viens vai otrs labs latvietis vai latviete lodājot pa *sistēmas* tīkliem. Vai „labais iznākums” radās kā nopelns – vai par spīti? Par to visu domājot, gribas atstāt tos „čekas maisus” guļot ... dubļos ... daži neatbildētie jautājumi var arī palikt neatbildēti.

Šī un daudzu citu mūsu lappusēs publicētu rakstu autors Dr.med. Juris Šlesers ir *JG* redakcijas loceklis.

¹² *Ibid.* Lešinskis: e-formātā (74-5), *Latvija Šodien* 1986 (94-5)

Maija Kalniņa

MARGARITAS KOVAĻEVSKAS VĒSTULES

RADOŠĀ PROCESA AIZKULISĒS

Daudzās latviešu trimdinieku mājās Amerikā un Kanādā, arī citās pasaules daļās pie sienas ir Jāņa Kalmītes gleznas – rijas kā latviskuma simbols. Bet ļoti daudzi trimdas latvieši iegādājās sev vai dāvināja saviem bērniem un bērnu bērniem arī mākslinieces Margaritas Kovaļevskas (1910-1999) radītās gleznas – ganiņus, čigānietes, princeses vai citus krāsainus pasaku tēlus, kas izstaroja mīļumu un dzīvesprieku, ļāva aizmirsties un pabūt sapņu pasaulē, pabūt kaut iztēlē zaudētajā dzimtenē.

Kas tad ir Margarita Kovaļevska, kura pati sevi dēvēja un kuru draugi sauca par Čiepu? Māksliniece, kas pirmskara Latvijā un Vācijas bēgļu nometņu laikā ilustrējusi daudzas bērnu grāmatas, dažas ar savu tekstu, dažām tekstu autori bija Ilona Leimane, Rūta Skujiņa, Ēriks Ādamsons, Kārlis Skalbe, Pēteris Aigars u. c. Mācījusies un 1941. gadā beigusi Mākslas akadēmiju. Gleznotāja Kārļa Padeģa draudzene. Viņas tēvs – Jānis Kovaļevskis, žurnālists, studējis Tērbatā, viens no rakstu krājuma *Pūrs* sastādītājiem, bijis jaunstrāvnieks, pēc apcietinājuma un izsūtījuma strādājis Liepājā, kur nodibinājis ģimēni, Pirmā pasaules kara gados bēgļu gaitās nonācis Krievijā, čekas apcietināts un nošauts, kad meitenei nepilni 10 gadi. Viņas brālis ir žurnālists un rakstnieks Pāvils Klāns, īstajā vārdā Pauls Kovaļevskis. Bet Margarita Kovaļevska ir arī rakstniece – autore diviem Zemgales cikla romāniem *Posta puķe* (1962) un *Gauru gaiļi* (1963), atmiņu grāmatām *Astonpadsmit* (1967) un *Deviņpadsmit* (1973) un tēlojumu grāmatai *Sentiments un mazliet sniega* (1977). Trimdas periodikā publicētas viņas pasakas, stāsti, atmiņas, raksti, vairākus gadus viņa rakstījusi arī tēlojumus Amerikā iznākošā latviešu laikraksta *Laiks* Ziemassvētku numuriem.

Rakstniecības un teātra muzejā Margaritas Kovaļevskas kolekcija ietilpst *Tēlotājas mā-*

Zīm. Margarita Kovaļevska

slas krājumā, un tajā četrās mapēs glabājas viņas mākslas darbi – kostīmu skices *Zelta atslēdzīņas* iestudējumam Jaunatnes teātrī 1940. gadā, dekorācijas mets un kostīma skice *Spridītim* Tautas teātrī kara gados, kā arī kādai mācību grāmatai domātas ilustrācijas vairāku latviešu rakstnieku hrestomātiskiem sacerējumiem. No trimdas laika – dažas oriģinālizustrācijas Biminitas Grundes grāmatai *Meža bērni* (1967). Citu materiālu par viņu nav daudz, un tie paši atrodami citās kolekcijās. Visvairāk – daži fotoattēli un ap 100 vēstuļu – Anšlava Eglīša, viņas studiju biedra Mākslas akadēmijā, arī rakstnieka un mākslinieka, arhīva materiālos. Šo arhīvu pirms dažiem gadiem apstrādāja un veica izrakstus no šīm vēstulēm mana kolēģe Marta Balode.

Liels ieguvums muzejam bija pirms gada saņemtais dāvinājums no Maijas Meirānes-Šleseres, dzejnieces un mākslinieces, žurnāla *LaRAs Lapa* redaktore – vesela kaste ar apmēram 500 Kovaļevskas vēstulēm trim cilvēkiem. Bija tur arī pāris fotoattēli, laikrakstu izgriezumi un rokraksti, kā arī citu personu vēstules viņai. Bet galvenais – viņas vēstules, kas aptvēra nozīmīgus trīs viņas dzīves posmus – nometņu laiku Vācijā, kad viņai bija 35-40 gadi, brieduma laiku Amerikā, 20. gs. 60. gadus, kad iznāca vai tika sagatavotas izdošanai viņas nozīmīgākās grāmatas, un 80. gadus. Šīs vēstules viņa bija uzticējusi rakstniekam un māksliniekam Jānim Gorsvānam, kurš, 1975. gadā izraudzīts par *LaRAs Lapas*

redaktoru, rakstiski vērsās pie vairākiem rakstniekiem, arī Margaritas Kovaļevskas, ar lūgumu sūtīt rakstus un zīmējumus šim ārzemēs dzīvojošo latviešu rakstnieku apvienības izdevumam. Viņu ļoti interesēja atmiņas par latviešu kultūras darbiniekiem, viņš apzinājās, saprata un novērtēja kultūrvēsturisko materiālu nozīmīgumu. Pamazām 80. gados abu starpā izveidojās sirsnīga draudzība, viņi satikās arī klātienē Ramaves saietā un vairākos rakstnieku sarīkojumos dziesmu svētkos, izveidojās savstarpēja uzticēšanās, un Kovaļevska izlēma, ka minētajiem materiāliem visdrošāk būtu atrasties otrā Amerikas malā, Kalifornijā, pie Gorsvāna. Šajā kastē bija: 1) ap 270 Kovaļevskas (no Vācijas un ASV) sūtītas vēstules tuvākajai bērnības draudzenei vēl no Jelgavas pamatskolas laikiem Lidai Redlihai (dzim. Millerei), kas pēc II Pasaules kara dzīvoja Dānijā. Tās aptver visgarāko laika posmu – 30 gadus un rakstītas laikā no 1945. līdz 1977. gadam (sarakste nav pilnīga, vairāki gadi „izkrit” – 1953., 1962.-1963., 1968.-1972., 1976.). Saturiski visinteresantākās un arī visgarākās ir tieši nometņu laikā rakstītās vēstules. 2) Otra daļa – 85 vēstules vēsturniekam un literātam Vitautam Kalvem (1913-1989), viņas laikabiedram un abu romānu korektoram. Romānus 1960. gadu sākumā Ņujorkā izdeva „Grāmatu Draugs”. Šai sakarā arī 1961. gadā aizsākās abu sarakste, kas pārtrūka 1964. un 1965. gadā, bet tad atjaunojās un turpinājās līdz 1967. gadam. Saglabājušās arī Vitauta Kalves atbildes – vairumā kopijas. 3) Trešā daļa – ap 140 rakstnieces vēstuļu un vēstuļu fragmentu Jānim Gorsvānam (1930-2000), 20 gadus jaunākam kolēģim, visintensīvāk rakstītas 1979.-1984. gadā, bet sarakste turpinājās līdz 1989. gadam. Arī te iespējams lasīt abu pušu vēstules – Jānis Gorsvāns saglabājis dažu savu vēstuļu uzmetumus vai nosūtīto vēstuļu kopijas.

Visas Margaritas Kovaļevskas vēstules rakstītas ar tinti un zīmuli smalkā, grūti salasāmā rokrakstā, vairākas ar humoristiskiem zīmējumiem, dažkārt uz neparasti liela formāta lapām. Daļa atradās aploksnēs salocītā veidā, vecākās cietušas – nodzeltējis papīrs, bojātas malas, traipi, padzisis teksts. Kalvem rakstītās bijušas ielīmētas vai iešūtas vākos, redzamas līmes, līmpapīra un caurumotāja pēdas.

Ko iespējams uzzināt no šiem jauniegūtajiem materiāliem? Daudzas no vēstulēm ir kā dienasgrāmatas lapas, rakstītas vairākas dienas pēc kārtas un dzīvi rāda mākslinieces pasaules uztveri, mūžam mainīgos garastāvokļus, rakstura īpatnības, atmiņu mirkļus par dzīvi Latvijā un kādreiz tur sastaptajiem cilvēkiem, kā arī atspoguļo viņas dzīves apstākļus un izjūtas trimdā. Draudzenei rakstītās vēstules ir ļoti personiskas, intīmas – par jūtām, ģimenes locekļiem, veselības stāvokli, ikdienu. Abiem literātiem rakstītās – vairāk par iecerēm, par radošo darbu – gan zīmējot un gatavojoties daudzajām izstādēm, gan plānojot jaunus rakstu darbus.

Kas Margaritai Kovaļevskai ir radošais darbs? Vai bēgšana no īstenības sapņu pasaulē, atgriešanās „zaudētajā paradīzē”? Glābšanās no ikdienas? Naudas pelnīšana? Mēģināsim caur šīm vēstulēm ielūkoties viņas darbu tapšanas „aizkulisēs”. Noskaidrot, kas veicināja un kas kavēja šo procesu, kā radušies atsevišķi darbi, kāpēc nav īstenojušās dažas ieceres.

Margaritai Kovaļevskai tuva ziemeļnieku literatūra – Zelma Lāgerlēva, Sigrida Undsete, vairākkārt tiek piesaukt Hamsuns un viņa Augusts – pasaules apbraucējs. Viņai, lai rakstītu vai zīmētu, būtu vajadzīga „Hamsuna būda” – miers, vientulība, izraušanās no ikdienas rūpēm, vismaz atsevišķa telpa (*Man nav sava kakta. Pat ne sava galda. Uz tā galda ēd, mācās, gludina...* – Kalvem 1962.20. XI). Bet tas 1950.- 60. gados ir tikai sapnis. Viņa ir divu dēlu māte un „pilna laika” sieva, kas rūpējas par pusdienām, drēbēm un māju. Vācijas nometnēs ar ikdienas soli palīdz tikt galā viņas māte. Un pašai ir vēl daudz enerģijas un spēja strādāt pa naktīm, kad tuvinieki guļ. Apbrīnojams ir vēstulē Lidai lasāmais apraksts, kā mazie zēni noguldīti katrs uz savu pusi gultā, viņa ietupusies pa vidu un – zīmē. Amerikā isu laiku mēģina irēt uz pusēm ar kādu studentu vienistabas dzīvokli kā darbnīcu. Viņa tajā raksta vai zīmē dienas pirmajā pusē. Dārdzības dēļ no tā jāatsakās. Neīstenojas arī „projekts”, par ko viņa raksta Kalvem, uz dažiem ziemas mēnešiem noīrēt Ņujorkā mazu dzīvokli radošam darbam par izstādēs pārdoto gleznu naudu – tā vairāk vajadzīga dēlu studiju maksai un dzīvokļa īrei, kad vīrs zaudē darbu. Vēstulēs Gorsvānam redzam, ka ar gadiem arvien

grūtāk ir uzsākt kādu jaunu sacerējumu, bieži ilgstoši tiek gatavota vieta – iekārtots stūrītis vasaras mājīnā vai galds ar dažādu baltu papīru kaudzītēm pilsētas dzīvoklī (*Esmu jau uz svētkiem atbrīvojusi vienu galdu. Tur stāv rakstāmmašīnīte. Papīru kaudze – ierosinoši rūtaini, arī baltas loksnes „pārdriķēšanai”*. – 1982.19.XI). Traucē neticība saviem spēkiem, kas palaikam uzmācas (*Nekam nederu! Man ir mazvērtības kompleksi. Esmu ļoti neapmierināta ar sevi. Esmu nenosvētā. Te it kā kalnā, te atkal ielejā. Tāda gan vienmēr esmu bijusi, – bet vecuma pusē – iekrītu bezdibeni, ne tikai ielejā*. – Gorsvānam 1984.26.VI). Trūkst jaunu iespaidu, nospiež ikdienība. Palīdz pārmaiņas, kāda aizraušanās, ceļojumi, draugu apciemošana (*..viss ir jauks acu un gara pārmaiņai – iela, vējš, sejas, vagona logs. Viss, kas nav ikdienā!* – Kalvem 1963.10.V par braucieni uz Ņujorku). Viņa nerunā brīvi ne vācu, ne angļu valodā – tas sākuma gados liedz doties ceļā vienai. Viņu ģimenei nav arī automašīnas. Tikai tad, kad dēli pieaug un iegādājas braucamos, ir iespēja pārvietoties ar savu transportu. Viņa vienmēr meklē interesantus, neparastus cilvēkus gan lai zīmētu, gan lai aprakstītu (*...es mīlu cilvēkus – jo dullākus, jo labāk, un arī pelēkās vardītes – arī tām sava gaisma*. – Kalvem 1963.8.II; *...man vienmēr patīk aprakstīt cilvēkus – kas ir kaut kādā veidā citādāki par pārējiem*. – Gorsvānam 1985.26.I). Ar vietējo latviešu sabiedrību Amerikā viņa maz kontaktējas gan Rietumu krastā Takomā, kur dzīvo 50. gados, gan austrumu pusē Vašingtonā – Haietsvillē, kur dzīvo vēlāk. Toties iedvesmojoši ir braucieni uz gleznu izstādēm vai tāpat ar draugiem uz Ņujorku, Bostonu, Kalamazū, Toronto un citām vietām Amerikā un Kanādā, kā arī gads, ko vīra darba dēļ viņa nodzīvo Spānijā, Madridē (1958.X-1959. rudens). Liels piedzīvojums ir ceļojums uz Eiropu (1979) – Vāciju, Dāniju, Zviedriju un trīs dienas sapņū pilsētā Parīzē.

Vairākām bērnu grāmatām pirmie radušies zīmējumi. Kad piedzimst vecākais dēls Pēteris, viņa uzzīmē veselu zīmējumu sēriju par puīšeli un parāda tos Ilonai Leimanei, kas pieraksta tekstu, un iznāk grāmatiņa ar Ilonas izdomātu virsrakstu *Knašais Pēterītis*. Vēstulēs viņa atceras, ka pirmoreiz mēģinājusi nopietni rakstīt kādā vasarā Koknesē, uz kuriem aizbēgusi no pasaules ārštēties

no nelaimīgas mīlestības. Kara gados apbrīnojusi Ilonu Leimani, redzot, kā top – gluži kā transā – *Vilkaču mantiniece*. Tolaik tikušās vai katru dienu, autore viņai lasījusi nupat uzrakstīto priekšā, un Margarita domājusi, kaut kādreiz pati varētu tā rakstīt (*Redzat, es biju tā vienīgā, kas tupēja pie Ilonas gultas, kur viņa man rādījās kā dzemdētāja, – kad rakstīja nodaļu pēc nodaļas „Vilkaču mantinieci”*. – Kalvem 1963.9.II). Bet pirmos uzmetumus savam literārajam „mūža darbam” – romānam *Posta puķe* – spontāni sākusi rakstīt 1944. gada vasarā radu mājās Zemgalē, redzot dūms virs kaimiņu mājām, kuras aizdedzinājis pats saimnieks, dodoties bēgļu gaitās. Aizmirsusi apkārtni, rūpes par abiem pavisam mazajiem dēliem (tie, savā vaļā klejojot, iekrituši vircas bedrē), – pārņēmis tāds kā radīšanas trakums, apmātība (*Rakstot „Posta puķi” – es nedomāju nekā! Man nebija prātā grāmata, – es nezīnu, kādēļ īsti rakstīju! Man nav nekādu priekšzināšanu – man tikai patika izteikties...*). Vēlāk šis aizsāktais darbs turpināts, pilnveidots un slīpēts bēgļu nometnē Mirvikā, uzklautos rakstnieka Pāvila Gruzņas ieteikumus (*... bija beidzies „otrais karš” – tik daudz kroplu, aklu – un mēs paši bez rītdienas – [..] Bet es varēju tupēt barakā, maizi deva UNRRA, – un varēju rakstīt. Toreiz man tas likās izmisums, patmīlīga aizmānīšanās no dzīves [..] Un es rakstīju drudzaini mehāniski vai arī pēkšņā godkārē – sacenšoties ar citiem, kas raksta – lai Gruzna mani paslavētu. [..] pati pārvērtos [..] Putnu mammā – viņa gāja pa priekšu, es ar spalvaskātu pakaļ. Viņa ir izdomāta – no ārpuses, no iekšpuses, tikai cepure ir patiesi tāda, kāda tā bija*. – Kalvem 1963.15.II). Vācijā šī darba fragments publicēts mēnešrakstā *Laiks*, saņemtas atzinīgas atsauksmes no Pētera Ērmaņa, Jāņa Jaunsudrabiņa, brāļa un citiem. Vēl un vēl slīpēta valoda pirmajos gados Amerikā (*Tās ir bijušas mokas ar grubuļiem, stikla asumiem, ar gaisa bedrēm un pārpūli. Nekas nav bijis viegli! Tagad varbūt esmu sevi drošāka, roka mazliet teikumos brīvāka...* – Kalvem 1963.5. II; *Visi garie gadi, simtu simtiem saplēstas lapas, svītroti un atkal izcelti, izmesti un „atpakaļ ielikti” vārdi, pārkairinātu smadzeņu negulētas nakts, raudas un smiekli (pašai kā muļķei līdzī iedzīvojoties)...* – Kalvem 1962.14.V). Tad manuskripts dots vīram pārrakstīt uz rakstāmmašīnas, un 1952. gadā romāns turpi-

nājumos parādās Kanādas latviešu laikrakstā un saņem tā redaktora Hugo Vītola augstu atzinību. Šai pašā laikrakstā tiek publicēta arī romāna otrā daļa ar nosaukumu *Zālamana augstā dziesma*. Grāmatās šie darbi, kā jau iepriekš minēts, parādās vēl pēc 10 gadiem. Vispirms manuskripts pēc brāļa Paula lūguma tiek nosūtīts uz Dāniju apgāda „Imanta” izdevējam Imantam Ritmanim, kurš ilgu laiku neatbild, beidzot piedāvā honorāru 300 dolāru, solot izmaksāt to pakāpeniski pa 50 dolāriem mēnesī. Tādu summu viņa var saņemt par vienu gleznu. Un autore lūdz, lai draudzene Lidija atprasa manuskriptu. To izdod „Grāmatu Draugs” Ņujorkā. Viņa pati zīmē arī ilustrācijas šīm grāmatām, aizraujas, un varoņu sejas it kā pašas veidojas. Autore vēlējusies abus darbus redzēt vienā sējumā, bet izdevējs Helmārs Rudzītis iebildis. Viņš licis arī mainīt virsrakstu otrajai daļai. Nosaukumu *Gauru gaiļi* iesaka Vitauts Kalve. Viņš laikrakstā *Laiks* publicē ļoti atziņīgu recenziju un mudina rakstīt trešo daļu, jo autore atzinusies, ka ir jau daži uzmetumi. Vēstulēs viņa divus gadus dalās savās iecerēs par turpinājuma varoņiem, vidi un laiku, sūta rokraksta fragmentus, lūdz atsauksmes. Kalve arī dod padomus un ieteikumus, sāk fantazēt par tēliem un to iespējamām likteņiem, par 30. gadu Rīgu, bet Kovaļevsku beigu beigās sakaitina šāda it kā iejaukšanās, darbs nerealizējas. Un viņu sarakste apstipst. Bet – šīs domu apmaiņas un strīdu rezultātā viņa nonāk pie atziņas, ka literārā darbā būtu liekams pašas pieredzētais laiks un satiktie cilvēki.

Divas nākošās grāmatas *Astonņpadsmīt* un *Deviņpadsmīt* ir pavisam citādas, tie nav fantāzijas, iztēles darbi, bet pavisam reālistiski un top, ņemot par pamatu dienasgrāmatas, kuras viņa rakstījusi 18 un 19 gadu vecumā, kad *tik satraukta sirds*, kad jāizšķiras, kā dzīvot, ko darīt tālāk, kādu profesiju apgūt. Nepabeigusi Odiņa skolu Jelgavā, viņa pusgadu mācās Liepājas Amatniecības skolā un dzīvo tur pie mātes radiem, pēc tam Rīgā apmeklē Kārļa Miesnieka un Jēkaba Bīnes studijas, iepazīst daudzus interesantus cilvēkus, tad iestājas Mākslas akadēmijā un izdzīvo pirmo mācību gadu tur, pirmās mīlestības un aizrašanās jūtas. Sniegti daudzi spilgti raksturojumi. Vēlme fiksēt savas izjūtas, pārdzīvojumus un notikumus rakstiski tāpat ir kopš

jaunības. Dienasgrāmatas viņa rakstījusi līdz pat 60. gadu sākumam – apmēram 30 gadus. Dodoties prom no Latvijas, čemodānu ar pirmskara dienasgrāmatām kādā Vācijas dzelzceļa stacijā nozog, paliek tikai dažas, kas bijušas iemestas pie citām mantām. Šajās kladēs ir arī tolaik saņemto interesantāko vēstuļu pārraksti un fotogrāfijas. Gatavojot grāmatas, viņa lūdz papildu ziņas arī no Lidas Redlihas. Par abu grāmatu izdošanu Margarita Kovaļevska ir pateicīga izdevējam Jānim Abučam Zviedrijā, Vesterosā (apgāds „Ziemeļblāzma”). Viņš bijis uzmundrinātājs un mudinātājs – un viņai tāds cilvēks visu dzīvi ir ļoti vajadzīgs. Šīs grāmatas top pakāpeniski 60. gados tūlīt pēc abu romānu iznākšanas. Par tām autorei ir liels gandarījums, jo viņa it kā atdod „parādu” saviem aizsaulē aizgājušajiem tuviniekiem un arī daudziem jaunības draugiem un studiju biedriem (*Jūs nevarat iedomāties, kāds miers manī par to, ka „apkopu” tēvu, māti – un kaut tikai vienu izdzīvoto pagātnes gadiņu! Kaut gan nu tās šaubas, neticēšana sev ir diezgan mocošas. Ne man tēva kapa, ne mātes, – nu es „iestādīju” puķīti uz izdomātām kapu kopiņām... – Kalvem 1966.5.X*). Viņa iecerējusi arī nākošo grāmatu, kas sauktos *Divdesmit un...* un rādītu visu studiju laiku Mākslas akadēmijā, jo gribas pastāstīt par tik dažādajiem māksliniekiem, ar kuriem iznācis sastapties šajā laikā – gan pasniedzējiem, gan studiju biedriem. Darbs tiek iesākts. Bet – no dzīves aiziet Abučs, gadi iet un arī radošie spēki iet mazumā. (*Uzrakstīju pāris ievadrindas. Tajās krīt sniega pārslas – tā ir tāla, tāla ziema. Dažreiz mani pārņem „zosāda” – tik tālu jāatskatās. It kā tukšā katedrālē – izdzīvotajā dzīvē. Tālas atskaņas, it kā dzied kori, it kā burbuļo smiekli, aizripiņās atbalsu velvēs asaras, kara bumbas. Un cik daudz cilvēku! Seja pie sejas – patiesībā viņu sen vairs nav. – Dažreiz jūtos ļoti spokaini. Un cik grūti būs tos visus atsaukt atpakaļ, likt visam atkal dzīvot „tieši” – vismaz rakstu rindās. Es nezinu, kāpēc tas viss mani baida. – Gorsvānam 1984.30.XI*). Atkal viens projekts, kas paliek nerealizēts.

Jau 1966. gadā rodas arī ideja apkopot grāmatā kādreiz periodikā publicētos tēlojumus vai tos, ko lasījusi kādos sarīkojumos, kā arī atmiņu skices, stāstus un pasakas. Tie tiek pamazām vākti, salikti vāciņos. Dažiem

jāraksta nobeigums. Vairāku „aizmetņi“ ir la-
sāmi vēstulēs draudzenei, piemēram, stāsts
par pelīti, arī par „senlatviešu“ Emmu. Grā-
matu *Sentiments un mazliet sniega* atkal ga-
tavs izdot Helmārs Rudzītis. Viņam gan vai-
rākkārt jānudina autore, jāatgādina un bei-
gu beigās jānosaka noteikts manuskripta ie-
sūtīšanas termiņš, jo 70. gados autorei ar-
vien gausāk veicas *papīru darbi*. Interesan-
tāka šķiet pati dzīve, īpaši vasarās, kad laiks
tiek pavadīts vasaras mājīnā kalnos un mežā.
Tad vēstulēs daudz dabas un ikdienas dzīves
aprakstu.

Par pēdējām Margaritas Kovaļevskas publi-
kācijām kļūst viņas atmiņu stāstījumi izde-
vumā *LaRAs Lapa*, par tiem – paldies Jānim
Gorsvānam, kuram vēstulēs izdodas ierosi-
nāt viņu uzrakstīt gan par Zinaīdas Lazdas
ciemošanas Takomā, gan par draudzību ar
Kārli Padegu un sarežģījumiem, kas šai sa-
karā viņai rodas Mākslas akadēmijā. Nepub-
licēti, tikai vēstulēs, tomēr paliek daudzi citi
ar Padega dzīvi saistīti notikumi, arī izvērsts
viņa izvadīšanas apraksts. Tajās ir arī plašāks
stāstījums par Ilonu Leimani, bet to viņa to-
reiz liedz publicēt. Ir spilgti atmiņu zibšņi par
Jūliju Lāci, kuram pateicoties viņas zīmējumi
sāk parādīties *Jaunākajās Ziņās* un kurš viņu
ieved literātu vidē. Par Švarca kafejnīcu, kur-
as pastāvīga apmeklētāja savulaik bijusi un
kurā reiz Arturs Kroders viņai ieteicis vingri-
nāties rakstīt prozu un Andrejam Johanson-
am – esejas. Par aktrisi Toniju Šmiti-Kalvi un
viņas dzīves līkločiem. Par Hugo Vītoli, kuru
ļoti cienījusi. Par Andreju Strautmani, *Laika*
redaktoru, kādreizējo skolasbiedru no Jel-
gavas, kuram vairākus gadus nav spējusi at-
teikt uzrakstīt Ziemassvētku numuram do-
mātu stāstu. Par kolēģiem – māksliniekiem
Otto Grebži, Jāni Kalmīti, Fridrichu Miltu un
citiem. Vairākkārt viņa piemin, ka grib rak-
stīt atmiņas par Voli (Volfangu) Dārziņu, ka
ir jau to sākusī darīt. Bet galvenās personas,
ko viņa atceras savās vēstulēs gan Vitautam
Kalvem, gan Jānim Gorsvānam, tomēr ir Kār-
lis Padegs un Ilona Leimane.

Vēstules rāda, ka māksliniece visu trimdas
laiku ilgojusies pēc domubiedriem, pēc sa-
protoša cilvēka, radniecīgas dvēseles. Viņa
gaida atbalstu, uzmundrinājumu, dažkārt –
arī padomus (kurus gan ne vienmēr pieņem).

Tieši tādēļ sarakste un vēstulu draugi viņai
tik nozīmīgi un pret tiem viņa ir prasīga. Kā
galējību cilvēks savas emocijas, savu attiek-
smi vēstulēs viņa pauž spontāni, garastāvok-
lis krasi mainās no visgaišākā uz vistumšā-
ko. Kad dēli aiziet savā dzīvē, arvien biežāk
uzmācas vientulības un nevajadzības sajūta.
Tā kā viņa dzīvo pilsētas nomalē, vienīgā ie-
spēja vispār kādu cilvēku satikt ir došanās uz
tuvējo iepirkšanās centru un iegriešanās ka-
fejnīcā izdzert tasi kafijas. Ļoti pietrūkst ie-
spējas runāt latviešu valodā un dzirdēt to.
Prieku sagādā katra vēstule, *mūzikas kastīte*,
katrs telefona zvans no draugiem.

Margaritas Kovaļevskas literāro darbu pie-
vilcību rada tiešums, spontanitāte, tāda kā
līdzdalības sajūta, lasītājs tēloto it kā redz,
jūt, dzird. Tāpat arī ir ar viņas rakstītām vēs-
tulēm – tās ir kā dienasgrāmatas, pēc tām
var uzrakstīt biogrāfisku romānu, rekon-
struēt viņas dzīves apstākļus, notikumus,
vietas, pārdzīvotās sajūtas, ieraudzīt cilvēkus
ar viņas acīm – dažkārt nesaudzīgā, grotes-
kā skatījumā. Tajās atklājas viņas kā sievietes
dažādu vecuma posmu mainīgās izjūtas. Re-
dzam, cik sarežģīts viņai ir radošais process,
īpaši esot ģimenes mātei. Literārā ziņā ražīgs
ir laiks no 35 līdz 50 gadu vecumam, kad
tiek gatavots teksts Zemgales romānam. Nā-
košā dzīves posmā dominē atskats pagātnē
– dienasgrāmatu pārlasīšana un literāra ap-
strāde, atmiņas par dzīves gaitā sastaptiem
cilvēkiem. Darbi top lēni. Grūtības sagādā
kompozīcija, plāns, viņa rada intuitīvi. Viņas
spēks ir neparasto tēlu (vienalga, vai tie ir iz-
domāti vai reāli satikti) spilgti raksturojumi
un bagātā valoda.

Rakstniecības un teātra muzeja darbiniece/pētniece,
filoloģe Maija Kalniņa ir cieši saistīta ar latviešu trimdas
literatūru, sakārtojusi un rakstījusi ievadu izlasei par
Elles ķēķi, rakstījusi pēcvārdus Zinaīdas Lazdas, Fricā
Dziesmas dzejas izlasēm un Ilonas Leimanes romānam
Vilkaču mantiniece. Darbojas Kārļa Dziļlejas fondā.
Dzīvo Rīgā.

OSIEN V.

Ilona Salceviča

DZIDRA ZEBERIŅA AR PLUMĒRIJU ZIEDU MATOS

Aloha! Jaunās Gaitas lasītājus šis havajiešu sveiciens īpaši nevarētu pārsteigt, jo tagad tas kļuvis moderns. Bet vecākā paaudze savā laikā droši vien ir lasījusi rakstnieces Dzidras Zeberiņas korespondences no Honolulu, arī Austrālijas un Jaunzēlandes ceļojumu iespaidus, būtībā veselu regulāru Dzidras Zeberiņas sleju laikrakstā *Laiks*. Rakstniece šo sveicienu tulkojusi filosofiski: *Gaisma, kas manī, sveicina to gaismu, kas tevī*.

Rakstniecei Havaju salas patīk. 1973. gadā, pirmo reizi salās iebraukusi no Amerikas vidienes, viņa uzreiz te sajūtās kā mājās un pamazām pārcēlās uz dzīvi Honolulu. Patīk siltais klimats, ūdeņi un ziedi, tautību un ticību daudzveidība, aizrauj no Latvijas atšķirīgais un pievelk iespēja saskatīt kopīgo - mīlestību uz ziediem un mūziku, dziesmu un deju svētkus, rotāšanos ar ziediem un vainagiem.

Es, pensionēta latviešu literatūras pētniece un apcerētāja, rīdziniece, Havaju salās neesmu bijusi, arī Amerikā ne. Tomēr zināms sakars bija. Havajas Universitātē Honolulu pilsētā studēja un ar bakalaura grādu starptautiskajā biznesā to pabeidza mana mazmeita. Vietējā Honolulu avīzē izlasījis, ka universitātē studē kāda sportiste no Latvijas, pensionēts arhitekts Jānis Bērziņš, par kuru Havaju latvieši saka, ka *viņš apbūvējis pus Honolulu*, sameklēja viņu universitātes stadionā. Viņi iepazinās un sadraudzējās. Bērziņa kungs savukārt iepazīstināja meiteni ar rakstnieci Dzidru Zeberīņu, un arī viņas sadraudzējās.

Iepazīnu rakstnieci Dzidru Zeberīņu 80. gadu beigās, kad interesējos par bēgļu laikmetu latviešu rakstniecībā un tolaik vēl t.s. „specfondā” lasīju viņas, kopā ar vīru Modri Zeberīņu sarakstīto, romānu *Ūpji* (1952) par studentiem Baltijas Universitātē Pinebergā, par viņu dibināto filologu draugu kopu, sauktu par *Ūpjiem*, par bēgļu dzīvi un sadzīvi pārvietoto personu nometnēs. Abiem autoriem iznākusi vēl viena kopgrāmata *Viesības ar spokiem* (1958). Nu darbība risinās Ņujorkas štata universitātes pilsētā Itakā, arī Amerikas vidienas mazpilsētās.

Pēc tam lasīju rakstnieces bērnības atmiņu grāmatu *Kad es maza biju* (1969), un tā mani ne tikai ieinteresēja ar aizgājušo laiku tēlojumu, bet skāra pavisam personīgi. Rakstniece konkrētās, vizuāli skaidri tveramās ainās un detaļās tēlojusi dzīvi pirms kara tieši tajā pašā Rīgas daļā, kur es augu pēc kara. 1946. vai 1947. (kad vēl negāju skolā) gada vēlā pavasarī mēs ar mammu reiz gājām pa Krišjāņa Valdemāra ielu. Liekas, ka iela tad vēl nebija pat pārdēvēta. Tieši pretī Ķieģeļu ielai (tagad Emiļa Melngaiļa iela) mamma pacēla pirkstu pret debesīm un sacīja: *Skaties! Tur ir gaisa dārzs*. Es arī skatījos, un tiešām – uz liela sešstāvu nama jumta ziedēja ceriņi, auga arī citi košumkrūmi.

Atmiņu grāmatā un mūsdienās arī internetā un citur var izlasīt, ka šis nams piederējis namsaimniekam un tirgotājam Fricim Nārunam, Dzidras Zeberiņas tēvam. Tāpat kā vēl vairāki citi nami Lāčplēša ielā un nams Krišjāņa Barona ielā, kur ilgus gadus bija kinoteātris „Daile”. Arī kino piederēja viņam. Bet no „gaisa dārza” Dzidra ar draudzeni reiz meta lejā uz garāmgājēju galvām akmentiņus un uzjautrinājās, kā tie satrūkās un paskatījās uz augšu, tad pielika soli un steidzās projām. Tikai viens kungs nemetās vis prom, bet devās tieši namā iekšā. Draudzene pēkšņi kļuva ļoti nevalīga un aizskrēja mājās. Sekojošās nepatīkšanas Dzidrai bija jāizcieš vienai.

Uz skolu un no skolas, kas bija Franču licejs Aristida Briana un Krišjāņa Valdemāra ielas stūrī, Dzidrai nācās iet gar vietu, kur vēlāk – 30. gadu beigās – tika izveidota Zaubes iela – manas bērnības un jaunības iela. Arī par šīs ielas izveidošanas vēsturi un apstākļiem es uzzināju no literatūras – no Dzintara Soduma romāna *Pašu valstij audzināts*. Izrādās, ka iela veidota 1. pilsētas slimnīcas kādreizējās kapsētas vietā un būvbedrēs rēgojušies cilvēku kauli.

Šī grāmata tapusi apmēram vienlaicīgi ar Vizmas Belševicas *Billi*. Arī *Bille* ir vērtīga grāmata, ļoti populāra Latvijā, arī tā saviļņo, tomēr Dzidras Zeberiņas skatījums ir gaišāks, un ne tikai tādēļ, ka viņas ģimene nepazīna trūkumu. Viņas pasaules uztvere ir gaišāka. Kā recenzijā 1969. gadā laikrakstā *Laiks* rakstīja Anšlavs Eglītis: *Nav nekā vieglāka kā modināt lasītājā līdzjūtību, aprakstot trūcī-*

gus bērņus. Tēlot pārpilnību ir grūtāk. Savu bēdu un pārdzīvojumu netrūkst nevienam bērnam, arī Dzidrai ne, taču viņas raksturs ir saulaināks. Arī Dzidra nevēlas būt par dāmu, kādas nāk ciemos pie viņas mammas. Nekad! Nekad! Bet valsts dzimšanas dienas – 18. novembra tēlojums abos darbos ir satricēoši atšķirīgs. Dzidrai un viņas draudzenei Norai tie ir gaiši, pacilājoši svētki, svētku uguntiņas silda. Bet Bille un viņas vecāmāte ir nogurušas un ignas, viņas kaitina itin visos veikalos izliktais vadoņa portrets.

Vācijas periodā Zeberiņi dzīvoja vienā no Grēvenes bēgļu nometnēm. Tur jaunos literātus darbā ievadīja Jānis Jaunsudrabiņš. Vēlāk vēstulēs no ASV Dzidra Zeberiņa savam skolotājam rakstīja, ka viņai pašai tīri labi patīkot ne tikai rakstīt, bet arī cept un vārīt, audzināt meitu Daci, vārdu sakot, – dzīvot. Vai rakstīšanas tieksme gūs virsroku pāri visam citam, to rādīšot laiks.

Laiks parādīja, ka pēc brīnumjaukajām bērņības atmiņām rakstniece izdevusi vairs tikai vienu grāmatu – pastāstu un tēlojumu krājumu *Es esmu visur* (1983), kur viņai raksturīgajā impresionistiskajā manierē tvirti ļaudis un atgadījumi kara laika Latvijā, bēgļu dzīves ainas Vācijā, iespaidi Savienotajās Valstīs.

Jānis Klīdzējs, Dzidra Zeberiņa un Kārlis Ņezbers LaRAs 4. Kultūras nedēļas saietā Portlandē, Oregonas štatā, ASV (1982).

Te ir Havajā atrastais vieglums un nesteidzīgums, ziedu un dejas prieks. Rakstniece ceļoja, dejoja, mācīja dejojot citiem, prata simtiem dažādu tautu deju, audzēja rozes un citas puķes, guva starptautiskas balvas šajā nozarē, jau cienījamus gadus staigāja ar plumēriju ziedu matos. 70 gadu vecumā lēca kanānu, priecājās par dzīvi, cilvēkiem, ziediem un dzīvniekiem. Šo prieku un možo garu nav zaudējusi vēl tagad, 92. mūža gadā, lai arī diemžēl dienas vada ratiņkrēslā. Viņa sarakstās ar 130 korespondentiem visā pasaulē, riekšvām vien sūtot pasaulē savu labestību un dzīvesprieku.

Literatūrzinātnieces Ilonas Salcevičas kontā daudz rakstu par Latgales rakstniekiem, arī grāmatas *Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904-2004* (Zinātne, 2005), *Latgales kultūras darbinieki: Biogrāfiska vārdnīca* (kopā ar Jāni Paukšti, Annu Rancāni, Irēnu Vilčuku) (Rīga: Jumava, 2008), *Saucējs: Apcere par Jāni Klīdzēju* (Rīga: LZA sērijā „Personība un daiļrade“, 2012). Publikācijas arī *JG222* (2000), 231 (2003).

Foto no Dzidras Zeberiņas personīgā arhīva

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273-JG278

ZOOMORFĀ RAGANA. Priekšstats par to, ka raganas spēj pieņemt zoomorfu veidolu, minēts tikai astoņos tekstos, kas veido apmēram 2% no visa pētījumā izmantotā folkloras materiāla. (..) Piecos tekstos jeb lielākajā daļā no šiem gadījumiem ragana parādās kā kaķis,¹ divos tekstos kā krupis jeb rupcis, savukārt vienā gadījumā – kā mazs melns sunītis. // Pusē no gadījumiem raganas pieņem zoomorfu veidolu, pildot mājas garu funkcijas. Divos gadījumos tās pārvēršas par kaķi, kas vemmj saimnieces spainišos pienu vai pusdienlaikā sēž pagrabā uz spaiņa, turot pienā asti, bet pārējos divos gadījumos – krupis jeb rupcis. (..)

RAGANU SKAITS. Lai noteiktu tradicionālos priekšstatus par raganu skaitu, analizēti 297 teiku teksti. 86% gadījumu vārds *ragana* teikās lietots daudzskaitlī, kas liecina par to, ka tās darbojas grupās, kas sastāv vismaz no divām raganām. 10,5% gadījumu jeb 31 teikā darbojas tikai viena ragana, ko lielākoties nosaka teikas sižets, kura risinājumam lielāks raganu skaits nav nepieciešams. No 257 gadījumiem, kad raganu vārds teikās lietots daudzskaitlī, tikai 42 tekstos minēts precīzs to skaits. No tiem 28 gadījumos minētas divas raganas, bet 7 gadījumos – trīs. Četros gadījumos minētas divas raganas ar vienu vai diviem bērniem. Vienā teikā, kurā stāstīts par raganu barošanu, norādīts lielāks raganu skaits: ...*Kunkuls tur saucis: „Tibi, lielais, tibi, mazais, tibi, visumazākais!” – tad arī nākušas no birzes pa priekšu lielas meitas vaļējiem matiem, tad nākušas tādas vidēja auguma un pēdīgi tādas mazas, sīkas meitenītes, pavisam 40 pāru... // Kādā Rencēnu teikā minētas 100 raganas (LFK 231,9029), tomēr vairākas šīs teikas detaļas, tostarp arī šī, liecina par individuālu, ne kolektīvu tradīciju. Kādā citā Rencēnu teikā norādīts, ka Baložmuižas *Raganu kalnā* dzīvo ragana ar savām divpadsmit meitām (LFK 116,25106). Šī*

¹ **Kaķis** – DO 107, DO 263 Ape; DO 226, Jaunlaicene; **melns kaķis** – LFK 891, 4677, Jaunlaicene; **raibs kaķis** – LFK 105, 84, Jaunlaicene.

teika pieskaitāma bērnu folklorai, bet tajā minētais raganas meitu skaits vedina domāt, ka šī epizode ir pārņemta no pasakām. (..) Teikās parasti izmantots sižeta risinājumam minimāli nepieciešamais raganu skaits, piemēram, divas raganas parasti darbojas teikās, kurās iekļauta raganām tipiskā darbība – velēšanās, jo šo procesu arī ikdienā parasti veica divas sievietes. Atsevišķās teikās, apzīmējot nekonkrētu raganu daudzumu, lietoti tādi vārdi kā „vairākas”, „daudz”, „loti daudz”, „pulks”, „bars” u.tml.²

Atsevišķās teikās līdzās raganām minēti arī raganu bērni: Ēveles mācītājmājas rija rādījušās divas raganas ar diviem bērniem, pie Apes Raganu klints raganu bērni (vai: raganas meita) izvilkuši no kāda vīra ratiem asis, savukārt kāda sieva tajā pašā vietā redzējusi, ka ragana pēc velēšanās sataisījusi no bērza zariem slotu un sākusi ar to kult savu bērnu, kas no sāpēm vaukšķējis kaķa balsi. (..)

RAGANU PERSONVĀRDI. Teikās atrodamas norādes, ka raganām ir bijuši arī individuāli jeb personvārdi. Izņemot pāris gadījumus, tie pārsvarā minēti teiku tipa „Māsiņ, paturi bērnu” tiešajā runā, kur viena ragana uzrunā otru, aicinot paturēt bērnu, kamēr tā maldina nejaušu garāmgājēju, piemēram: *Barbali, māsi, še tev tas bernīc, es iešu mežā pirzām pakaļā!* (LFK 23, 8723, Kocēni). Šajās uzrunās visbiežāk – trīs reizes – minēts vārds Bārbala, pa divām reizēm – Kade un Durka jeb Dūrka, vienu reizi – Dā[r]ta, Grieta, Kača, Liška, Marka, Skadra un Trīne. Lai gan teikas konteksts liek domāt, ka tajā brīdī sarunājas divas raganas, divos gadījumos uzrunā minēti vairāki personvārdi – vienā gadījumā *Durk, Lišk, Mark*, otrā – *Trīni, Kači*. Personvārdi iekļauti arī divu par raganu dzīvesvietām uzskatītu vietu nosaukumos – *Mādžinas purvā* Vijcietma pagastā dzīvojusi ragana Mādžina, savukārt *Būkas birzī* Valmieras pagastā – Būka.

Lielākā daļa no minētajiem personvārdiem ir svešas cilmes un Latvijas teritorijā ieviešusies ar kristietības starpniecību. Piemē-

² *Senākos gados kāda Jaunlatgales liela meža vidū dzīvojis kāds raganu bars, kuras tur pārtikušas no ceļinieku aplaupīšanas un muļķošanas. [...]“ (LFK 142, 3909, Gauri); ...[Meistu] Ezerā mitušas raganas un aizvien iznākušas no ezera pa vairākām kopā, nu jau ieraudzījušas kādu cilvēku vienu pašu, lai to tikmēr kutinājušas, kamēr nokutinājušas pavisam beigtu, un tad to atstājušas...“ (LFK 479, 1150, Mārkalne); *Agrāk Zilā kalnā bijis loti daudz raganu...*“ (LFK 1600, 8537, Kocēni).*

ram, personvārds Bārbala, kas atvasināts no grieķu vārda Barbara, pirmo reizi minēts Rūjienā 1712. gadā (savukārt Barbara – Rīgā 1399. gadā). Domājams, ka vārdi Kade un Kača ir personvārda Katrīna saīsinājumi. Šis vārds pirmo reizi minēts Rīgā (1350). No šī vārda atvasināts arī personvārds Trīne, kas pirmo reizi fiksēts Mazsalacā (1685). Vārds Grieta atvasināts no personvārda Margrieta, kas pirmo reizi fiksēts Engurē (1729) (Siliņš 1990:78, 142, 192, 309). No ebreju cilmes vārda Elizabete atvasināts vārds Līža, no kā savukārt varētu būt atvasināta teikā minētā forma Liška. Pārējo raganu vārdu – Dūrka, Marķa, Skadra, Mādža un Būka cilme ir neskaidra. (..)

RAGANU AKTIVITĀTES LAIKS diennakts griezumā norādīts gandrīz pusē (178 no ~380) no pētījumā izmantotajiem folkloras tekstiem, kopumā minot 185 dažādus variantus. (..) (vēls) vakars 21% gadījumu, (vēla) nakts – 34%, laiks ap pusnakti – 19%; (agrs) rīts – 6%, laiks ap pusdienu – 17%, diena – 4%. Par nozīmīgāko raganu aktivitātes posmu diennakts griezumā uzskatīta dienas tumšā puse (~74% gadījumu), tikai ceturtajā daļā no tekstiem izceļot pusnakti, savukārt diennakts gaišajā pusē (~27%) izcelta tieši pusdiens. (..) Raganu darbības laiks diennakts griezumā atbilst priekšstatam par dažāda veida mirušo garu un dēmonisko būtņu aktivitātes laiku: *Gars pēc cilvēka nāves varējis rīkoties tāpat kā pats cilvēks dzīvo, viņš varējis parādīties dzīvajiem vaj dienā, vaj naktī: dienās ap pusdienas laiku, naktīs ap pusnakti jeb līdz gaiļu dziedāšanas laikam* (Sikēns 1894:82).

VELĒŠANĀS ir folkloras tekstos visbiežāk minētā raganu nodarbe tradīcijas rietumu areālā (..) – līdz pat 20. gs. vidum ikdienišķs veļas mazgāšanas veids, mazgāšanas procesā sitot veļu ar koka vāli, lai atbrīvotu to no netīrumiem. (..) Par raganu velēkņiem pārsvarā uzskatīti akmeņi, kas lielākoties ir konkrēti ainavas objekti.³ Kāds iedobums uz akmens

³ Tādi akmeņi ir Rencēnmuižas *Spīganu akmens* Rencēnu pag. (LFK 116, 91; 116, 9569; 116, 9570; 116, 11372; 116, 25210), *Smeiļu Raganu akmens* Trikātas pag. (LFK 145, 291), divi akmeņi starp Vecates pag. Stagariem un Raušiem (LFK 564, 262), *Lielakmens* Ramatas pag. (LFK 1978, 3194), *Raganu akmens* pie Kauguru pag. Svitkām (Rūķe-Draviņa 1971: 30), akmeņi starp Matīšu pag. Baldiešiem un Kapeniekiem (LFK 1, 701), *Raganu akmens* Sērmūkšos (LVI VK) un *Zalnieku akmens* Strenču apkārtnē (LFK 464, 235).

Rencēnmuižas *Raganu kalnā* uzskatīts par raganu velējamās vāles nospiedumu (LFK 116,9570, Rencēni). (..) Vairākās teikās minēts, ka raganas pēc velēšanas veļu arī žāvē uz krūmiem (LFK Bb 34, 148, Jeri), uz Mazsalacas *Raganu dzirnavu* spārniem (LFK 1182,3, Mazsalaca; LVI VK, Mazsalaca), uz šņorēm, kas krustām šķērsām pārvilkta pāri *Meistu ezeram* (LFK 479,1150, Mārkalne), kā arī *Saules kalnā* blakus Rencēnmuižas *Raganu kalnam* (LFK 116,19964, Rencēni). (..)

Velēšanās iekļaujas arī citu mitoloģisko būtņu darbību lokā. To dara svētmeitas, kas, līdzīgi kā raganas, velējas naktī un pusdienlaikā, arī piektvakaros (Laime 2009a:103-105). Tā ir arī viena no marginālām Velna nodarbēm.⁴ Tautasdziesmās minēts, ka velējas arī Saule un Saules meitas. Velēšanās iekļaujas plašākā priekšstatu lokā, kur Saule pati gan darina, gan nēsā, gan arī mazgā savu apģērbu (Biezais 1998:125-126). Priekšstats par Saules velēšanos tautasdziesmās iekļauts metaforā, kas apzīmē meteoroloģisku parādību – apmākušos, lietainu laiku:

*Vakar Saule samērkuse
Divi simti villānišu;
Šodien spodra netecēja,
Villānītes velēdama.* (LD 34025)

*Velc, Saulīte, baltu kreklu,
Met melno jūriņā,
Lai velēja jūras meitas
Ar sudraba vālitēm.* (LD 34028)

Otrs teksts ir tautasdziesmas formā izteikti buramvārdi, kam analogiski t.s. saules vārdi: „*Atspīd, saulīte! Atspīd, saulīte! Velc baltu kreklu mugurā, met melnu kreklu jūriņā, gan jūras meitas izvelēs ar sudraba vālitēm!*” (LFK 116,23401, Rencēni). Šis piemērs rāda, ka velēšanai kā mitoloģisko būtņu nodarbei tautas priekšstats var tikt piešķirta dažāda simboliskā noslodze, kas atkarīga no katras konkrētās mitoloģiskās būtnes funkcijām. (..)

Folkloras motīvs par dažādu mitoloģisko būtņu velēšanos (arī veļas mazgāšanu) ir starptautisks: Fejas (*fairies*) mazgā savas drēbes: ‘to var tikai dzirdēt’ (Anglija); Ūdenssievās (*water-women*) mazgā un iz-

⁴ Par Velna velētāvām uzskatīti divi akmeņi: Pētersonu *Velna pēdas akmens* Mazzalves pag., uz kura Velns pusnaktī velējot veļu, un akmens ar nosaukumu *Vella velētava* Kaives pag. (Jakubenoka 2005: 129-130; 2006: 84-85).

kar veļu krastā' (Vācija, Francija). Velēšanās ir viena no tipiskākajām funkcijām, ko lietuvišu folklorā veic laumes. Teikas, kurās laumes dara dažādus sieviešu darbus (velējas, vērpj un auž), veido apmēram ceturto daļu no visiem ar laumēm saistītajiem tekstiem, pie tam teikas par laumu velēšanos ir vispopulārākās un izplatītās visā Lietuvas teritorijā (Vēliuss 1977:96). (..) Velēšanās ir raksturīga arī poļu boginku (*boginka*) darbība – tās ar velējamām vāļēm vai savām krūtīm velē veļu uz akmeņiem, kas atrodas līdzās ūdenstilpnēm, un pēc velēšanās žāvē to koku zaros. Žiņkāriņgos, kas novēro boginku velēšanos, viņas ar vāļēm novelē (Левкиевская 2002a). Atsevišķos gadījumos ar velēšanos vai veļas mazgāšanu nodarbojas arī austrumslāvu rusalkas (Померанцева 1975:75) un igauņu ūdens gari (*näkk*) (Valk Ū. 1999:339). Skotu folklorā šo nodarbi veic sieviešu kārtas gari – nāves vēstneši (skotu gēlu valodā *bean nighe*, *nigheadaireachd* 'mazgātājas'): redzot šīs būtnes kādā nomaļā ezerā vai strautā mazgājam asiņainas drēbes, tā tika uztverta kā zīme, ka tuvākajā apkārtnē kāds drīzumā mirs, visticamāk, kritis kaujā. Līdzīgas darbības veic velsiešu *Modron*, īru *banshee* un, iespējams, bretoņu *tunnerez noz*, kas angļiski tiek sauktas par „brasla mazgātājām” (*washers at the ford*, *washing women*) un kas cēlušās no kādas kopīgas ķeltu mitoloģiskās būtnes (MacKillop 2004: 36,428).

AVOTI

Biezais, Haralds 1998. *Seno latviešu debesu dievu ģimene*. Rīga: Minerva.

DO – skaitlis aiz saīsinājuma norāda uz iekļauto folkloras vienību numerāciju.

Jakubenoka, Lilija 2005. „Koki un akmeņi – ar Velnu saistīti un nesaisīti”. DVK 2006:127-134.

Laime, Sandis 2009a. „Velna zārki Latvijā un to mitoloģiskais konteksts”. *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*. Rakstu krājums, 10. Sast. A. Kuduma. Liepāja: LiePA, 246–258.

LD – Barons K., Visendorfs H. *Latvju dainas*. I–VI sēj. Jelgava, Pēterburga: Ķeizarišķās Zinību akadēmijas spiestava, 1894–1915.

Левкиевская, Е. Е. 2002a. „Богинка”. *Славянская мифология: Энциклопедический словарь*. Москва: Международные отношения:47.

LFK – LU LFMI Latviešu folkloras krātuves arhīva materiāli; pirmais skaitlis aiz saīsinājuma norāda manuskripta nr. otrais – vienības nr.

LVI VK – LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēka.

LLVV *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. I–VIII sēj. Rīga: Zinātne, 1972–1996. Sk. internetā (02.12.2010.): <http://www.tezaurs.lv/llvv/>

MacKillop, James 2004. *Dictionary of Celtic Mythology*. Oxford: Oxford University Press.

Sikšens, J. 1894. „Nomirušo gari”. *EZPL* IV:81-88.

Siliņš, Klāvs 1990. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne.

Vēliuss, Norbertas 1977. *Mitinēs lietuvių sakmių būtybės*. Vilnius: Vaga.

Rožkalnu Raganas akmens, Daukstu pagastā, Gulbenes novadā, Vidzemē (2010)

LAIMA SLAVA* ATBILD DACEI KRECEREI

Ir ļoti svarīgi, lai ir daudz vizuālā materiāla, kurā latvietis var atpazīt savas saknes.

Pastāsti nedaudz par pirmo „Neputna” grāmatu, par to, kā tas sākās?

„Neputnam” ir gan pirmais dzejas krājums, gan pirmais mākslas katalogs. Tomēr pats sākums ir vizuālo mākslu žurnāls *Studija*, ko sākām izdot 1997. gada nogalē un izdodam joprojām (2015. gada janvārī gaidāms 100. nr.). Tā bija zināma un nepieciešama pieredze, lai 1998. gadā mēs nolemtu, ka varam izdot grāmatas. Šī pieredze veidojās arī pateicoties cilvēkiem, kuri mūs izvēlējās uzreiz, ar domu, ka mēs taču varētu to darīt. Ieva Rupenheite mums uzticēja izdot savu pirmo dzejas krājumu un Inta Celmiņa – savas izstādes katalogu. Tālāk jau sekoja nopietnāki, apjomīgāki pasūtījumi, kas saistīti ar tādām personībām kā Vilhelms Purvītis un Skūdmju dzimta. Tajā laikā tās bija divas lielas izstādes, kurām vajadzēja notikt Maskavā, Tretjakova galerijā. Šos darbus mums uzticēja „Rīgas galerijas” vadītāja Inese Rinķe, un „Neputnam” tas bija nopietns pārbaudījums jau kaut kam lielākam.

Vai tas ir brīdis, kad sapratāt – „Neputns”, tas ir nopietni?

Savā ziņā „Neputns” joprojām ir avantūra. Mūsu izdevumus radīt ir tik dārgi un cilvēku, kas tos mazajā Latvijā varētu iegādāties, ir

tik maz, ka tā noteikti ir avantūra. Avantūra no grāmatas uz grāmatu.

Vai „Neputns” vairāk nekā 16 gadu gaitā ir krasi mainījies?

„Neputna” virziens ir saglabājies – apziņa, ka tas, ko mēs darām, ir tādēļ, lai latviešu māksla izietu pasaulē, un lai cilvēkiem šeit latviešu māksla būtu pieejama. Tā ir pamatideja, kas nemainās. Tikai jautājums, kā to ar laiku piepildīt. Protams, ļoti svarīgi ir cilvēki, kas ir gatavi šajā procesā piedalīties, kāds ir viņu domāšanas līmenis, profesionalitāte.

Vai „Neputns”, tā dibināšanas laikā, bija vienīgā izdevniecība, kas centās popularizēt latviešu mākslu?

Nē, tajā laikā bija dažas izdevniecības, kas ar to nodarbojās. Sākotnēji mums pat bija doma pir-

mos izdevumus izdot sadarbībā ar „Jumavu”, kas jau darbojās šajā nozarē. Izdevums *Koka Rīga*, kas bija viens no pirmajiem panākumiem, arī tapa ar domu par šādu sadarbību. Taču mūsu priekšstati par laikmetīgu dizainu atšķīrās. Bet jāsaka, ka mēs nevienu izdevniecību nekad neesam uzskatījuši un arī šobrīd neuzskatām par konkurentiem. Mākslas grāmatu Latvijā ir par maz. Mēs priecājamies par katru izdevniecību, kas tās izdod. Mākslas grāmatas var būt ļoti dažādas, mēs koncentrējamies uz profesionālāka tipa izdevumiem, bet ir ļoti svarīgi, lai vispār ir daudz vizuālā materiāla, kurā latvietis var atpazīt savas saknes, savu kultūras loku. Un kur arī ārzemnieks var atpazīt šī reģiona kultūras vērtības. Tas ir mūsu mērķis un uzdevums.

Iepriekš sacītais izvirza arī ļoti augstas prasības grāmatas vizuālajam noformējumam. Vai grāmata kā mākslas objekts bijis priekšnosacījums jau no paša sākuma?

Jā, par to mēs ar Juri [Petraškeviču] vienojāmies uzreiz – mēs taisām skaistas, īstas grāmatas. Man personīgi parauga vietā bijuši „Zelta ābeles” izdevumi, un kopt šo tradīciju vienmēr šķitis svarīgi. Grāmatai jābūt kaut kam īstam, mākslas darbam pašam par sevi. Tā tas bijis jau no paša sākuma, un jāsaka, ka Juris tajā laikā radīja jaunu, laikmetīgu grāmatu mākslas virzienu. Šobrīd viņš ir pārnēdzējs Latvijas Mākslas akadēmijā, un ļoti ie-

* Izdevniecību „Neputns” 1997. gadā dibināja mākslas zinātniece Laima Slava un mākslinieks Juris Petraškevičs. Sākotnēji, lai īstenotu pirmo iecerī – vizuālo mākslu žurnālu *Studija*. Šo gadu laikā „Neputna” paspārnē iznākušas vairāk nekā 230 grāmatas par mākslu, arhitektūru, kultūras mantojumu, kino, fotogrāfiju, mūziku, kā arī ievērojams skaits dzejas un vairāki prozas izdevumi. Izdevniecība veido arī vairākas izglītojoša rakstura sērijas – *Materiāli Latvijas mākslas vēsturei*, *Studijas bibliotēka*, *Latvijas mākslas klasika*. Lielākā daļa mākslas izdevumu un žurnāls *Studija* tiek tulkoti angļu valodā. Vairāk informācijas par „Neputna” grāmatām un notikumiem, kā arī interneta veikals atrodams šeit: www.neputns.lv.

spējams, tāpēc daudz jaunu mākslinieku pievērsās grāmatu veidošanai.

Runājot par māksliniekiem, kā „Neputns” izvēlas savējos?

Mākslinieki „Neputnā” nonāk dažādi. Pirmā māksliniece bija Māra Lindberga, vēlāk šo darbu pārņēma viņas māsa Inta Sarkane, savukārt Jurim atkal bija savs stils. Šobrīd galvenā māksliniece ir Anta Pence, par kuru mēs esam ļoti priecīgi. Tajā pat laikā „Neputns” vienmēr bijis pietiekoši atvērts, tālab gadu gaitā izveidojusies ļoti laba sadarbība ar Annu Aizsilnieci (Ingrīdu Zāberi), Zani Ernštreiti, Ingu Ģibieti un citiem māksliniekiem. Iespējams tā arī ir „Neputna” stiprā puse, ka mēs meklējam dažādo. Tēma, kuru piedāvājam, pieļauj zināmas transformācijas, un grāmata arī ir dzīvs organisms. Līdzīgā veidā mums attiecības ir veidojušās arī ar tipogrāfijām un papīra tirgotājiem, kuri diezgan ātri iesaistījās un reaģēja uz mākslinieku visdažādākajām prasībām.

Un, kā ar autoriem?

Sākotnēji mums vairāk raizes darīja, kā dabūt līdzekļus, lai grāmatas izdotu, jo autoriem – mākslas zinātniekiem – jau bija iekrāti pētnieciski darbi, kuri nebija izdoti un varbūt pat necerēja ieraudzīt dienas gaismu. Pa šiem gadiem esam tos izdevuši, tāpēc šodien lielākā problēma ir – rakstīt un pētīt no jauna. Tas savukārt gandrīz nav iespējams, jo pētniecība ir pilna laika darbs. No vienas puses labākā situācijā ir muzeja darbinieki, jo materiāls turpat pieejams, tomēr arī viņiem jāpilda tiešie darba pienākumi. Rakstīšana ir ļoti nopietna nodarbe, tā prasa pilnu uzmanību un laiku.

Turpinot vēl par saturu, „Neputna” mākslas grāmatām līdzās vienmēr bijusi arī dzeja un kultūrvēsturiski izdevumi.

Jā, tas ir pavisam dabisks papildinājums. Māksla jau nepastāv ārpus kultūras lauka. Jāsaka, ka šajos kultūras kontekstos es saskatu „Neputna” uzdevumu nākotnē. Protams, vienmēr mēs strādāsim ar konkrēto Latvijas materiālu, mākslas vēsturi, bet dažādie kultūras konteksti, tai skaitā dzeja, ir viens no nepieciešamajiem materiāliem. Turklāt runājot par dzeju, mēs ļoti nopietni domājam par bilingvāliem izdevumiem, par atdzejām, kurām blakus ir oriģināls. „Neput-

nam” ir tā saucamā mazā samta dzejas sērija, kurā bilingvāli izdots Vitmens, Šekspīrs, Rilke, Brodskis, Prevērs, Silēziuss un nupat arī Jānis Rokpelnis. Viņa dzeju angļu valodā atdzejoja Margita Gailītis. Tāpat mēs ļoti lepojamies ar Leona Brieža sastādīto un atdzejoto bilingvālo 20. gs. spāņu dzejas antoloģiju, kurā apkopoti 33 spāņu dzejnieki. Izdevums ir unikāls arī ar Ilmāra Blumberga ilustrācijām.

Ar ko „Neputns” pārsteigs nākotnē?

Šobrīd ar nepacietību gaidu 19. gs. portretu (*Portrets Latvijā. 19. gadsimts*, izdots 3.X), uzskatu, ka tas ir viens no ārkārtīgi pilnīgiem darbiem, kur iespējams ieraudzīt ne tikai mākslas vēstures, bet jau minēto kultūrvēsturisko, kā arī etnisko kontekstu. Tas rāda sejas, daudz personāžu no 19. gs., no vides, kas saistīta ar Latviju. Turklāt teksti vēsta gan par māksliniekiem, gan par šiem personāžiem.

Tāpat es gaidu grāmatu par Miervaldi Poli, mūsdienu leģendu. Mākslinieks, kas ar pasaules avangardu gājis pilnīgi vienā solī, kaut arī būdams šeit Latvijā, tolaik vēl okupētā zemē. Šo grāmatu esam iecerējuši izdot ne tikai latviešu valodā, bet arī angļu valodā, kas ir grāmatas oriģinālvaloda (autore Amy Bryzgel). Jāsaka, ka mums gandrīz visas mākslas grāmatas ietver pilnu teksta tulkojumu angļu valodā. Arī mūsu jaunākā mazformāta sērija *Latvijas mākslas klasika*, kurā līdz šim izdotas grāmatas par Rūdolfu Pēri, Vilhelmu Purvīti, Jani Rozentālu, Kārli Padegu, bet līdz gada beigām vēl iznāks Johans Valters, Konrāds Ubāns, Aleksandra Beļcova. Gaidu arī *Septiņas dienas mākslas pasaulē*, kura iedos plašāku skatu par mūsdienu mākslas pasauli. Grāmata ir ļoti interesanti uzrakstīta, un es tiešām gaidu publikas reakciju.

Domājot par 2015. gadu, darbu ir daudz. Lielā jubileja, 90 gadi, svinama Džemmai Skulmei, par viņu top liels monogrāfisks albums, tāpat par Romānu Sutu. Lielais albums par Jani Rozentālu iecerēts 2016. gada pavasarī uz mākslinieka 150. jubileju. Turpināsim sērijas *Latvijas mākslas klasika, Studijas bibliotēka* (par laikmetīgo mākslu), kā arī jau minēto samta bilingvālo sēriju ar Jeitsa un Himenesa dzejas izlasi. Oriģināldzejā gaidāms Kārļa Vērdiņa dzejas krājums. Un, protams, gaidu

Studijas 100. numuru. Šobrīd žurnāls, vēlreiz pēc desmit gadiem, meklē jaunu konceptu, tādēļ 100. numuru gaidu jo īpaši.

Vai „Neputns” tev ir sagādājis pārsteigumus?

Jā, pārsteigums ir tas, ka mums ir izdevies atrast atbalstītājus. Jo ne jau Valsts Kultūrkapitāla fonds viens spēj finansēt mūsu dārgos oriģinālizdevumus, un ne jau mēs ar savu darbu spējam to klajā laišanu nopelnīt. Bet man pašai par lielu pārsteigumu mums ir izdevies piesaistīt arī privātus atbalstītājus, pat tādu, pateicoties kuram, mēs diezgan droši varam skatīties nākotnē un beidzot arī darbību plānot.

Vai, plānojot nākotni, „Neputns” domā arī par paplašināšanos?

Varētu pat teikt, ka – būt mazai izdevniecībai – tāds ir mūsu mērķis. Nekļūt par fabriku, kas vairs nekontrolē, ko dara. Ir svarīgi paturēt kontroli, lai izdevumiem nezustu kvalitāte. Un par kvalitāti vairāk sapratnes, protams, ir ilgstamībā, nekādi nevar teikt, ka tas viss jau ir sākotnēji. Sapratne nāk ar mācīšanos, pieredzes izkopšanu. Un, iespējams, kļūstot lielākiem, mums būtu jāatsakās no tā, kas mums ir svarīgs – no ciešajām saitēm ar visiem – autoriem, māksliniekiem, redaktoriem. Mēs šeit strādājam visi kopā. Reizēm ir ļoti grūti, bet tam līdzī vienmēr nāk ļoti daudz prieku – lielāku, mazāku. Tas lielais prieks, protams, ir gatava grāmata, bet pa vidu ir šīs attiecības. □

Grāmata *Ivars Poikāns. Laikam nav nekādas nozīmes* atvēršana. No kreisās: Ivars Poikāns, mecenāts Jānis Zuzāns, “Neputna” galvenā redaktore Laima Slava

Foto: Dīdžis Grodzis

Jānis Rokpelnis savas bilingvālās dzejas izlases atvēršanā

Foto: Kristīne Madjare

Džemma Skulme albuma *Uga Skulme un Atmiņu grāmatas* atvēršanā

Foto: Inese Kālniņa

***Spāņu dzejas antoloģija. 20. gadsimts* atvēršana. No kreisās: Uldis Bērziņš, Valdis Bisenieks, Leons Briedis un spāņu dzejnieks Alehandro Lopess Andrada**

Foto: Dīdžis Grodzis

Māris Brancis

ZVEJSALNIEKA
TERRA VITAE

Tā saucas Rīgas mākslas galerijā *Daugava* Osvalda Zvejsalnieka 70 gadu jubilejai veltītā izstāde. Varakļānos dzimušais (1944) Latgales gleznotājs beidzis Latvijas Mākslas akadēmijas Pedagoģijas nodaļu (1971), viņš strādā Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolā (tagad koledža), kopš 1993. gada ir tās direktors. Kad 1991. gadā LMA atver filiāli Rēzeknē, viņš kļūst par tās vadītāju, docentu un visbeidzot profesoru. Zvejsalnieks bijis ļoti populārās Jāņa Streiča filmas *Cilvēkbērns* mākslinieks. Atgūstot valstisko neatkarību, viņš vada pieminekļa *Vienoti Latvijai (Latgales Māras)* atjaunošanu, darbojies Tautas frontē Rēzeknē, bijis 7. Saeimas un Rēzeknes domes deputāts. TZO (1997) kavaleris.

Neraugoties uz lielo aizņemtību, pirmām kārtām viņš ir mākslinieks. Nezinu otru tik nozīmīgu otas meistarū, kura darbos Latgale būtu izvērtusies par tik nozīmīgu daiļrades tēmu, kāda tā ir Zvejsalniekam.

Pēc studijām viņš ātri ieguva savu īpašo rok rakstu glezniecībā, ko palīdzēja veidot Latgales tautas māksla un koktēlniecība. Viņa glezniecībā var kā tālas atbalsis samanīt Šagala (Chagall), Vlamincka (Vlaminck) u.d.c. ietekmi, taču viņš ir atradis tikai sev vien raksturīgu izteiksmi. Viņa figūru un priekšmetu paraupjās formas, gleznu smagnējie ritmi, piesātinātie krāsu pielietojumi atklāj viņa emocionālās pasaules spriedzi. Būdams reālistiskās mākslas piekritējs, mākslinieks strādā visos žanros – portreta, vēsturiskās, sadzīves un klusās dabas žanrā, tomēr pats būtiskākais devums atklājas ainavās.

Mākslinieks ir Latgales dēls ar katru miesas audu, katru asins pilienu, katru dvēseles vibrāciju. Vislabprātāk viņš portretē Latgales pilsētas – Rēzekni, Krāslavu, Daugavpili, Ludzu, Varakļānus, teju katru nozīmīgāku vietu Māras zemē. Viņu pievelk vecas mājas, krāšņi dārziņi, lauku cilvēku sadzīve. Viņa darbos ļoti bieži pāri pilsētai slejas divtorņu katoļu baznīcas, kas vēsta par Dieva svētību cilvēku darbīgumam un pilnasinīgai dzīvei.

Kaut arī nereti viņa darbos parādās sadzīviskas un pat prozaiskas situācijas, tomēr Zvejsalnieka gleznās tās kļūst par rituālu. Notikuma īslaicība mākslinieka interpretācijā iegūst mūžības dvašu. Neraugoties uz zināmu kompozīcijas statiskumu, krāsu kontrastos atklājas iekšēja spriedze un pat dramatisms, kas apliecina autora vīrišķīgo attieksmi pret notiekošo. Nekad gleznās neparādās izskaidrināts smukums vai sentimentalitāte.

Kopš 21. gs. sākuma izplūst visai strikti nodalītie krāslaukumi, kas liecina par noteiktu iekšēju disciplīnu un koncentrēšanos uz precīzāku stāstījumu, lai cik tas būtu vienkāršs un lakonisks. Pēdējo gadu desmitu laikā Osvalds Zvejsalnieks ļauj otas ekspresīvam rakstam, visu uzmanību veltot personīgajām tābrīža emocijām, iekšējam satraukumam. Dažkārt pat liekas, ka mākslinieka ota krāsu uzšvunkājumos uz audekla top pavirša, lai gan patiesībā tas vēsta par viņa iekšējo sasprindzinājumu, garīgās pasaules jūtīgumu. Savukārt krāsas iegūst savu patstāvīgo nozīmi.

Mākslas vēsturnieks Māris Brancis ir JG redakcijas loceklis. Dzīvo Jelgavā.

Skat. 35. lpp. reproducēto Zvejsalnieka *Balto ābeli*.

Māris Brancis

VALERIJANS DADŽĀNS

Droši vien daudzu jelgavnieku atmiņā ir saglabājies zīmīgs skats – pa trotuāra maliņu savā nodabā slīd garš jo garš vīrietis ar berti galvā, sirmu vaigu bārdū, kas paslīd zem zoda, tikko to aizsedzot. Viņš ir tik garš, ka uzmetis tādu kā kūkumu. Varbūt sagumis no savu domu svara? Šis cilvēks iet un apkārtni ne redz, ne dzird. Gaita nav steidzīga, bet mērķtiecīga gan. Ja nu paveras apkārt, pretim staro laipns, silts skatiens un plats smaids, mīkstā, noteiktā balss ievēl sarunā, ja tiek uzrunāts. Ne jau par ikdienišķām lietām viņš interesējas, bet par kaut ko nozīmīgāku, vislabprātāk par mākslu, glezniecību. Krāsās, krāsu pretstatos un saskaņās, krāslaukumu ritmos rit viņa dzīves dienas, sevišķi pēdējos gados. Par sevi viņš diez vai ko stāstīs, arī par notikumiem mājās ne. Tās durvis citu acīm slēgtas. Varbūt viņš pārliek

domās iecerēto darbu ideju, kompozīciju, krāsu pielietojumu, varbūt pārdomā izlasīto.

Šis cilvēks ir Valerijans Dadžāns. Viņam ne visai patika, ja viņu sauca par mākslinieku (mēs tomēr par mākslinieku un gleznotāju dēvēsim, jo, ticu, par tādu viņš sevi klusībā vēlējās saukt). Māksla Dadžānam bija kaut kas liels un svēts, tai, kā pašam šķita, ne ikkatrs var tikt tuvu klāt, un jo īpaši jau nu viņš, kurš nav augstās skolās mācījies, bet visu apguvis no dzīves ceļos un krustceļos sastaptiem māksliniekiem un ilgstošā un neatlaidīgā darbā. Glezniecība viņam bija apsolītā zeme, kur veldzēties no dzīves ne vienmēr raitā ritējuma, – tā brīžiem meta neparedzētus lokus, pat paklupa, – un kur sevi izteikt, slēptākās pārdomas padarīt redzamas.

Dadžāns (1932-2012) nāca pasaulē laikā, kad Latvijā vēl pastāvēja Abrenes apriņķis. Tajā ietilpa arī Viļaka un netālais Jauju ciems. Šeit viņš zemnieka četrus bērnu ģimenē piedzima kā jaunākais dēls. Kā visiem Latgales bērniem, zēnam nācās iet ganos. Laiku īsinādams, viņš sāka nodarboties ar kokgriešanu. Figūriņu griešana kļuva viņam par mīļāko nodarbi, līdz nāca klāt aizraušanās ar zīmēšanu un grāmatām. Lasāmvielu, vislabprātāk par senatnes tēmām, piegādāja vēstures skolotāja. (Grāmatas, tostarp arīdzan filozofija, arī vēlāk bija viņa tuvākie draugi un intelekta paplašinātāji domubiedri.) Tādēļ likumsakarīgi, ka pēc Viļakas vidusskolas absolvēšanas (1951) jaunais puisis devās

Valerijans Dadžāns ar sievu Intu Čaksti (1994)

studēt Latvijas Universitātē (toreiz Latvijas Valsts universitāte) vēsturi, mācības sekmīgi pabeigdams 1955. gadā. Studiju laikā dzīve viņam piespēlēja mīlestību, kas dzīvi sagrozīja, padarot to gan vieglāku, gan vienlaikus tikko panesamu. Kāds kursa biedrs bija Valerijanu iepazīstinājis ar Medicīnas institūta studenti Intu Čaksti no Jelgavas. Pagātņu padomju okupācijas gados no čekas modrās acs nebija iespējams noslēpt. Tā uzraudzīja arī Intu, pirmā Latvijas valsts prezidenta Jāņa Čakstes mazmeitu, viņa dēla daktera Ringolda Čakstes meitu. Ārsta ģimene, karam beidzoties, bija palikusi dzimtenē. Tad nu nācās nest šo smago pagātnes ēnu. Čeka gan nezināja visu, piemēram, to, ka Inta pēc kara bija visādi palīdzējusi mežabrāļiem, bet vai tāpēc dzīve bija vieglāka? Pēc apprecēšanās (1958) Čakstes dzimtas ēna krita arī uz Valerijanu. Inta lepnī paturēja savu ģimenes uzvārdu, nemēģinot no savas biogrāfijas izsvītrot aizgājību un tādējādi varbūt atvieglināt mūžu. Mīlestība dara brīnumus. Tā palīdzēja abiem visu izturēt – gan to, ka sākumā nebija, kur dzīvot, gan to, ka saradošanās ar Čakstēm Valerijanam liedza mācīt vēsturi, gan daudzas citas nedienas, tādas, kas piemēklē vai ikvienu cilvēku. Toties viņi ap sevi veidoja garīgi bagātu draugu loku. Tur labprāt kavējās ārsti, mākslinieki un citi labi ļaudis.

Mākslinieki viņiem bija īpaši cilvēki, sevišķi Valerijanam, kurš pēc vidusskolas beigšanas „saslima” ar mākslu. Tie nedaudzie darba

gadi Revolūcijas muzejā (tagad Latvijas Kara muzejs) viņam bija ārkārtīgi nozīmīgi. Par mākslinieku te strādāja Imants Blankenburgs, kurš bija beidzis Latvijas Mākslas akadēmiju un kura aizrautība bija akvareļu gleznošana. Viņš lietpratīgi ievadīja Valerijanu mākslas noslēpumos, abi kopā devās gleznot uz Jelgavu, kur Psihoneiroloģiskajā slimnīcā, tautā vienkārši dēvētā par Ģintermuižu, strādāja Inta. Viņi akvarelēja it kā tāpat vien, izkļāides pēc. Patiesībā šie braucieni un mākslinieki, kas iegriezās pie Blankenburga, tādi kā Kurts Fridrihsons, Jānis Pauļuks, bija Valerijana universitāte un mākslas akadēmija.

Ar laiku topošais mākslinieks izmēģināja roku arī linogriezumā un apguva metāla apstrādi. Viņš izkala dekoratīvu bareljefu Jelgavas Mūzikas skolas skatuvei. Vēlāk apdarināja bronzā arī vairākus Rietumukrainas katoļu baznīcu altārus.

Ļoti svētīgi bija gadi, kad Valerijans strādāja Juglas Meža skolā. Pēc zīmēšanas un rasēšanas stundām viņš devās uz savu dzīvokli Juglā un gleznoja, zīmēja, lasīja, tikai nedēļas nogalēs devās uz Jelgavu. Tajā laikā, ko varētu apzīmēt par mācību gadiem, Valerijans gan apguva reālo pasauli, taču tikai studiju nolūkos. Rīgas jumtu gleznojumi 60. gados gan bija dabas inspirēti, taču pašam autoram būtiskāk bija saprast gleznas uzbūves veidošanu, krāsu pielietošanu, to attiecību likumību izzināšanu, ritma nozīmes apjaušanu. Jau tolaik svarīga viņam ir krāsu materialitāte.

Tiesa gan, dabas kopēšana Valerijanam nekad nav bijusi tuva. Viņš pat nesaprata tos kolēģus, kuri bija aizrāvušies ar plenēra glezniecību, atdarinot dabu. Ja arī Valerijans ir pievērsies ainavai, tad tā nav ainava tradicionālajā izpratnē – viņš vairījās iet pa iemitām takām. Ainavai ir piešķirta alegoriska vai simboliska nozīme. *Tirelis* (1980), *Ainava* (1983), *Rudens ritmi* (1990) u.c. līdzīgi darbi, protams, attēlo kādu dabas skatu, taču ne šīs gleznas, ne citas, šeit nepieminētas, nav konkrētu vietu atainojumi. Tiesa kas tiesa, mākslinieks ar kolēģiem ir gan devies plenēros, taču plenēriem ir bijis gluži cits uzdevums – saskarsme ar profesionāļiem un kādu vēl paša neapzinātu, neapjaustu garīgo un glezniecisko lauku apgušana. Dabā

viņš guva tikai ierosmi, ideju, kas vēlāk tika pārradīta gluži citos tēlos, zemtekstos, izklāstījumā.

Rudens ritmos, piemēram, atklājas kāds vispārīgāks skats ar kailiem koku stumbriem un dzelteno lapu segu uz zemes. Šajā gadījumā Valerijanu interesējis, kā iesaistīt audumu un sintētiskās pīnītes gleznas uzbūvē, kā izmantot auduma kroku ritmiku un niansētu krāsu maiņu kompozīcijā un domas izklāstā, pastiprinot darba iekšējo kustību. Skatītājam var raisīties pārdomas par ziemas tuvošanos vai rasties kādas citas asociācijas.

Par noteikta žanra nozīmi Valerijana daiļradē diez vai būtu pareizi runāt. Viņa interpretācijā turpat vai ikviens žanrs zaudē savas konsekvētās robežas. Mākslinieku neinteresē žanrs kā tāds, tā likumības. Likumus viņš rada pats. Valerijans ir sava ceļa gājējs. Gājuma mērķis un virziens, uzdevums un līdzekļi ir viņa paša iecerēti, radīti un īstenoti. Viņš var studēt pasaules moderno mākslu, gūt no tās ierosmes, iespaidoties un pat citēt, tādējādi iedvesmas avotus dažkārt var viegli pazīt, piemēram, gleznotajā *Vērsī* (1980), kur Pikaso klātbūtne jūtama jo skaidri, taču *Vērša* autora otu vadījusi pavisam cita doma, ideja.

Valerijans ir ārkārtīgi personisks savos gleznojumos. Viņu ļoti pievilka romānika un jo īpaši gotika ar savu pamatīgumu, garīgumu, fiziskā un garīgā kontrastu un vienību. (*Gotika*, 2004; *Romānika*, 2008). Vizuāli tas atklājas krāsu ritmikā, kas teju jau pietuvojas abstraktajai mākslai, arī faktūrās. Dīptihs *Arheoloģija* (1994) arīdzan vēsta par autora interesi par pagājību. Blakus filozofiskajam zemtekstam tikpat nozīmīga viņam ir dažādu priekšmetu iesaistīšana gleznas idejas atklāšanā. Jo bieži Valerijana darbos parādās kolāža. Personiskums jaušams arī tādos darbos, kas nosaukti visai vispārinošos jēdzienos, piemēram, *Agresija* (1989) un *Laiks 2002* (2001). Kā minētajos, tā citos gleznojumos acīmredzami pamudinājumi to tapšanai ir meklējami Valerijana pārdomās par laiku, kurā dzīvojis un ko pieredzējis un sapratis. Ne katru reizi skatītājs var iekļūt šajos mākslinieku domu labirintos, to dziļumos un sarežģītībā. Visu darbu pamatu pamatā ir personiski piedzīvotais, un dzīves pieredzējumi katram ir savi. Mēs varam tikai noģist

autora pieredzētā akačus, kalnu virsotnes un aizas, saules spilgtumu laimes brīžos un melnās krāsas aklumu tumsas traģisma piesūcinātās dienās.

Gleznāja izjūtu rēbusi, kas paslēpti darbos, ne vienmēr ir atminami tikai tādēļ, ka Valerijans neķērās pie otas, lai pelnītu, rādītu skatītājiem, gaidītu atzinību un uzslavu. Mākslinieks gleznoja sev, vispirmām kārtām sev, un tikai tad citiem. Ja savulaik nebūtu toreizējā Jelgavas mākslinieku organizācijas priekšsēdētāja Visvalža Garokalna un arī dzīvesbiedres Intas uzmundrinājuma, nepārtrauktas bikstīšanas un iedrošināšanas, diez vai Valerijana darbi jebkad parādītos izstādēs. Viņš gleznās izteica sevi, savus intelektuālos un garīgos pārdzīvojumus. Mākslā viņš dzīvoja. Pēc dziļākās būtības Dadžāns bija savrupnieks, kas vislabāk jutās savā darbnīcā pie molberta, krāsām un grāmatām.

Jānis Aistars

RAKSTNIEKU CĒLIENS DZIESMU SVĒTKOS HAMILTONĀ

Tēlojums

*Cel mani, dziesma, cel mūžībai pāri,
Tālu aiz jūrām dus dzintara krasts.
Cel mani dziesma, cel gadsimtiem pāri.*
Ingrida Vīksna

Ilgi gaidītie Kanādas Dziesmu svētki (2014) tikpat kā izskanējuši. Šī vēl pēdējā svētku diena. Kā parasti svētkos, gan dalībniekus, gan klausītājus pārņēmis tāds īpašs, grūti aprakstāms savijņojums. Tāda gaiša prieka sajūta, caurausta ar klusu smeldzi.

Kādu stundu pirms Rakstnieku cēliena Mārtiņš Lamza ir izgājis no viesnīcas garākai pastaigai pa Hamiltonas pilsētu. Mārtiņš ir pamaza auguma, nenoteiktas pelēcīgas krāsas matiem un tādu seju, kurā diemžēl nav nekā raksturīga. Seja, kādu cilvēki pēc pirmās tikšanās mēdz tūlī aizmirst.

Mārtiņu tas netraucē, jo, būdams kautrīgas dabas, viņš ne ar ko nevēlas izcelties. Sava noslēgtā rakstura dēļ viņam ir arī grūtības ērti iejusties sabiedrībā un uzsākt sarunas ar svešiem – it sevišķi ar sievietēm. Tas varbūt izskaidro, kādēļ būdams 34 gadus vecs, viņš vēl vienmēr nav paspējis apprecēties.

Taču visus šos gadus, jau kopš bērnības dienām, viņam ir bijusi viena liela, neapslāpējama mīlestība – grāmatas. Katru brīvu brīdi viņš ir veltījis lasīšanai. Un katros dziesmu svētkos, kā vienu no zīmīgākajiem notikumiem Mārtiņš ir uzskatījis Rakstnieku cēlienu.

Mārtiņš priecājās, ka pa savas garās pastaiģas laiku viņš varēs daudz ko pārdomāt un tā sevi sagatavot uz gaidāmo literāro notikumu. Mārtiņam patīk šī Rakstnieku cēliena moto: *Vārdos ir spēks*. Tik īsi un kodolīgi pateikts, bet ar tik dziļu un patiesu domu. Cik gan bieži viņš pats to nav piedzīvojis, gan lasot, gan klausoties izjustu dzejas skandējumu. Šad tad romānu vai stāstu lasot Mārtiņš ir apstājies, lai pārlasītu kādu zīmīgu rindkopu vēlreiz. Varbūt tā ir izteiksmīgiem vārdiem iegleznota dabas ainava. Vai arī attēlots ir kāds lielpilsētas drudzainu satiksmes trokšņu piekļiegts un gigantisku reklāmu iejots ielu krustojums Manhatenas serdē. Tādās reizēs Mārtiņš ir klusi nopriecājies. Cik tēlaini un trāpīgi tas pateikts – un cik bagātīgas asociācijas tas pēkšņi spēj apziņā izsaukt. It sevišķi vārdu un noskaņu spēku var izbaudīt dzejā, jo tajā viss ir uztverts tik koncentrētā veidā. Kādreiz ir vajadzīgas tikai dažas īsas rindiņas, lai apziņā uzplauktu krāšņa vienreizēja aina, gluži kā kāds eksotisks zieds.

Mārtiņš skumst, ka nav izdevies atrast kādu tuvu cilvēku, ar kuru varētu šai vientuļajā priekā dalīties. Savā fantāzijā viņš bieži ir iedomājies, kā tas būtu, ja gadītos satikt kādu simpātisku, jauku sievieti, kura būtu viņa gados un ar tādu pašu dziļu interesi par grāmatām. Viņai nebūtu jābūt skaistai. Skaistules jau uz kautrīgo, stūraini neveiklo Mārtiņu pat nepaskatītos. Bez tam, diemžēl lielāko tiesu sievietes viņa gados jau ir precējušās. Ko darīt! Mārtiņš grūtsirdīgi nopūšas un turpina savu pastaigu.

Par dzejniekiem un rakstniekiem domājot, vienu lietu Mārtiņš tomēr nesaprot. Kā viņi spēj publiski uzstāties šādā rakstnieku cēlie-

nā? Viņi taču savos rakstu darbos ir ietvēruši visu to labāko, to skaistāko, kas viņos mīt. Savas visintīmākās jūtas, domas un sapņus. Viss tas taču ir tik personisks un saudzējams – kaut kas, ko varētu uzticēt tikai kādai slepeni glabātai dienasgrāmatai. Un šeit, šīs visintīmākās domas un sapņus šie rakstnieki ir gatavi izdāļāt kuram katram – „Sak’ nāciet un pērciet par izpārdošanas cenām!” Kā to var! Mārtiņš nogroza galvu.

Nē, nē! To es nekad nespētu. Arī man ir līdzīgas jūtas, domas un sapņi, Mārtiņš spriež, bet tās es paturu sevī. Noslēptas un dziļi noglabātas, kā mazā dārglietu lādītē.

Skolā viņam vislabāk patika literatūras stundas, kurās varēja iepazīties ar agrāko laiku izcilākajiem latviešu rakstniekiem – Jaunsudrabiņu, Akurēteru, Skalbi. Mājās pārnācis viņš lasīja aizgūtnēm. Tas atvēra vārtus uz jaunu, spožu un vēl neiepatītu pasauli.

* * *

Savu pārdomu varā Mārtiņš pēkšņi, kā no miega pamodies, bažīgi paskatījās pulkstenī. Tas rādīja, ka līdz Rakstnieku cēliena sākumam vairs atlikušas tikai 15 minūtes. Jāpasteidzas! Kaut nu vēl būtu laiks! Ar visu steigšanos viņš nonāca pie zāles kādas 10 minūtes par vēlu. Sarīkojuma vadītāja Vita Gaiķe jau teica savus ievada vārdus. Zāles aizmugurē, pašā malā, Mārtiņš ieraudzīja neaizņemtu krēslu. Vieta bija blakus pajauņai sievietei. Mārtiņam apsēzoties, sieviete uz brīdi viņā paskatījās. Taču šai īsajā mirklī Mārtiņš paspēja ievērot, ka viņai bija ļoti simpātiska seja. Klusībā pie sevis viņš nopriecājās, ka visu rakstnieku cēlienu būs tik patīkami sēdēt šai personai blakus.

Jaunajai sievietei bija kupli brūni mati, rūpīgi atglausti no pieres, lai mīkstiem vilņiem aplātu plecus. Viņa uzmanīgi klausījās uzrunu, kurai sekoja autoru lasījumi. Kad bija pienācis laiks starpbrīdim, Mārtiņš tik ļoti būtu gribējis uzrunāt simpātisko blakus sēdētāju. Bet nevarēja izgudrot kā sarunu iesākt. Tad negaidīti Mārtiņam šis jautājums atrisinājās necerēti vienkārši – pēkšņi viņu uzrunāja jaunā sieviete: *Ievēroju ar kādu dzīvu interesi Jūs sekojāt līdz katram autoru lasījumam. Nospriedu, ka Jūs noteikti esat liels grāmatu cienītājs... Tad, smaidīdama, viņa vēl piemetināja: Tāpat kā es...*

Gaišs prieka vilnis uzmutuloja Mārtiņā. Vai tiešām šis Rakstnieku cēliens viņam izrādīsies liktenīgs? Bet vai tad kādreiz sapņot un ilgoties nemēdzam mēs visi? Arī Mārtiņš...

Daiļo mākslu bakalaurs (BFA 1963, Art Institute of Chicago) un maģistrs (MFA 1965, Syracuse U.) Jānis Aistars, ilggadējs mācībspēks Kazenovijas (Cazenovia) Koledžas mākslas nodaļā, ko pats vada veselus 14 gadus. Ar saviem darbiem, visvairāk eļļas tehnikā, piedalījies muzeju un galeriju izstādēs Ņujorkā, arī latviešu centros Ziemeļamerikā. Jānis ir pazīstams arī ar vairākiem romāniem, ceļojumu aprakstiem un īstāstiem.

Gunta Amola

MŪZIKLS PŪT VĒJIŅI!

Ir pēdējais mana saulainā atvaļinājuma vakars Latvijā. Tikko kā pārnākusi no gleznošanas studijas, stiepu ārā savu sarkano divriteni un minos ko spēju uz Dailes teātri (14. VIII). Cauri Viesturdārzam, garām ielām un namiem un Rīgas 1. slimnīcas sarkanbrūnajai fasādei... Skan pēdējais zvans, kad es lab sajūtā iekrītu krēslā skatītāju pilnā zālē, lai baudītu kaut ko latvisku un tomēr neredzētu.

Ko redzam uz skatuves? – Rainis savu slaveno lugu *Pūt vējiņi!* radīja pirms 100 gadiem – 1914. gadā trimdā Kastaņolā. Bija sācies I Pasaules karš. Pats autors toreiz droši vien nenojauta šī pasūtījuma darba turpmāko nozīmību un to, ka *Pūt vējiņi!* tik dziļi iekritis tautas sirdī. No Raiņa iestudējumu vēstures lasāms, ka 1915. gadā šī luga tika rādīta pārpildītās zālēs, par spīti tam, ka Rīgas pievārtē jau risinājusies karadarbība (Z. Radzobe, 2011). Manuprāt Raiņa luga ir savā ziņā kļuvusi par daļu no latviešu „kultūras DNS” – Rainis taču raksta par to pašu, par ko latvietis dzied tautas dziesmā.

Kārļa Lāča radītais lugas muzikālais ietvars izved skatītāju cauri emociju daudzkrāsainībai ar milzu profesionalitāti un jūtīgumu. Lācis ir bijis autors jau veselai virknei Dailes teātra lugu, kā pēdējās jāmin *Oņegins*, pirms tam – *Romeo un Džuljeta* un *Pasaka par vērdu*. Viņa talants un prasme muzikāli iemiesoties katrā tēlā, spēja veidot dramaturģiju

caur mūziku atklājas arī šajā, autora pirmajā sakomponētajā mūziklā. Viņš pats atzīst (izrādes programma, 2011), ka *šoreiz gan jutos jau pietiekami nobriedis un skolots, lai varētu ar šo grūto uzdevumu pienācīgi tikt galā*. Tagad izrāde jaunā formā turpina attīstīt to pašu latvisko DNS kodu, par ko dzied tautas dziesmā.

Līdz ar skatuves priekšvara atvēršanos kļūst saprotams, ka tagad esam nonākuši 21. gs. Skatuvi pārņem bars izaicinoši elsojošu, kustīgu jaunu sieviešu baltās, veļai līdzīgās kleitās – tās ir temperamentīgās mātesmeitas ar saimes meičām. Drīz arī kā gaiši zils balodītis uzpeld Baibas lomas tēlotāja Aija Andrejeva jeb Aiša un zāle nočukst viņas vārdu. Pārsteidzoši ir tas, ka gandrīz visi aktieri dzied tik skanīgi. Meitas un puīši kustas vingri un piepilda skatuvi ar pāri plūstošu enerģiju. Aktieri nepārtraukti balansē un spēlējās ar skatītāju iztēli uz rotējošas milzu laipas ar atbalstu skatuves centrā. Tā tiek veiksmīgi izmantota kā šūpoles, kā paslēptuve no pērķona, kāzu galds, krauja un vēl dučiem citu veidu.

Runājot par tērpiem, cepuri jāpaceļ gan kostīmu meistarē, gan rotu darinātāja priekšā: simboliski ir tas, ka sievietēm piešķirti tērpi siltajos smilškrāsās un dzintara toņos, bet vīri stalti līgo vēsi zilganos svārkos. Tomēr visspožākā (arī vārda tiešajā nozīmē gan ar zeltīto, gan magoņsarkano tērpu) ir Agneses Jēkabsones Zane, kura atšķirībā no savulaik pazīstamajā mākslas filmā tēlotās, ir tik azartiska un sprigana. Edgara Pujāta tēlotais Uldis ir mazliet negants tikai pirmajā acumirkli. Citādi viņš vairāk līdzinās rātnam un brangi izaugušam lauku pušim, kuram nepietiek drosmes ne runāt pretī Baibas pamātei, ne aizstāvēt topošo līgavu no citu uzbrukumiem. Jau minētā pamāte, kuru atveido Inese Kučinska, abos cēlienos ir ļoti pārliecinoša un „sper zibeņus” ne pa jokam. Viņas vizuālais tēls – augstie zābaki, gandrīz militārais mētelis, stingrā gaita un augstā „Kleopatras” matu cope pauž pārliecinošu matriarhāta virsotni un visvarenību.

Gunta Amola

Man kā kultūras izlutinātai rīdziniecei bija patīkams pārsteigums par šo Liepājas teātra spožo iznācienu. Lugas veidotājiem un aktieriem izdevies pilnīgi apgāzt aizspriedumu, ka ārpus Rīgas jau nekas nenotiekot. Luga ir saņēmusi virkni balvu un nomināciju, piemēram *100 g kultūras* balvu nominācijā „Teātris”, izrāde bija nominēta 2011. / 2012. gada *Spēlmaņu nakts balvai* 5 nominācijās, kā arī ieguvusi Egona Līva piemiņas balvu *Labākā realizētā literārā iecere* (skat. www.liepa-jasteatris.lv).

Kāpēc jālec Daugavā? – Mana pirmā iepazīšanās ar Raiņa lugu, gluži tāpat kā daudziem latviešiem, ir bijusi caur Rīgas kinostudijas filmu, nevis lasot vai skatoties pašu lugu. Atceros sevi pavisam mazu esam, kad vecāki mani mudināja skatīties slaveno filmu, bet man tā likās par lēnu un nesaprotamu. Pats mulsinošākais bija fakts, ka skaistie varoņi bija gatavi labprātīgi doties nāvē – lēkt Daugavā vai lejā no augstas kraujas! Līdz pat šai dienai mani nepamet jautājums – vai cita risinājuma šiem cilvēkiem nebija? Kāpēc tik nežēlīgas beigas? Atbilde manuprāt ir Baibas personībā. Viņas dvēsele ir skaista – tā grib labu visiem un vienmēr. Viņa ir gatava aizliegt sevi un uzpurēties citu labā, bet šī meitene ir pārāk trausla, lai cīnītos par savu laimi. Visas lugas gaitā Baibiņa vairāk mīlinās un tur viens otra rokas ar labāko draugu Gatiņu – vientiesīgo, klibo ganiņu, nekā ir kopā ar daugmalieti Uldi. Šinī gadījumā es domāju, ka meitu ņirgām un kaitināšanai ir pamats – arī es labprāt Baibai pajautātu – ko jūs staigājat ar Gatiņu kā divi bā-

lodīši, ja jau tu viņu nemaz netaisies precēt. Taču Baiba vēl ir savā ziņā bērnišķīga – viņa un Gatiņš vienkārši ir bērnišības draugi, Baiba ļaujās „brālīša” mīļajiem glāstiem. Bet tad parādās Uldis ar savu vīrišķo pievilcību. Baiba sajūt Ulda kaislīgo mīlu un reizē baidās no tās. Gatis redz, ka šis jaunais sāncensis – pārākais un nobriedušais vīrietis atņems viņam draudzeni. Viņš uzbrūk Baibas tīkotājam, bet atvairīts mirst pats. Baiba nonāk

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20.GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004), 248(2007), 250(2007)-256(2009), 261-262(2010), 266(2011), 268-269(2012), 271(2012), 273-276(2013-2014)

ATBILDE JG VĒSTUĻNIEKAM. Rīdzinieks Didzis Liepiņš atceras, ka RFE/RL latviešu raidījumiem Minhenē bijusi *milzu nozīme* un tie tikuši *krietni vairāk traucēti no krievu torņiem, nekā, piemēram, Amerikas Balss / Voice of America, kas runāusi reti no latviešu interešu viedokļa. Čekas/KGB jeb VDK (Valsts drošības komitejas) „gaišie prāti” jau zināja, ko dara, raksta Liepiņš. Nepavisam nebūdamas konspirāciju teoriju pasaules uzskatu piekritējs, viņš savai vēstulei piekabina jautājumu, vai raidītājā Brīvā Eiropa tomēr neieviesās „stūra mājas” acs? (JG276:63).*

Atbilde Didzim pašam ir labi zināma. Nav jābūt Aukstā kara speciālistam, lai zinātu, ka *Radio Brīvā Eiropa / Radio Brīvība jeb Radio Free Europe / Radio Liberty* (turpmāk RFE vai

RL) jau kopš dibināšanas atradās Maskavas un tās uzraudzībā esošo Austrumbloka izlūkošanas dienestu prioritāšu pašā augšgalā, un viņu „acs” visādos veidos centās „ieviesties” jeb „iefiltrēties” abos raidītājos jau kopš to dibināšanas (RFE-1950; RL-1953. Skat. JG262, 2010 un 266, 2011). Un jā-saka, dažbrīd ar sekmēm par spīti Rietumvalstu, īpaši ASV un Rietumvācijas drošības dienestu intensīvai pret darbībai un rūpīgām pārbaudēm un sijāšanām pirms pieņemšanas darbā.

Par „stūra mājas acs” klātbūtni baltiešu redakcijās, vismaz šo rindiņu rakstītājam, konkrētas informācijas nav. Pat šādā gaisotnē sagaidāmās baumas par vienu vai otru personu uzvirvoja ļoti reti, un tas bija visvairāk „tā pa jokam” privātās sarunās. Ne igauņi, nedz arī latvieši un lietuvieši nav pat pieminēti RFE/RL drošības dienesta vadītāja (*Director of Security*) Kamingsa (Richard H. Cummings) grāmatā *Cold War Radio: The Dangerous History of American Broadcasting in Europe, 1950-1989* – par amerikāņu finansētajiem raidītājiem „bīstamajos” Aukstā kara gados. Kamingsa pētnieciski ievirzītās, faktos balstītās atmiņas galvenokārt veltītas rumāņu, bulgāru, poļu, ungāru un tolaik

neatrisināmā ētiskā konfliktā ar sevi un radušos situāciju, jūtas vainīga gan par Gata nāvi, gan par to, ka pret savu gribu kļuvusi par Zanes sāncensi, un dara sev galu, ielecot Daugavā.

Stāsta mūžīgā vērtība slēpjas varoņu tipāžos un attiecību spēlēs, viņu morāles un ētikas principos. Ļaunā pamāte un izludinātās mātesmeitas pret gaišo, pašai dziedīgo bārenīti un skaistais spēcīgais tautu dēls ir turpat vai visās mūsu pasakās. Dziesmu tekstu autors Jānis Elsbergs savos ceļavārdos saka: *Bet tad tu izberzē acis un skaties ciešāk, un izrādās ka šie tēli ļoti atgādina mūsus pašus, mūsu ilgas, kaislības, mūsu kultūras saknes un kodus* (izrādes programma, 2011). Stāsts ir mūsu kultūras mantojums, kur iekodētas mūsu senlatviešu ētikas normas, parādīta līdzsādzīvošanas un tradīciju sistēma. Daudz kas ir mainījies līdz mūsu dienām, tomēr

mūsu cilvēciskās īpašības – vai tas būtu naidums vai spīts, līdzcietība vai greizsirdība – nemainās un iet cauri kā iekaltas mūsu latviskā DNS. Stāsts ir par to, cik mēs katrs esam dažādi, bet cauri laikiem tomēr cenšamies nest savas vērtības. Tāpat kā Raiņa sensenajā sētā salikti kopā ļaudis ar viņu jūtām, domām un ilgām, tā arī mūsos iemājo *skopums, izšķērdība, nežēlība, izzobošanas tieksme, iedomīga pašapziņa, greizsirdība, godkāre un nenovīdība. Izstīgušas ilgas. Jautra vienas dienas oma, garu mēnešu grūt-sirdība. Laimes izjūta vai bēdas* (M. Kovaļevska, 1973). Mēs vēl arvien esam raibi kā tape-te un tikpat cilvēciģi kā pirms simts gadiem.

Gunta Amola pēc studijām Rīgas Tehniskās U. Būvniecības fakultātē un Zviedrijas Karaliskajā Tehniskajā augstskolā (KTH, *Erasmus* programmas ietvaros), kur kļūst par pilsētplānošanas maģistru, turpina izglīties akadēmiskajā mākslā, arī latviešu valodas/literatūras programmā Stokholmas U.

čehoslovāku specdienestu aktivitātēm, vērstām pret RFE un tā darbiniekus Minhenē un arī citur Eiropā*. Tikai vienā nodaļā aprakstīta krievu nodaļas darbinieka 14 gadus ilgā darbība KGB labā. Jau iepriekšējos pārskatos minēts, ka raidmateriāli parasti tiek laisti ēterā ar pieteicēju vai diktoru segvārdiem, lai pasargātu radus un paziņas, arī zināmā mērā paši sevi. Par to, ka Maskavai un tās orbītas valstīm RFE/RL ir kā dadzis acīs, liecina ne tikai ar lieliem izdevumiem saistītā traucētāju darbināšana, bet arī pastāvīgie mēģinājumi iefiltrēt Minhenes darbinieku kolektīvā savu specdienestu aģentus, kam atsevišķos gadījumos izdodas iegūt visai augstus posteņus radio hierarhijā.

Visbiežāk satelītvalstu specdienesti kontaktē radiodarbiniekus ar dzimtenē mītošo radu vai paziņu starpniecību – aicinājumi vēstulēs vai telefoniski atgriezties (dažkārt ar solījumiem sagādāt piemērotu un labi atalgotu darbu), bet, ja tas nav iespējams, teiksim, ģimenes apstākļu dēļ, vismaz pamest darbu RFE. Austrumbloka valstu pilsoņiem bieži vien atvēl atļauju doties tūrisma braucienos uz Rietumiem tikai pēc solījuma mēģināt savervēt savus Minhenē un citur strādājošos radus vai paziņas dažādiem mērķiem, piemēram, kādam čeham uzdots nofotografēt savu RFE nodarbināto paziņu un mēģināt izvilināt viņa parakstu. Laiku pa laikam radiodarbinieki (dažkārt arī ģimenes locekļi) saņem draudus, ka tikšot piekauti vai pat nogalināti. Vismaz vienas redakcijas darbiniekiem – *ja vēloties palikt dzīvi* – pieprasīts piespiest RFE finansētājus samaksāt divus miljonus dolāru, kas, protams, netiek darīts. Žīdu tautības darbinieki (ieskaitot ārstatniekus) Minhenē, Ņujorkā un citur saņem it kā no politisko bēgļu labējā spārna organizācijām, bet faktiski Austrumbloka specdienestu ražotas antisemitiska rakstura vēstules. Kāds visai pazīstams rumāņu redakcijas darbinieks pametis darbu RFE, jo viņa nervi to vairs nav izturējuši. Tiek pielietoti arī citi vardarbīgi līdzekļi – no spridzināšanām līdz pat politiskām slepkavībām.

* Lai gan dzimis un audzis Bostonas apkārtnē, ASV, tāpat kā krietns skaits citu RFE/RL vadošo amerikāņu darbinieku, arī Kamings dod priekšroku vispārējai dzīves kvalitātei „vecajā pasaulē” un izvēlas pavadīt pensijas gadus Vācijā, kur nostrādāti vairāk nekā 15 gadi.

Jau drīz pēc RFE raidījumu uzsākšanas, Vīnē (kas tolaik vēl ir sadalīta okupācijas zonās) PSRS armijas izlūkošanas daļas pārstāvji no-laupa (1954) no Čehoslovākijas ar laiviņu pāri Donavai izbēgušos (1951.6.VII) Stefanu Kiripolski, intervētāju RFE Vīnes birojā, un Helenu Neumanovu, un abus nodod čehu slepenajam dienestam *Štātna bezpečnost'* (StB). Kiripolskim piespriež mūža ieslodzījumu (atbrīvots 1989), bet viņa kompanijoni – 5 gadus. Tā paša gada novembrī tiek atrasts noslepkavots RL azerbaidžāņu redakcijas vadītājs Abdulrahmans Fatalibejs. Vācu policija kopā ar amerikāņu armijas pretizlūkošanas dienestu (US Army Counter Intelligence Corps jeb CIC) noskaidro, ka to veicis KGB savervētais bēglis Mihails Izmailovs. Divus mēnešus pirms tam „Minhenes Daugavā” Izārā (Isar) atrod mīkļainos apstākļos nosliukušo baltkrievu redakcijas darbinieku Leonidu Karasu. Vācu izmeklēšanas dienesta speciālistu uzskatā visas pazīmes norāda uz sovjetu aģentu roku darbu. 1959. gadā kāds Austrijā stacionēts Čehoslovākijas diplomāts RFE pagraba ēdnīcā (Oettingenstrasse 67) vairākos sāls trauciņos saber atropīnu – indīgu vielu, ko iegūst no drīģenēm, velnāboliem un citiem augiem. Nekas liels nenotiek, tikai vēdersāpes vairākiem darbiniekiem. Vai nu darītājs kļūdās indes devas aprēķināšanā, vai arī viņam uzdots tikai mazliet pabaidīt. Poļu redakcijā iefiltrētais Andžejs Čehovičs pēc sešu gadu nostrādāšanas, 1971. gadā atgriežas Varšavā, kur runās un rakstos, no kuriem daži parādās arī okupētās Latvijas avīzēs, *atmasko Minhenes antikomunisma un antisovjetisma midzeni*.

1975-1989. No baltiešu raidījumu sākuma līdz Dzelzs priekškara sabrukšanai šeit īsumā tikai dažas spilgtākās Austrumbloka specdienestu aktivitātes, vērstas pret RFE/RL. **1975.VII**, kad darbību sāk igauņu un latviešu redakcija (lietuviešu raidījumi sākas jau 1.III), RFE čehu redakcijas darbiniekam un vienlaikus StB aģentam (jau no 1969. gada) Pavelam Minarikam lielā ātrumā jāatgriežas Dzelzs priekškara austrumu pusē, jo vācu un amerikāņu drošības spēki atklāj viņa plānus uzspridzināt raidstacijas instalācijas, par ko Prāgā 90. gados viņš tiek tiesāts un attaisnots pierādījumu trūkuma dēļ, vēlāk viņš notiesāts uz četrarpus gadiem cietumā par apdrošināšanas firmas aprāpšanu. **1975.**

gada rudenī Rietumvācijas policija apcietina divus Polijas Tautas Republikas vēstniecības darbiniekus par mēģinājumiem savervēt poļu radiodarbiniekus informācijas sniegšanai par saviem kolēģiem. Pēcāk viņi izmainīti pret trim Polijā apcietinātiem vāciešiem.

●●● 1976.X: Minhenē mēģinājums ievainot vai nogalināt rumāņu nodaļas darbinieku Emilu Georgesku (Georgescu), kura vadītājā automašīnā braucēja pusē divas reizes pēc kārtas iedrāžas kāds irēts auto, kura vadītājs iekāpis citā mašīnā, kas sekojusi rumāņa mašīnai un ātrumā aiztraukusies prom. Dažus gadus vēlāk, kājām ejot uz darbu, nezināms uzbrucējs savainojis Georgesku ar 20 naža dūrieniem.

●●● 1977.XI: RFE Parīzes biroja darbinieci Moniku Lovenesku divi vīri piekauj uz ielas tik smagi, ka viņai jāpavada četras dienas slimnīcā. Viens no uzbrucējiem, kā vēlāk noskaidrojies, mēģinājis nesekmīgi uzbrukt kādam citam radiodarbiniekam, piedraudot, ka *revolūcijas roka ir spējīga sasniegt jebkurā vietā ikvienu, kurš iesaistījies cīņā pret to*. Pēcāk kāds pārbēdzējs, Rumānijas vēstniecības darbinieks, atklājis vācu drošības dienestam plānu nogalināt visus Parīzē mītošos rumāņu redakcijas ārštattniekus.

●●● 1978.VIII-IX: Parīzē no ierīces lietussarga izskatā bulgāru RFE ārštattnieka Vladimira Kostova ķermenī ievadīta kaut kāda nezināma viela. Viņš izveseļojas (JG266:27 ieviesies nepareizs gada skaitlis un arī kļūdaini ziņots par viņa nāvi), toties mēnesi vēlāk bulgāru rakstniekam un RFE (arī BBC) ārštattniekam Georgam Markovam līdzīgs šāviens Londonā, šķērsojot Vaterlū (Waterloo) tiltu, ir liktenīgs. Savā laikā Bulgārijas diktatora Teodora Živkova uzticības vīrs (tieši Živkova dzimšanas dienā) pēkšņi sajutis ciskā asas sāpes, šķiet, no kāda svešinieka lietussarga pieskāriena. Medicīniskās ekspertīzes konstatējums: miris no ricīna indes, kas ievadīta iegurnī ar metāla skrots palīdzību (tātad iešauta ar speciālu šaujamo lietussarga izskatā).

●●● 1979.VII: *Bayerische Polizei* aresētē ārštattnieku Juriju Leitneru par RFE čehu nodaļas darbinieku izspiegošanu un notiesā uz 20 mēnešiem cietumā.

●●● Jāmin arī draudi 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā uzspridzināt RFE/RL darbavietu ēkas un radiotorņus Vācijā un Spānijā, arī Portugālē (kur Glória pilsētiņā vienam tornim tiek nodarīti nelieli bojājumi).

●●● 1981.21.II: Rumāņu specdienestam *Securitate* ar starptau-

tisku teroristu atbalstu (Venecuēlā dzimušā Carlos – īst.v. Ilich Ramirez Sanchez – un austrumvācieša Johannes Weinrich vadībā) izdodas īstenot t.s. *Operation Munich Tango* (OMT) – piestiprināt 20 kg smagu spridzekli pie ārējās sienas zem čehoslovāku redakcijas logiem, sagraujot RFE/RL ēku kompleksa vienu spārnu un ievainojot divus ar raidstaciju nesaistītus cilvēkus un četrus radiodarbiniekus. *Minhenes Tango* aprakstīts detalizētāk JG266:27-28.

●●● 1981.II: Eksplozējot pa pastu sūtītām „grāmatu bumbām”, ievainoti divi rumāņu ārštattnieki – viens Parīzē, otrs Kelnē (Kōln).

●●● 1986: gada pirmajā pusē sensāciju izraisa RL vislielākās nodaļas – krievu redakcijas galvenā redaktora vietas izpildītāja Oļega Tumanova pazušana un nedaudz vēlāk parādīšanās Maskavas TV. Tumanovs divus gadus pēc kļūšanas par PSRS tirdzniecības flotes jūrnieku nolēc no kuģa (1965) Lībijas piekrastē, izpeld krastā, pieprasa patvērumtiesības un jau nākošajā gadā sāk strādāt krievu redakcijā Minhenē. Vācijā viņu par aģentu savervē (1972) Padomju Savienības specdienesti. (Mazāk ticama ir viņa dižošanās, ka kļuvis aģents jau pirms nolēšanas.) Pēc KGB pulkveža Viktora Gundareva pārbēgšanas uz Rietumiem (Atēnās), bailēs, ka Tumanova darbība varētu tikt atmaskota, viņam norāda (1986.IV) doties steigā uz Maskavu, kur plašsaziņas avotos, gan uz īsu laiku, viņu izbazūnē kā „tautas varoni”, viņš saraksta grāmatu *Признания агента КГБ [Priznaņija agenta KGB, 1992 – KGB aģenta atzišanās; skat. arī tulkojumus: Confessions of a KGB Agent (Chicago: Edition Q, 1993) un Geständnisse eines KGB Agenten (Berlin: Edition Q, 1993)]*.

●●● 1987.III: Šveices slepenais dienests ziņo par plānu nolaupīt poļu nodaļas darbinieci atvaļinājuma laikā, lai viņu nogādātu atpakaļ Polijā un izmantotu propagandai.

Turpinājums sekos

JĀUNIZDEVUMI – Kārļa Vērdiņa dzejolis *Come to Me* (krājums *Es*) pēc Sautbenkas mākslas centra ekspertu vērtējuma iekļuvis 50 pēdējo gadu labāko mīlas dzejoļu sarakstā līdzās Atvudas (**Margaret Atwood**) *Variations on the Word Love* un Hjūza (**Ted Hughes**) *Lovesong*. ●●● Kā izziņots Frankfortes grāmatu gadatirgū, Eiropas Savienības Literatūras balva labākajiem jaunajiem autoriem piešķirta arī **Jānim Jonevam**. To Briselē (18.XI) saņem arī **Bens Bluši** (Albānija), **Milens Ruskovs** (Bulgārija), **Jans Nemecs** (Čehija), **Makis Tsits** (Grieķija), **Odnija Eira** (Islande), **Armins Ēri** (Lihtenšteina), **Pjērs Mejlaks** (Malta), **Ognens Spahičs** (Melnkalne), **Marente de Mora** (Nīderlande), **Ugļeša Šajtinacs** (Serbija), **Birgila Oguza** (Turcija) un **Īvija Vailda** (Apvienotā Karaliste). (vg)

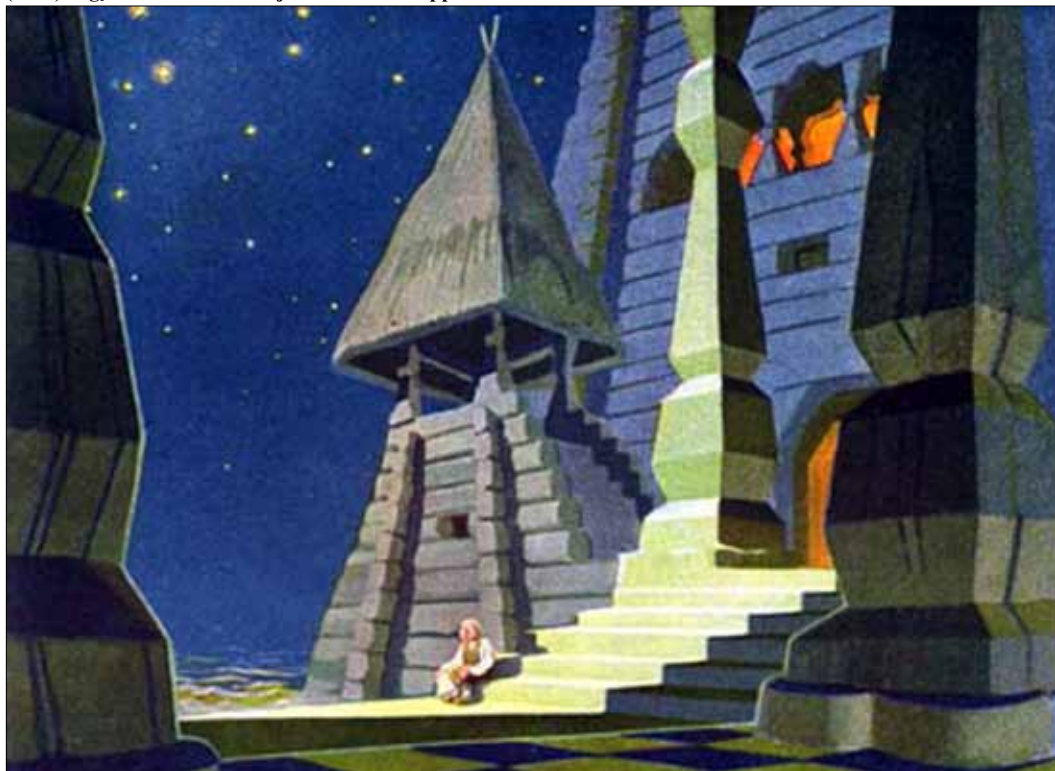
LĀTVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Aleksandra Čaka dzejoļu krājums *Pilsētai* izdots 7 valodās – latviešu, vācu, angļu, krievu, zviedru, franču un spāņu. ●●● **Aspazijas** jubilejas priekšvakarā izdota dzejas un atdzejojumu izlase *Uguns ledū*, kur lasāma Aspazijas dzeja ne tikai latviešu, bet arī vācu, krievu un angļu valodā. ●●● **Jāņa Rokpelņa** dzejoļus angļu valodā tulkojusi Margita Gailītis, izdodot bilingvālo dzejas izlasi, kurā sakopotā dzeja tapusi dažādos laika posmos, senākā – 1964. gadā. ●●● Kādreizējā otaviete (Kanādā), tagad Meinā, ASV, dzīvojošā rakstniece **Ilze Bērziņa** mēģina atšķetināt mistēriju savā jaunākajā grāmatā *The Girl with the Silver Shoes*. (vg)

DZEJA – **Jāņa Medeņa** (1903-1961) ieslodzījuma un izsūtījuma laika dzeja un vēstules izdotas krājumā *Dieva dārzs. Putnu ceļš. 1947-1955*. ●●● **Aleksandra Čaka** mīlestības dzejoļi, kas veltīti viņa pēdējai

mūzai – Mildai Grīnfeldei, sakopoti krājumā *Debusu dāvana*. ●●● Lai atgādinātu par 2003. gadā mūžībā aizgājušo dzejnieku **Māri Čaklo**, viņa dzīvesbiedre Ieva Čaklā izdevusi viņa lirikas izlasi *Stikla saksofonists*. ●●● Par savu jaunāko dzejoļu krājumu *Putna miegs* vairāk nekā 20 bērnu grāmatu autore, grāmatu redaktore un operas libretu autore **Inese Zandere** saka, ka tas ir atrašanās pusmiegā starp bijušo, kas īsti nemaz nav piedzīvots, bet tikai iztēlots, un reālo. ●●● Uzticību sirreālisma un impresionisma principiem atkal rāda **Juris Helds** savā devītajā dzejoļu krājumā *Viņpus*. ●●● Trešajā mūzikā, mākslinieka un dzejnieka **Igo** grāmatā *Debesis karstas* var atrast dažādos laika posmos rakstītus dzejoļus, daudzi no kuriem ir kļuvuši par viņa dziedātajām dziesmām ar Jāņa Strazda un Valta Pūces mūziku. ●●● **Ievas Rupeņheites** dzejoļu krājumā *nepāriet* sakopoti dzejoļi, kas tapuši pēdējo septiņu gadu laikā, parādot dzejnieces sievišķīgo, bet tajā pašā laikā ar dzīves reālītajam saistīto dzeju. (vg)

PROZA – Pirmais romāns sērijā *Mēs. Latvija, XX gadsimts* ir **Osvalda Zebra** *Gaiļu kalna ēnā*, kas sakņojas Latvijas sākuma gados un attēlo indivīda ceļu no pretošanās kustības līdz revolūcijas upurim, no ideālistiska skata uz nākotni līdz noziegumam un dziļam izmisumam. ●●● **Noras Ikstenas** *Ulubeles pasakās* mīt neparasti ļaudis un tā ir brīnumaina vieta, kurai autore ir piešķirusi dzimtās Ikšķiles vaibstus. ●●● **Franciskas Ermleres** cikla *Rīgas detektīvs* otrais romāns *Jūgenda pasāža* ierauj lasītāju kultūrvēstures dziļēs, savienojot 20. gs. 40. un 90. gadus ar 21. gs. sākumu. ●●● Fantāzijas žanra cienītāji priecājas par **Ievas Melgalves** otro romānu *Bulta, Zvaigzne un Lai*, kas aizved lasītāju kopā ar trīs bērniem uz alu laikmetu, kur dzīvo laumas un valda burvju likumi. ●●●

Ēvalda Dajevska dekorācijas Annas Brigaderes pasaku lugai *Sprīdītis* (1903) Mērbekas Latviešu teātra izrādei (1947) bēgļu laikā Rietumvācijā. Skat. 56.-57. lpp.

Skats no režisora Persevala veidotā *Makbeta*. Skat. 57. lpp.

Ilga Liepiņa (kas pazīstama arī ar pseidonīmu Nela no Krotēs) savu otro grāmatu *Nāve stiprāka par mīlu* rakstījusi ar farsa un melnā humora elementiem, stāstot par jaunas sievietes cīņu, meklējot izeju no šķietamas bezcerības. ●●● Par nesaprašanas jauniešu starpā un jaunas meitenes ciešanām stāsta **Eva Mārtuža** romānā *Bīze vētras acī*. ●●● **Annas Skaidrītes Gailītes** psiholoģiskais romāns *Es stāstīšu visu...* vēsta par spēcīga rakstura sievieti, kas nonākusi situācijā, kādā neviens negribētu nokļūt. ●●● Ventspilnieces **Laimdotas Sēles** jaunākā piedzīvojumu romāna *Septiņu rūnu kalns* lappusēs atdzīvojas Latvijas vēstures notikumi no 17. gs. ●●● ASV dzīvojošais gleznotājs un rakstnieks **Jānis Aistars** sakopojis savus stāstus grāmatā *Spogulis un trīs stāsti*. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Monogrāfijā **Jelgavas teātris** teātra vēsturnieks **Viktors Hausmanis** pievērsies maz pētītam un maz aprakstītam Jelgavas teātrim. ●●● Lai gan rakstnieks **Egons Līvs** jau vairākus gadu desmitus ir aizsaulē, nākusi klajā viņa grāmata *Sarunas ar vecajiem jūras vilkiem*, kurā sakopotas Līva dzīves laikā veiktās intervijas ar latviešu tālbraucēju kuģu kapteiņiem, ko no magnetofona lentēm atšifrējušas rakstnieka atraitne Edīte Gūtmane un žurnāliste Anna Hānberga. ●●● Par godu Nāves salas piemiņēkļa 90. gadadienai izdota **Jāņa Hartmaņa** grāmata *Latviešu strēlnieki Nāves salā 1916*, kurā izsekots varonīgo latviešu vīru vairāku mēnešu ilgajam cīņam Nāves salā, sakopojot virkni līdz šim maz zināmu faktu. ●●● **Vilis Bankovičs** grāmatā *Los, Los! Davai, Davai!* ar apakšvirsrakstu *Otrais pasaules karš manās atmiņās* stāsta par tiem karavīriem, kas neizsitās līdz Rietumiem, bet kam sākās ceļš uz Austrumiem. ●●● Ārst un rakstnieks **Jānis Liepiņš** grāmatā *Higieijas*

klēpis sakopojis rakstus par saviem kolēģiem, trāpīgā un skaistā valodā stāstot par viņu personībām un zīmīgiem atgadījumiem, visvairāk vārdu atvēlot profesoram Kristapam Rudzītim. ●●● Latvijā dzimusi, Amerikā augusi un dzīvojuši, tagad atkal Latvijā atgriezies **Astrīda Jansone** grāmatā *Dārlinga līkloči* stāsta par trimdas latviešu dzīvi un darbiem dažādās organizācijās Amerikā un par atgriešanos Latvijā pēc neatkarības atgūšanas. ●●● Okupācijas muzejā atvērta **Lilijas Mednes** atmiņu grāmata *Vētras traukti dziedātājputni*, kas stāsta par autores piedzīvoto Latvijā, kā arī trimdā Vācijā un Austrālijā. ●●● **Alberts Legzdīņš** atkārtotā un papildinātā izdevumā ar smaidu atskatās uz *Čikāgas pieciņu brīnišķīgajiem piedzīvojumiem* ansambļa 50 pastāvēšanas gadu laikā. ●●● Melburnietes (Austrālijā) Natālijas Neiburgas dzīvesstāsts **Anitas Mellupes** redzējumā izstāstīts grāmatā *Tēvs, Natīņa un latviskie sapņi*. ●●● Profesores **Vitas Zelčes** un doktorantes **Lauras Uzules** trīs gadu ilga pētījums, kura mērķis bija izzināt

Komponiste **Lolita Ritmane**. Skat. 57. lpp.

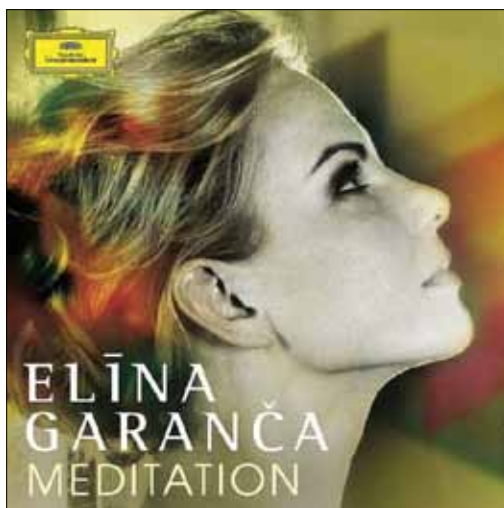

Kopkoncertā *Alternatīvais džezs* (24.IX). Skat. 57. lpp.

latviešu kapusvētku pirmsākumus, to attīstību un pastāvēšanu dažādu vēsturisko notikumu griežos, noslēdzies ar monogrāfijas *Latviešu kapusvētki: Identitātes rituāls* izdošanu. ●●● Reliģiju vēstures profesors **Valdis Tēraudkalns** pētījumā *Reliģijpētniecība: vēsture, metodes, teorijas apgalvo*, ka Latvijas publikajā telpā reliģija ir klātesoša un turpina pastāvēt. ●●● **Jāņa Ūdra** biogrāfiskā romāna *Meierovics. Trīs Annas* pārstrādātā un papildinātā izdevumā iekļauta eseja par leģendārā politika jaunāko dēlu **Gunāru Meierovicu** un sniedz unikālus vēstures faktus arī par **Kārļa Ulmaņa** noskaņojumu padomju okupācijas priekšvakarā. ●●● Pirmskara Latvijas sabiedrisko lietu ministra **Alfrēda Bērziņa** (1899-1977) grāmata *Labie gadi. Pirms un pēc 15. maija*, pēc vēsturnieka **Antonija Zundas** vārdiem, „satur spilgtas laikmeta liecības un sniedz daudzpusīgu informāciju par Latvijas politisko dzīvi, politiku ieradumiem un morālo stāju”. ●●● Lielā dzejnieka **150.** jubilejas gadā izdotā mūziķa un fotogrāfa **Olīva Mētras** (1891-1982) grāmata *Raiņa pēdējā vasara. Atmiņas un fotogrāfijas* ievietotas ne tikai 18 fotogrāfijas no Raiņa dzīves 1929. gada vasarā, bet arī tiek sniegti dzīvi un krāsaini apraksti par katra fotoattēla radīšanas mirkli. ●●● **Lato Lapsas** un **Kristīnes Jančevskas** grāmata *Grābeklis* dod vielu pārdomām tiem, kuri Saeimas vēlēšanās vēlreiz nobalsojuši par grāmatas galveno varoni **Eināru Repši** un viņa pašreizējo partiju. ●●● Ar krāšņu pasaku grāmatu *Pasakas par mīlestību* tiek atzīmēta uzņēmuma „Jānis Roze” simtgade. (vg)

MŪZIKA/TEĀTRIS/OPERA – *Baltijas ceļā* 25. gadskārtai par godu (23.VIII) lielkoncertā pie Brīvības pieminekļa uzstājas Liepājas Simfoniskais orķestris un

Valsts akadēmiskais koris *Latvija* (vad. **Māris Sirmais**, **Pauls Megi**, **Modests Pitrens**) ar solistiem **Daumantu Kalniņu**, **Ievu Prudņikovaiti**, **Jeronimu Milusu** un grupu *Remix*, atskaņojot lietuviešu, igauņu un latviešu kompozīcijas. Koncerti notiek arī citur, piem., festivāla *Dominante 2014* viena daļa Sv. Pētera baznīcā. ●●● *Slepkavas un meļi agri vai vēlu tiks atmaskoti un sodīti... mēs visi esam vainīgi pie notiekošajām šausmām, it īpaši tad, kad ignorējam tos, kuri cieš. Mums katram ir personīgā atbildība. Un katram no mums ir izvēle – būt vienaldzīgam un klusēt vai atrast veidu, kā izteikties – tā Radio Svoboda* intervijā izteicies **Gidons Krēmers** saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, kas ļoti atgādinot situāciju Eiropā *II Pasaulē kara priekšvakarā*. Cerībā iekustināt cilvēku līdzjūtību un domāšanu ar mūzikas līdzekļiem, *Kremerata Baltica* dibinātājs un vadītājs maina jau sen iepļānoto koncertu Drēzdenē, iekļaujot programmā **Sofijas Gubaiduļinas**, **Leonida Desjatņikova**, **Mečislava Vainberga** un **Aleksandra Raskatova** skaņdarbus. Vidus daļā publiska saruna ar Desjatņikovu par situāciju Krievijā (*Ir 16.IX*). ●●● **Annas Brigaderes Sprīdītis** latviešiem ir simbols nemiera garam, meklētājam un atradējam, dzimtās pušes mīlētājam. Pie tā ķeries ne viens vien komponists – **Jāņa Mediņa** opera (1927), **Arvida Žilinska** balets (1968, atjaunojums 1983), **Gunāra Pieša** filma (1985), trimdā **Andreja Jansona** mūzikls (1978, ar **Viļņa Baumaņa** libretu, pirmizrāde Bostonā, vēlākos gados uzvedumi Ņujorkā, Toronto, Melburnā, Sidnejā, Minsterē un Gazererā, angļu valodā iestudēts arī Rutgers Universitātē, Ņūdžersijā). Latvijā **Jansona Sprīdītis** – sadarbībā ar Rīgas 6. vidusskolas

solistiem, kori un orķestri – piedzīvo pirmizrādi Rīgas Latviešu biedrības zālē (2014.III). *Spiridītis* RLB zālē ievada (5.X) arī PBLA II Kultūras fonda konferenci. ●●● Cēsīs (4.X) *Pasaules latviešu kamer-mūzikas koncertā Daces Aperānes, Tāivalža Ķeniņa, Imanta Ramiņa un Lolitas Ritmanes* darbus atskaņo čellists **Juris Ķeniņš**, vijolniece **Laura Zariņa** un pianists **Pēteris Zariņš**. Tās pašas dienas vakarā Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas (JVLMA) simfoniskais orķestris (diriģ. **Ainārs Rubiķis**) atklāj koncertsezonu ar diviem pirmatskaņojumiem – **Jāņa Kalniņa** vijolkoncerta un **Lolitas Ritmanes** *Uvertīras gaismai*, kam seko **Bruno Skultes, Imanta Ramiņa** un **Tāivalža Ķeniņa** kompozīcijas. ●●● LNSO atklāšanas koncertā Lielajā gildē **Richarda Štrausa** (150. jubilejas gadā) *Alpu simfoniju* (diriģ. **Andris Poga**) atskaņo (19.IX) 107 mūziķi – pamatsastāvs plus ērģelmūzikas grupa, pilns pūšaminstrumentu spektrs, Vāgnera tuba, vēja un pārkonmašīna, kā arī soprāns **Inga Kalna** pēdējās četrās dziesmās. Atskan arī **Jāņa Ivanova** *Varavīksne* (1939). ●●● LNO sezona iesākas ar Verdi *Rigoletto* pirmizrādi, beidzas (2015) ar Džakomo Pučīni veltītu festivālu, bet pa vidu virkne jauniestudējumu, to vidū **Artura Maskata** oriģinālopera *Valentīna* (ar viesizrādi *Deutsches Theater Berlin* nākamavasār), kā arī vairāki vērienīgi koncerti – Bavārijas Radio simfoniskā orķestra (Symphonie-Orchester des Bayerischen Rundfunks, vad. **Mariss Jansons**), solokoncerts basbaritonam **Egilam Siliņam** kopā ar LNO orķestri (diriģ. **Andris Poga**), bet no baletiem – Sergeja Prokofjeva *Romeo un Džuljeta* un Aleksandra Glazunova *Raimonda*. ●●● Kā vienmēr mūsu mūziķi ir redzami/dzirdami globāli (rudens mēnešos vien): **Pēteris Vasks** (ar *Epifania per orchestra d'archi* un *Cantabile per archi*) Šveicē un Vācijā, **Elīna Garanča** Vācijā un Austrijā, kā arī **Verdi Rekvievā** Milānā (*La Scala*), ērģelniece **Iveta Apkalna** Slovākijā, klasiskās un eksperimentālās mūzikas akordeoniste **Ksenija Sidorova** Šveicē (Marcote) un Vācijā (Berlīnē), diriģents **Andris Nelsons** Francijā, Vācijā, Nīderlandē, Apvienotajā Karalistē un ASV, **Marina Rebeka** donnas Annas lomā Mocarta operā *Don Giovanni* (*Lyric Opera of Chicago*), **Egīls Siliņš** Oresta lomā Beidžingā un Šanhajā, kā arī Amforta lomā Vāgnera *Parsifālā*, **Ēriks Ešenvalds** Kanādā (Calgary), **Aleksandrs Antoņenko** donna Hozē (José) lomā Bizē (Bizet) operā *Carmen* Ņujorkā (*Metropolitan Opera*), bet **Kristīne Opolais** dzied ārijas Bostonā. ●●● *Deutsche Grammophon* laidis klajā **Garančas** albumu *Meditation* ar mecosoprāna iemīļotākajiem garīgās mūzikas skaņdarbiem (no **Gunō**, **Mocarta** un **Bizē** līdz **Vaskam** un **Uģim Prauliņam**) Latvijas Radio kora un Rundfunk-Sinfonieorchester Saarbrücken (diriģ. **Karels Marks Šišons**) ieskaņojumā. ●●● Baltijas Teātra festivālu 2014 (10.-20.X) šogad Rīgā noslēdz *Baltic House* producētais Šekspīra *Makbets* (*Macbeth*), ko veidojis viens no izcilākajiem Eiropas pēdējā laika režisoriem, belģis **Luks Persevals** (**Luk Perceval**). ●●● Tāpat kā daudzas citas izrādes, izstādes un koncerti, veltījums Rīgai kā šī gada Eiropas kultūras galvaspilsētai ir Berlīnes mūziķu ansamblja

Foto: Alexander Van Ingen

Klasikas akordeoniste Ksenija Sidorova

Andromeda Mega Express Orchestra un *Sinfonietta Rīga* kopkoncerts *Alternatīvais džezs* (26.IX), kur diriģenta **Normunda Šnē** vadībā atskan septiņi **Daniela Glacela** skaņdarbi. ●●● Pretrunīgi vērtētā latviešu lidotāja **Herberta Cukura** dzimtajā Liepājā pirmizrāde (11.X) komponista **Jāņa Ķirša**, dzejnieka **Pētera Draguna** un dialogu autora **Jura Millera** mūziklam *Cukurs. Herberts Cukurs*. ●●● Barselonas pilsētas domes Kultūras mantojuma, muzeju un arhīvu kultūras institūta direktors **Rodrigess** (**Josep Alay Rodriguez**) informē kā pirmo vnet. *lv* (5.IX), ka **Mārtiņa Brauna** komponētā mūsu tautas atmodas muzikālā simbola *Saule, Pērkons, Daugava* katalāņu versija *Ara és l' hora* (Tagad ir laiks) – ar katalāņu pazīstamākā dzejnieka **Miquel Marti i Pol** vārdiem – oficiāli atzīta par Katalonijas neatkarības himnu. Tā atskaņota daudzmitojumu demonstrācijas kulminācijas brīdī Nacionālās dienas svinībās galvaspilsētā Barselonā (11.IX), kad pirms 300 gadiem kritusi Katalonija. *Nezinu, kā viņi atrada dziesmu. Acīmredzot, dzirdēja to internetā un viņiem iepatīkās. Man šajā dziesmā svarīgākais ir teksts, jo tieši Raiņa vārdi bija dziesmas rašanās impulss. Tomēr tas, kā tālāk attīstās mūzikas ceļš, nav atkarīgs no manis* – tā komponists **Brauns**. (mb) (re)

Foto: Das Kulturradio

Ērģelniece Iveta Apkalna

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Vispirms jāatvadās no zemes gaitas beigušajiem – tēlnieka **Laimoņa Blumberga** (dz.1919), kurš savas radošās darbības lielāko daļu veltījis akmens tēlniecībai, visbiežāk attēlojot sieviešu tēlus, kas, parasti nesaistīti ar konkrēta cilvēka atveidojumu, lielāko tiesu uzskatāmi par auglības simboliem, kādus radīja pirmatnējā mākslā; LMA profesora, klusās dabas meistara **Viļa Ozola** (dz. 1939) un karikatūrista **Elmāra Damberga** (dz. 1924) jeb **Dadža**, kura darbi publicēti galvenokārt trimdas latviešu periodikā, īpaši laikrakstā *Latvija Amerikā*, un apkopoti divās grāmatās angļu valodā un arī latviešu valodā *Ar smaidu pa trimdas taku* (1998). ●●● Cēsīs atklāta (28.VI) Pasaules latviešu mākslas centra galerija (arhitekts **Valdis Ligers**,

Kataloņu demonstranti Barselonā

Foto: AP/Scanpix

interjerists **Norvelis Hermanovskis**, būvdarbu vad. **Ēriks Lismanis**), kas iekārtota par arhitekta **Jāņa Ripas** ģimenes u.c. dāvinājumiem/ziedojumiem. Pirmajā izstādē eksponētas pēdējos gados saņemtās gleznas, akvareļi un zīmējumi (**Jāņa Kalmitē**, **Laimoņa Mieriņa**, **Ēvalda Dajevska**, **Ilgas Rekes-Andersones**, **Ojāra Šteinera**, **Gerdas Rozes** u.c.), kā arī **Jāņa Mintika** (ASV) un **Māra Raudziņa** (Austrālija) tēlniecības darbi, aptverot periodu no Vācijas bēgļu nometņu laika līdz mūsdienām.

●●● Jelgavā 8. Starptautiskajā smilšu skulptūru festivālā un vienlaicīgi 2. Starptautiskajā šamota skulptūru simpozijā par tēmu „kino” (12.-13. VII) dalību ņem arī keramiķe **Vitālija Kurtinaitiene** no Šauļiem (Lietuva) un jelgavnieki **Katrina Vinerte** un **Aleksandrs un Māra Djačenko**. Konkursā 1. vieta piešķirta **Inesei Valterei** par darbu, kas veltīts amerikāņu kino režisoram **Hičkokam** (Alfred Hitchcock).

●●● Ar izstādi **Carnikavā** (26.VII) atzīmēta **Viļņa Titāna** (1944-2006) 70 gadu jubileja. Mākslinieks sevišķi bija iecienījis granītu. Visa Latvija nosēta ar viņa darbiem – pieminēkliem, piemiņas zīmēm, zīmēm ainavā, memoriālo tēlniecību, nerunājot par skulptūrām un medaļām. Skat. rakstu „Spēkazīmju Titāns” – JG278:40-42.

●●● Latviju Starptautiskajā keramikas simpozijā **Mūžība-Klasika** Čančuņas pilsētā, Ķīnā (10.VIII-4.IX), pārstāv **Inguna Škuja** un **Melisa Bradena** (ASV) ar kopdarbu **Vai Rīga ir gatava?** – publikas priekšā veidots 2 m augsts šamota un akmens masas kuģa korpuss ar Rīgas panorāmu uz apgleznota porcelāna, Daugavas vilņiem izmantojot kausētu stiklu.

●●● LNMM izstāžu zālē „Arsenāls” (23.VIII-26.X) **Gustava Klucis** (1895-1938) darbu izstāde **Kāda eksperimenta anatomija**. Klucis, kurš mācījies Rīgas pilsētas mākslas skolā, pazīstams kā viens no Krievijas avangarda – konstruktīvisma spožākajām zvaigznēm. Padomju varaš pirmajos gados konstruktīvisms simbolizēja radošo brīvību. Būdam eksperimentētājs un novators, Klucis radīja jaunu vizuālā tēla konstruēšanas metodi – fotomontāžu, ko plaši izmantoja žurnālu un grāmatu noformējumā un plakātos. Ienesot kompozīcijas fotogrāfijas un lozungu tekstus, mākslinieks nojauc robežu starp abstrakti nosacīto un reālo. Klucis idealizēja tolaik sludināto boļševismu, kļūdams pats par tā upuri (1938) staliniskā terora laikā. „Arsenāla” izstāde ir lielākā visā pasaulē, kas veltīta Kluča daiļradei. Kaut arī Rīgā glabājas mākslinieka radošā mantojuma ievērojamākā daļa, izstādi papildināja vēl darbi no Grieķijas, Krievijas, Spānijas un privātkolekcijām, aptverot viņa daiļradi no 20. gs. 20. gadiem līdz pēdējam akvarelim, kas tapis viņa „likvidēšanas” gadā.

●●● **Romana Sutas** un **Aleksandras Belcovas** muzejā mākslas vēsturniece

Gustavs Klucis (1895-1938). Kāda eksperimenta anatomija

Aktrise Marija Leiko

Edvarda Šmite referē (28.VIII) par 20. gs. 20./30. gadu Vācijas mēnā kino zvaigzni, režisora **Maksa Reinharda** aktrisi **Berlinē**, kura savulaik filmējusies kopā ar **Marlēnu Dītrihu** – latviešu aktrisi **Mariju Leiko** (1887-1938), vienu no retajām, kas ārzemēs nepieņēma pseidonīmu, atstādama savu Latvijā iegūto vārdu.

●●● Sakarā ar savu izstādi **Baltais mērkāķis** Rīgas galerijā **Māksla XO Ģirts Muižnieks**: Es domāju tēlos, nevis zīmējumā. Un tas arī nav atkārtojams. Bet, kad reāli sāk gleznot konkrēto audeklu, viss mainās. Veidojas pats no sevis kaut kas labs, ko neesmu paredzējis, un tad ir simts variantu, un rodas ideja, kas materializējas gatavā darbā.

●●● Mākslas muzejā „Rīgas birža” izstāde (5.IX-26.X) **Nākotnes mākslu meklējot. Voldemārs Matvejs un ārpus Eiropas (Āfrikas, Okeānijas un Ziemeļzijas) māksla. Voldemārs Matvejs** (1877-1914), mācīdamies Pēterburgas Mākslas akadēmijā, sadarbojās ar krievu mākslinieku apvienību **Sojuz moloģi**, pakāpeniski kļūdams par tās teorētiķi. Katru gadu (sākot ar 1907) viņš papildinājās ārzemēs, interesēdamies par pirmatnējo tautu mākslu. Ar pseidonīmu **Vladimirs Makarovs** publicēta Matveja grāmata **Lieldienu salas māksla** (1914) – pasaulē pirmais sacerējums par šī reģiona mākslu no estētiskā skatupunkta. Cits apcerējums – **Nēģeru māksla** – publicēts (1919) pēc viņa nāves. Izstādē, blakus Matveja tuvu pie 100 fotogrāfijām, kas tapušas viņa ceļojumu laikā, pirmo reizi Latvijas muzeju vēsturē eksponēti Āfrikas, Okeānijas un Ziemeļzijas unikāli mākslas darbi no vadošajiem Eiropas muzejiem.

●●● **Bornholmā, Dānijā**, atklātajā (4.IX) keramikas izstādē **ECC (European Ceramic Context 2014)** konkursu uzvarējušo 53 pieredzējušo meistarū un 45 jauno mākslinieku pulkā Latviju pārstāv starptautiskas žūrijas izvēlētie keramiķi: **Inguna Škuja**, **Melisa Bradena**, **Inese Margēviča** un **Atis Šnēvelis**.

●●● **LNB atklāta** (15.IX) **Jāzepa Pīgožņa** (skat. JG278:53) piemiņas izstāde **Krāsas un līnijas**, kā arī laista klajā autobiogrāfija **Pēckars. Krāsas. Jaunība**.

●●● **Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā** starpdisciplinārā izstādē **Dzintara laikmets** eksponēts viss, kas Latvijā saistās ar dzintaru – gleznas (**Edgars Iltners**, **Ieva Iltnerē**, **Sandra Krastiņa**), dzintara rotas, kausi u.c. priekšmeti, pat radio, kam dots dzintara vārds, daudz videomateriālu no hronikām, kas vēsta par dzintara izstrādājumiem, bērnu deju kolektīvu „Dzintars” utt. Īpaši šai izstādei fotogrāfēti vīrieši, kam vārds Dzintars.

●●● **Starptautiskajā** laikmetīgās mākslas festivālā **Survival Kit 6** (4.-27.IX) **Vāģnera zālē** **Vecrīgā** un bij. tekstilfabrikā „**Boļševička**” **Ganību dambī** (20. gs. sākumā ādas apavu rūpnīca „**Buffalo**”) galvenās tēmas **Utopiskā pilsēta** ietvaros izstādīti vairāki nekā

30 ārvalstu (Ingo Giezendanner – Šveice, grupa Predmetiv – Ukraina, Augustas Serapinas – Lietuva, Aglajija Konrāde un Julita Vojcika – Polija, Bert Theis – Itālija, Nir Evron – Izraēla u.c.) un 25 latviešu mākslinieku (Katrīna Neiburga, Andris Eglītis, Kirils Panteļejevs, Reinis Hofmanis u.c.) darbi. Vienaicīgi notiek starptautisks simpozījs par pilsētvidi un tās plānošanu. ●●● Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas tornī (5.-20.X) somu žurnālista/rakstnieka Rislaki (Jukka Rislakki) politisko karikatūru izstāde *Soms skatās uz Latviju*. ●●● Londonā, Vestminsteras Bibliotēkā Latvijas bērnu grāmatu ilustrāciju izstādē 5x5 (*Exhibition of Latvian Children's Book Illustrations 5x5*), ko organizē (8.-18.X) LMA sadarbībā ar Latvijas vēstniecību Londonā, iekļauti **Alekseja Naumova**, **Anitas Paegles**, **Indras Sprōģes**, **Zanes Lūses** un **Jura Petraškeviča** darbi. ●●● Jaundibināto **Nikolaja Bulmaņa** (1929-2014) stipendiju (Vītola fonda ietvaros) saņēmusi (26.IX) LMA Gleznniecības apakšnozares pirmā kursa studente **Zane Isaka**. Savā laikā JG mākslas nodaļas redaktora Bulmaņa raksti par latviešu māksliniekiem, sakopoti grāmatā *No vienas puses tā...* (2010), visvairāk pirmpublicēti JG lappusēs. (mb)

FILMA – Pētera Krilova dokumentālā filma ***Uz spēles Latvija*** ir personisks režisora stāsts par pēckara laiku, par attiecībām starp sovjetu okupētās Latvijas varas iestādēm, ārzemju izlūkdienestiem un apmānītajiem latviešu patriotiem. Šis darbs simboliski turpina Krilova filmas *Klucis: Nepareizais latvietis* vēsturisko likumsakarību pētījumu, spilgti izceļot cilvēciskās šķautnes un attiecību veidošanu ar varu. Pilnmetrāžas dokumentālās filmas atslēgas kods ir gadskaitlis **1949** – režisora dzimšanas gads. Stāsts par tēvu cieši savijas ar Latvijas čekistu viltīgo spēli pret zviedru-angļu-amerikāņu izlūkdienestiem. Ar čekas līdzdalību Latvijā tapa Arvīda Grīguļa grāmata *Kad lietus un vēji sītas logā* (1964), kam seko filma (1968), pēcāk arī TV pseidodokumentāls seriāls *Spēle*. Krilova filma stāsta par cilvēkiem, kuri dažādu iemeslu dēļ ir kļuvuši par šīs „spēles” dalībniekiem. ●●● Rucavā (13.IX) citu norišu vidū notiek Latvijas un Lietuvas kopražojuma ***Spēlmanis*** (*The Gambler / Lošejas*) pirmizrāde (rež. **Ignas Jonynas**, operators – **Jānis Eglītis**). Portugālē notikušajā ***Festroia-30. Festival Internacional de Cinema de Setúbal*** – kā informē Nacionālā kino centra pārstāve **Astra Spalvēna** (16.IX), filma ieguvusi divus apbalvojumus *Sudraba delfīns*. Par labāko aktieri atzīts galvenās lomas atveidotājs **Vytautas Kaniušonis**. (re)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – Vērā liekama ir nedēļas žurnāla *Ir* līdzstrādnieces **Gunitas Nagles** intervija (www.ir.lv 2014.21.VIII) ar Vašingtonas U. (U. of Washington, Seattle) Baltijas Studiju programmas vadītāju, grāmatas *The Power of Song: Non-violent National Culture in the Baltic Singing Revolution* (Dziesmas spēks: Nevardarbīgā nacionālā kultūra Baltijas revolūcijā – skat. JG277:26-30) autoru **Gunti Šmidchenu** par baltiešu dziesmu un to dziedāšanas lielo nozīmi nesenojā vēsturē, par „dziesmoto revolūciju”, kas folkloristikas zinātnieka ieskatā pa istam sākusies, *kad cilvēki atļāvās dziedāt nacionālās dziesmas un pacelt nacionālos karogus ... 1988. gada pavasarī un vasarā. Dziesmotās revolūcijas sākums ir brīdis, kad cilvēki sāka skaidri runāt*

*par Baltijas valstu neatkarību. Lai gan var arī teikt, ka revolūcija sākās jau agrāk. Varbūt 1985. gadā, kad Dziesmu svētkos aizliedza diriģēt Haraldam Mednim un no programmas svītrojā Jāzepa Vītola un Ausekļa „Gaismas pili”, bet koris izsauca Medni un nodziedāja viņa diriģētu „Gaismas pili”. Tas bija protests, sacelšanās. Igaunijā līdzīgs gadījums bija jau 1960. gadā, kad koris gribēja dziedāt „Mana tēvzeme”. Toreiz koristi paši uz sāka šo dziesmu, līdz komponists Gustavs Ernesakss ņēmās diriģēt. Bet varbūt dziesmotā revolūcija sākās tūlīt pēc kara, kad tika atjaunota Dziesmusvētku tradīcija? Varbūt vēl agrāk, 19. gs. beigās, kad latvieši, spītējot pārkrievošanas politikai, rīkoja Dziesmusvētkus? 1895. gada Dziesmusvētkos Krievijas ortodoksālās baznīcas metropolīta, pārkrievošanas politikas aizstāvja runu koris nepieļāva, dziedādams „Dievs, sargi ķeizāri!”. Jau tajos Dziesmusvētkos atskanēja Jāzepa Vītola „Beverīnas dziedonis” ar Ausekļa dzejā un rakstos pausto pārliecību – mūsu tauta neaptraipa zobenus ar cilvēku asinīm, tās ierocis ir dziesma... Padomju laikā dziesmas palīdzēja uzturēt pie dzīvības vēsturisko atmiņu. Kad represētie igauņu diriģenti atgriezās no izsūtījuma un atkal sāka vadīt korus, viņi varēja diriģēt jebkuru dziesmu, koristi viņus mīlēja, jo zināja, ko viņi ir pārdzīvojuši. Katrs saprata, ka tā nav padomju dziedāšana. Dziesmām ir apolītiski teksti. Tie nav veidoti pēc sociālistiskā reālisma likumiem. Daudzi dziedātāji arī stāsta, ka kora dziesmas rada īpašu sajūtu. Kora dziedātāji nekad neveido masu. Neatkarīgi no tā, vai diriģenta priekšā ir 30 vai 300 dziedātāju, katrs no viņiem ir individualitāte. Dziedot cilvēks gūst pašapziņu, saskaņu un vienotības sajūtu ar citiem dziedātājiem. Cilvēkiem, kuri dzied, mugura iztaisnojas... Gan 1991. gada janvārī, gan jūlijā, kad padomju specvienība Medininku robežkontroles punktā nogalināja 7 lietuviešus, galvenais mērķis bija iebiedēt. Ja Viļņā, publiskā vietā, nogalina 13 cilvēkus, ir cerības, ka pārējiem būs bail. Taču reakcija bija pretēja. Kad TV bija redzams karavīru uzbrukums Viļņas TV un radio komitejai un Preses namam, katrs lietuvietis varēja izvēlēties – iet sargāt TV torni vai ne. Šermuļi iet pār kauliem, skatoties, kā iepretim karavīriem stāv elkoņos sadevušies civiliedzīvotāji un dzied. Bija redzams kadrs, kā krievu karavīrs ar automātu šauj pa cilvēkiem. Lietuviešus tas nevis nobiedēja, bet mudināja plūst uz Viļņu, lai aizstāvētu parlamentu. 1991. gada janvārī Rīgā redzējām, ka nebija tā – mēs, latvieši, šeit, bet viņi, lietuvieši, tur. Vēršanās pret lietuviešiem bija vēršanās arī pret latviešiem. Faktiski Atmodas kustības centrs bija Lietuvā. Ja lietuviešu atmodas gars būtu salauzts, būtu iespējams apspiest arī latviešus un igauņus. Nesalauza – tā prof. Šmidchens. ●●● Vašingtonas U. Baltijas Studiju centrā igauņu mūziķis **Lauri Ūnapuu** iepazīstina klausītājus (7.X) ar senām igauņu dziesmām, piem., visai grūti izpildāmo krodzinieka sarunu ar savu ārā metēju, kurš par katru bez žēlastības ārā izmesto saņēmu „čarku ar kaut ko stipru”. Lauri demonstrē arī virkni senu instrumentu, piem., *hiu kannel*, ko spēlējuši zviedri tagad Igaunijas salā Vormsu (zv. Ormsö). Pēc kristiānisma ieviešanas līrai līdzīgie instrumenti oficiāli sadedzināti kā „pagānu velna rīki”. Pats mūziķis gan ir elektrizējais vairākus senos instrumentus (ne vairs stīgas no kazu zarnām vai zirgu matiem), piedaloties ar*

tiem „smagā metalla” rokgrupā *Met-satöll* – sens igauņu vārds, kurā jāsaucot vilks, lai viņš to nesadzirdētu. (ie)

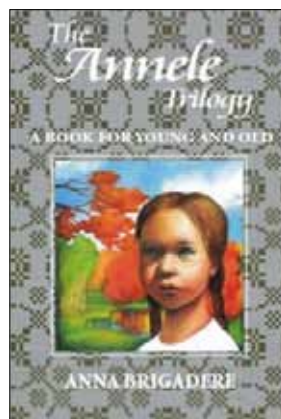
TEKSTI VINDIENĀS UN MŪSDIENĀS

– Zinātniskās konferencēs (ar Latvijas, Igaunijas, Lietuvas, Vācijas, Dānijas, Čehijas un Gruzijas pētnieku piedalīšanos) Rīgā, Jelgavā un Sunākstē atzīmēta (4.-6.IX) 300. dzimšanas diena Baltijas apgaismības pārstāvim, enciklopēdistam **Gothardam Frīdriham Stenderam** (1714-1796) – valodniekam, pedagogam, astronomam, filozofam, teologam, mūziķim, folkloristam, mitologam, brīvmūrniekam, literātam.

●●● Publiciste, Stokholmas U. filol. kand. grādu ieguvusi (1975) vairāku grāmatu autore **Valentīna Lasmane**, vācu okupācijas laikā (ar 1944. gada septembri) aktīvistē **Latviešu Centrālās padomes** organizētajā akcijā pārvests bēgļus ar laivām uz Zviedriju, vērtē pozitīvi **Ulža Neiburga** grāmatu *Dievs, Tava zeme deg!* (*Laiks / Brīvā Latvija* 23.-29. VIII), bet ir nesapratnē par vēsturnieka pretestības kustības LCP pielīdzināšanu (intervijā *Dienas* pielikumā *Sestdiena* 4.-10.VII) *politisko diskusiju klubam*. Lasmane pie reizes aizrāda, ka „laivu darbībā” autoros piešķir pārāk lielu nozīmi Zviedrijas Aizsardzības štāba C-birojam un ASV Kara bēgļu padomei, bet it kā piemirsti ir tie daži latvieši, šīs idejas ierosinātāji. Lasmanes ieskatā nevietā ir arī kapteiņa **Valdemāra Jurjaka** vēstules pārpublicēšana, jo tā rakstīta ļaun Stokholmas drošībā. *Man ir bažas, ka vēstule var izraisīt aplamu pēdējā pusgada darbības ainu, jo mūsdienu latviešiem nav priekšstata par „Kurzemes katla” dzīvošanas veidu un jēgu – intensīvā braukšana uz Zviedriju sākās vasaras [1944] beigās, bet jau ap martu [1944] LCP vadība bija apcietināta. Dalībniekiem bija jādarbojas pašiem absolūtā slepenībā. Varu apgalvot, ka mūsu 30 cilvēku grupā Ventspilī lielākā daļa nezināja nekā par LCP – ne mērķiem, ne sastāvu. Nevien ne stāstīja, ne jautāja. Jo mazāk zināsi, jo labāk, kad tevi saķers un spīdzinās vācietis. Mēs bijām kā brīvprātīgie karā ar jūru un vāciešiem, lai laudis tiktu brīvībā. Protams, arī mēs paši, – tā Valentīna Lasmane. Varētu piebilst, ka ironiskā kārtā pat dažās LV publicētās rokasgrāmatās bēgšana no otrreizējās Maskavas okupācijas, arī laivās pāri Baltijas jūrai, nodēvēta par „emigrāciju”.* ●●● Ģermāniste **Ilze Kļaviņa Mueller** savu latviešu rakstnieku angļiskoju virknei (skat., piem., *Vizmas Belševicas* dzejdarbus *World Literature Today*, Spring 1998) pievienojusi *The Annele Trilogy: A Book for Young and Old* (Saint Paul, Minnesota: Ytterli Press, 2014. 657 lpp., \$27,-) (<anneletrilogy1@gmail.com>) – **Annas Brigaderes** (1861-1933) literarizēto autobiogrāfisko triloģiju *Dievs, daba, darbs* (1927), *Skarbos vējos* (1931), *Akmeņu*

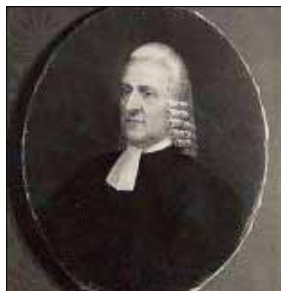
Ūnāpuu ar igauņu *hiu kannel* Baltijas Studiju centra Vašingtonas Universitātē (2014.X)

Lindas Treijas vāks

prospējā (1933) – mākslinieciskā koncepcijā sniegtu personības dokumentu (Andrejs Johansons), kas ataino rakstnieces dzīvi no visagrākās bērnības Tērvetes pagasta Iļļēnu mājās līdz Jelgavas periodam pēc tēva nāves (1874). Telojumos redzam gan Anneles garīgo tapšanu (ar daudzām spilgtām ētiskām atziņām), pieredzējumus un pārdzīvojumus, gan arī tā laikā Zemgales dzīves ainas, daudzus raksturīgus tipus, skolas gaitas etc. Vāku angļiskotajai versijai darinājusi JG mākslas redaktore **Linda Treija**, bet **Džemmas Skulmes** ilustrācijas pārņemtas no Latvijā publicētiem izdevumiem. Milzu darba veicējas Ilzes pašas dzejoļi publicēti vairākos literāros izdevumos angļiski – *Looking For Home: Women Writing About Exile*, *CALYX*, *Water~Stone*, *100 Words*, *Hedgebrook Journal*, *Deeper Than You Think* u.c. Skat. arī viņas dzejoļus *JG167*(1988). ●●● Anglijā bēgļu ģimenē dzimušais bij. Latvijas Satversmes aizsardzības biroja (SAB) vadītājs, pirms tam britu armijas (*Royal Regiment of Artillery*) brigādes ģenerālis **Jānis Kažociņš**, tagad pensionārs, priecējās (*Laiks / Brīvā Latvija* 9.-15.VIII), ka nu reiz būšot laiks sakārtot arī *sava tēva Induļa Kažociņa arhīvu*. Jāpiebilst, ka **Indulis Kažociņš** (1917-2000), grāmatas *Latviešu karavīri zem svešiem karogiem 1940-1945* (Rīga: LU žurnāla *Latvijas Vēsture* fonds, 1999) un daudzu rakstu autors, līdz pat savai nāvei bija JG entuziastisks līdzstrādnieks/recenzents/atbalstītājs. ●●● Kaut arī teātra zinātnieka, rakstnieka, tulkotāja, ne tikai Latviešu leģionā iesauktā, bet arī Franču ārzemju leģionā dienējušā (10 gadus!), Dienvidilinoisas U. (ASV) prof. **Alfreda Straumaņa** (pseud. **Alfreds Vilnis**, 1921-2011, skat. *JG266:49*) mazmeita **Kaija Straumane** kļūst par sensāciju timeklī ar saviem *Photoshop* pašportretiem (skatījumu skaits sasniedzis pat 2-3 milj. dienā), viņas īstais aicinājums ir literatūra, tulkošana, tekstu rediģēšana. Pērngad apgādā „Open Letter Books” publicēts viņas tulkotais **Ingas Ābeles** romāns *Paisums*, bet šogad britu „Arcadia Books” sola viņas **Zigmunda Skujiņa** *Miesas krāsas domino* angļiskoju. Kaija pukoja par mūsdienu literatūru nelasošiem cilvēkiem Latvijā, īpaši viņas vienauzdiem: **Gundega Repše** *netiek minēta*, **Inga Ābele**, **Nora Ikstena**, **Inga Zolude** – *to vārdu vienkārši nav...* ●●● **Guntars Godiņš** timeklī vēsti par „Piejūras pilsētu literārā izdevuma” **Vārds** 7. nr saturu – **Andra Akmentiņa** intervija ar jauno dzejnieku **Ivaru Šteinbergu**, arī **Guntas Šņipkes** un **Šteinberga** dzeja, **Gunta Bereļa** romāna *Aklo gaisma* fragments, **Andras Manfeldes** stāsts *Snaipere*, ieskats **Jura Kunnoša** dzīvē un literārajā pienesumā, kā arī atdzejojumi – helēnisma laika bukolisko dzeju pārstāv

Gothards Frīdrihs Stenders

Bauskas pils atjaunošanas svinībās (2014.15.IX)

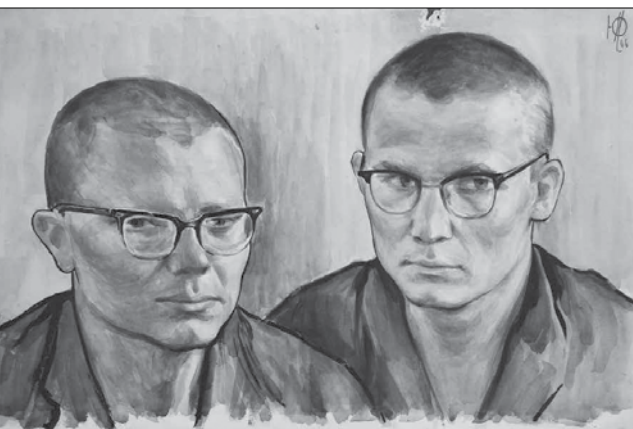
Teokrits ar mītisko *Kiklopu* Daigas Lapānes atdzejojumā, bet Heli Lāksonenas mūsdienīgās dzejas latviskojis pats Godiņš. Topošās literatūrkritiķes Anastasija Orehova, Jūlija Dibovska un Kristiāna Kārkliņa recenzē Tīta Aleksejeva *Svētceļojumu*, Franka Gordona romānu *Mijkrešlis mikrorajonā* un latviešu dzejnieku krājumu *Viens dzejolis: 2013*. Tam pievienojas izpētes materiāls par kurseniekiem un Kuršu kāpu folkloru Daļas Kiselūnaites redzējumā, Lindas Kušinas pētījums par Mariju Valdemāri-Naumanu-Medinsku un Minnu Freimani – pirmajām rakstniecēm Kurzēmē. *Vārdu* (2011. gadā iznāk 1. nr.) līdzfinansē Kultūras ministrija, Valsts Kultūrkapitālfonds, Liepājas un Ventspils pašvaldības. (re)

DIASPORĀ – Igaunijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Nacionālais arhīvs, Martina Mežvīda Lietuvas Nacionālā bibliotēka, „Baltijas mantojuma tīkls” un atbalstītāji ir izveidojuši virtuālo izstādi *Baltijas valstu bēgļu nomētnes Vācijā. 1944-1951*. <http://www.archiv.org.lv/baltijas_dp_vacija>, kurā var iepazīties ar noņemtu laika dokumentiem, fotogrāfijām un nelieliem kinohroniku fragmentiem par Baltijas valstu kopīgo vēsturi Vācijā. ●●● Par Ārlietu ministrijas (ĀM) jauno speciālo uzdevumu **vēstnieku diasporas jautājumos** iecelts **Pēteris Elferts**, bijušais vēstnieks Īrijā, arī EP pastāvīgajā pārstāvniecībā, kā arī Saeimas pr-jas **Solvītas Aboltiņas** ārlietu padomnieks, bijis PBLA pārstāvniecības vadītājs Rīgā, strādājis par skolotāju Sietlas latviešu skolā un Mīnsteres Latviešu ģimnāzijā, bijis Latviešu biedrības Vašingtonas štata priekšsēdis un valdes loceklis. ●●● Sietlas Latviešu jauniešu apvienības (SLJA) rīkots – amerikāņu „tītdienas” nedēļas nogalē (26.-30.XI), – notiek 62. Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības (ALJA) kongress ar referātiem/pārrunām gan par Krievijas iebrukumu Krimā/Austrumukrainā, par iespējamu uzņēmējdarbību Latvijā, gan arī, citu tematu vidū – par alus darināšanu. (ie)

LATVIJA – AR SKATU SENDIENĀS – Sakarā ar Saules kauju pirms 778 gadiem, kad sakauts tiek Zobenbrāļu ordenis, un baltu cilšu apvienošanos Lietuvas un Latvijas likumdevēji ir pasludinājuši **22. septembrī par Baltu Vienības dienu**, kuras ietvaros tiek iedegtas ugunis (no plkst. 20.00 līdz 21.00) pilskalnās u.c. vēsturiskās vietās, simboliski vienojot baltu cilšu pēctečus un zemes. Kā vēsti **Gunta Saule**

<saulegunta@gmail.com>, Šauļu (Šiauliai) Dabas un kultūras mantojuma aizsardzības klubs **Aukuras** izveidojis tiešsaistes karti internetā ar uguņu iedegšanas vietām. ●●● Septembra vidū starp trīs upēm ieskautajā **Bauskas pilī** tiek atvērta vairākas atjaunotas telpas, kas ilustrē renesanses/manierisma laiku **Kurzemes hercogistē** (1562-1795) un ir vienīgā daļēji saglabājusies pirmo Kurzemes hercogu Ketleru rezidence. Atjaunošanas procesā iesaistīti čehu un arī mūsu speciālisti (arhitekts **Ināra Caunīte**, vitražiste **Inīta Ēmane**, restaurators **Gunārs Grīnfelds**, mākslas zinātnieki **Ina Līne** un **Dainis Bruģis**). (re)

LATVIJA – NO 1939.23.VIII LĪDZ ATMODAI – Kubas krīzes laikā (1962) PSRS armijā tolaik Baškīrijā dienējošais **Andris Mētra** vēstulē brāļim **Jānim Mētram** Liepājā cita vidū ieminējies, lai darot amerikāņiem zināmu, ka sovjetu raķetes notēmētas uz ASV. No Jāņa kopmītnes Liepājā vēstule nokļuvusi KGB/VDK rokās. Jānim piesprieda 15 gadus koncentrācijas lēģerī Mordovijā un 3 gadus nometinājumā, bet Andrim – 12 gadus Mordovijā un 3 gadus nometinājumā. Ieslodzījuma laikā Mordovijā, kur brāļi atradušies līdz 1971. gadam, viņus uzzīmēja arī turpat ieslodzītais mākslinieks, Jeņingradietis **Ivanovs (Juris Ivanov)**. Zīmējumu Jānis Mētra uzdāvinājis LOM. ●●● LOM kurators Dr.hist. **Ritvārs Jansons** vēsta **LOM Apkārtakstā** (2014, 37) par jaunu muzeja objektu – **Latviešu fonda** (trimdā) finansiāli atbalstīto mākslas tēlu **1941. gada deportāciju vagonos**. Rūjienas novada galdniecībā izgatavoto atveidu paredzēts ieviešot LOM Nākotnes Namā. Tā autori mākslinieks **Ģirts Boronovskis**, dizaineris **Gundars Gulbis**, kā arī vēstures speciālisti. No lopu un preču pārvadāšanai piemērotā vagona aizrestotā loga biršot pēdējās zīmītes piederīgajiem, piemēram: *Mīļajai skolotājai no leviņas. Mīļā skolotāja. Varbūt mēs satiksimies, bet nevar zināt. Lūdzu, nododiet pēdējos sveicienus manām skolas biedrenēm. Grūti ir šķirties no dzimtenes un no draugiem. Mazo māsiņu atstāsīm audzināšanai Lienītes mammai. Kādreiz jau Jūs viņu redzēsiet. Es nezīnu, man ir tik grūti šķirties. Tik grūti no dzimtenes šķirties. Lūdzu atnāciet un manas bērnu grāmatas atdodiet maniem skolas draugiem. Vēl Apkārtakstā* piebilde, ka trimdā mirušais **Pēteris Aigars** (1904-1971) deportāciju laikā traģiku izteicis dzejdarbā **Sarkanais vilciens**, uz kura pamata komponists **Juris Kulakovs** izveidojis savilņojošu kantāti ar tādu

Andris Mētra un brālis Jānis Ieģeris Mordovija

pašu nosaukumu. Lietuviešiem par deportācijām ir izveidota mākslas filma *Ekskursante* – par 10 gadu vecumā izsūtītu meiteni, kuras māte un gaidītais bērniņš iet bojā dzemdību laikā. ●●● Pateicoties Rīgas domes NA frakcijas iniciatīvai, uzstādīta (10.IX) skulptora **Edvīna Krūmiņa** piemiņas plāksne pie nesalaužamā cīnītāja pret Maskavas okupācijas režīmu, divas reizes (1961-1976, 1983-1988) sevišķi stingra režīma nometnēs Krievijā ieslodzītā **Gunāra Astras** dzīvesvietas (1931-1988) **Lucavsalas ielā 30**. Joprojām pravietiski skan Astras tiesas procesā (1983) teiktie vārdi: *...Es ticu, ka šis laiks izgaisīs kā jauns murgs. Tas dod man spēku šeit stāvēt un elpot. Mūsu tauta ir daudz cietusi un tādēļ iemācījies un pārcietis arī šo tumšo laiku...* ●●● Mākslinieces **Elinas Lazdiņas** (arhitektes **Elīna Zālīte** un **Dace Ūdre**) 6 m augsts un 4,2 m plats piemineklis 2 500 **Vjatlaga** no ne-cilvēciskiem darba un dzīves apstākļiem bojāgājušajiem latviešiem, kuru kapa vietas nav zināmas, tiks uzstādīts Krievijas Kirovas apgabala Verhņekamskas rajona **Sozimas ciemā**, kur kopējais ieslodzīto skaits no Latvijas bijis ap 7 000. ●●● Kirovas apgabalā sovjetu koncentrācijas nometnes vietā **Rudņičnajā** uzstādīta piemiņas zīme bojāgājušajiem 38 latviešu karagūstekņiem-leģionāriem. Oficiālā Krievijas lekslietu ministrijas statistika liecina, ka Rudņičnajā atdusas 4 722 karagūstekņi – bez vāciešiem un ungāriem, kuru kara kapu aprūpes organizācijas jau uzstādījušas līdzīgus pieminekļus, itālieši, rumāņi, spāņi, čehi, slovāki, poļi, žīdi, krievi un ukraiņi. Piemiņas zīmes paredzēts uzstādīt arī **Sjasstrojā** Ļeņingradas apgabalā un **Čerepovecā** Vologdas apgabalā. Kā vēsta **Viesturs Sprūde** (LA.lv 2014.14.VIII), katrā no tām apbedīti vairāki desmiti latviešu karavīru. ●●● Bijušās **VDK/KGB** dokumentu/arhīvu zinātniskai izpētei, kā arī Latvijai un tās iedzīvotājiem VDK nodarītā **materiālā/morālā kaitējuma izvērtēšanai** valsts vadība, pārvarot atsevišķu bremzētāju radītus šķēršļus, apstiprinājusi (5.VIII) **starpdisciplināro komisiju**, ieceļot par tās pr-jū bijušo Stokholmas U. Baltijas pētniecības centra darbinieku, tagad LU Latvijas Vēstures institūta pētnieku, bēgļu laikā Vācijā dzimušo (1948) **Kārli Kangeri**, vairāku zinātnisku darbu autoru, to vidū Latvijas Vēstures institūta klajā laistās grāmatas *No NKVD līdz KGB* (1999), kurā apkopotas politiskās prāvas Latvijā no 1940. līdz 1986. gadam. Uz *Ir* korrespondentes **Māras Miķelsones** jautājumu (14.VIII), *kāpēc Latvijā kavējamies ar VDK dokumentu izpēti?* – Kangeris atbild bez aplinkiem: *Ir cilvēki, kas to nevēlas. Ja salīdzina ar kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju,*

*tur ir zināmi lustrācijas principi – bijušajiem VDK darbiniekiem un informatoriem bija jāpiesakās [līdz noteiktam termiņam, bet tie, kas nepieteicās, tika publiskoti]. Igaunijā un Lietuvā tā lieta aizgāja bez kaut kādiem sabiedrības skandāliem. Mans personīgais viedoklis ir, ka šos dokumentus jānodod atklātībai un jāpublicē arī čekas ziņotāju vārdi. Uzskatu, ka šie dokumenti ir svešas totalitāras varas – okupētājvaras – dokumenti, un mums ar tiem nevajadzētu apieties tā, kā pašiem ar savas valsts dokumentiem, (...) uz sabiedrību VDK mēģināja iedarboties caur citām iestādēm, piemēram, caur Latvijas Universitāti vai akadēmijām, kur bija savī VDK kuratori. [Vajag] pateikt, ka Latvijā nebija tikai divi čekisti, bet 25 000 ziņotāju, 5 000 aģentu un tamlīdzīgi. ●●● LU vēstures prof. **Antonija Zundas** vērtējumā no **Kārļa Ulmaņa** prezidentūras sabiedrisko lietu ministra **Alfrēda Bērziņa** (1899-1977) trimdā izdotajām četrām atmiņu grāmatām visvērtīgāka esot *Labie gadi: Pirms un pēc 15. maija* (Ņujorkā: Grāmatu Draugs, 1963), ko šogad pārpublicē Rīgā „Lauku Avīzes iz-ba” (pārējās: *Tāls ir ceļš atpakaļ uz dzimteni*; *Kārlis Ulmanis: cilvēks un valstsvīrs* un *1939. gads*), Zundas ieskatā neesot gluži taisnība tiem vēsturniekiem, kas *Joti kritiski izturas pret Alfrēdu Bērziņu kā pret Ulmaņa režīma ideoloģijas galveno izstrādātāju. Vajadzētu atnest priekšstatu, ka pēc 1934. gada 15. maija Alfrēds Bērziņš ir vadonības kulta galvenais virzītājs un galvenais cenzors – preses brīvības ierobežotājs. (...) Bērziņš, protams, bija ulmanists, taču nevar noliegt, ka seši „labie” ulmaņlaiku gadi bija Latvijas augšupejas laiks, atmiņas, kas 50 gadu vēlāk veicināja Latvijas neatkarības atgūšanu. Zīmīgs ir Latvijas Avīzes pazīstamā publicista/recenzenta **Viestura Sprūdes** atklājums/atgādinājums/atsauksme (27.VIII) uz rakstu krājumu *Jaunā Gaite*, proti, **Gunārs Irbe**, dzejnieks, kritiķis, viens no JG agrīnajiem veidotājiem, norādījis (JG47:30,1964), ka Bērziņš bijis viens no pirmajiem, kurš stingri nostājies pozīcijā par padomju un nacistu režīmu kā vienādu ļaunumu Latvijai: *Latvija būtībā bija abu totalitāro lielvalstu, Vācijas un Padomju Savienības, upuris. Mūsu ārējās informācijas darbā trimdā vērojama kļūdaina vienpusība, nepievēršot ievēribu vācu okupantu nostājai. Bērziņa liecība šai***

Ģirta Boronovska un Gundara Gulbja 1941. gada deportāciju vagona atveids

ziņā ir vērtīgs dokuments, kas būtu publicējams citās valodās, lai tā – kopā ar citām liecībām – izklādinātu nepareizo uzskatu, kas šur tur vēl eksistē, ka Latvija vairāk vai mazāk labprātīgi Otrā pasaules kara laikā nonākusi Hitlera pusē. ●●● Sakarā ar pirms 75 gadiem (23.VIII) Hitlera Vācijas un Staļina PSRS noslēgto līgumu (Molotova-Ribentropa paktu) sadalīt Eiropu divās daļās, pakļaujot to okupācijai, kara noziegumiem un genocīdam, LV Tieslietu ministrija organizē totalitāro režīmu upuru piemiņai veltītu konferenci kultūras pilī „Ziemeļblāzma” (skat. <http://cdn.tiesraides.lv/ta.gov.lv/live3/2>) ar vairāku ES dalībvalstu tieslietu ministru (tostarp Lietuvas, Rumānijas, Īrijas, Portugāles u.c.), ES pārstāvju un pazistamu zinātnieku/publicistu (James Sherr, Göran Lindblad, Neela Winkelmann, Juozas Bernatoniš, Stefan Trobest u.c.) piedalīšanos. Paneldiskusiju vadītāji – LOM biedrības valdes pr-jš Valters Nollendorfs un ES Tiesas tiesnesis, Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas pr-jš Egils Levits. Starp lektoriem no LV jāmin Ritvars Jansons, Ainārs Bambals, Inese Kalniņa, Artūrs Žogla, Kristīne Pabērza. (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Centrālā vēlēšanu komisija (CVK) vēsta, ka 12. Saeimas vēlēšanās līdere ir Saskaņa (saņemot 24% balsu; 11. Saeimas vēlēšanās – 28%), tai seko Vienotība (23%), ZZS (21%), NA (17%), „No sirds Latvijai” (7%) un „Latvijas Reģionu apvienība” (7%). Vēlētāju aktivitāte sasniegusi nepilnu 60%. ●●● Uzrunā ANO Ģenerālās asamblejas 69. sesijā Valsts prezidents **Andris Bērziņš** atgādinājis klātesošajiem (26.IX), ka abi pasaules kari sākās Eiropā, bet ātri izplatījās visā pasaulē, izpostot neskaitāmu miljonu cilvēku dzīves... *Tautu Savienība un ANO tika veidotas uz šo karu atstātajiem pelniem. Šodien globālo drošību un mieru atkal apdraud spēki, kas vēlas pārrakstīt pasaules vēsturi un starptautiskās kārtības noteikumus...* [Krievija] ir sagrābusi suverēnas Eiropas valsts daļu, izmantojot iepriekš neredzētas karadarbības taktiku un milzīgu propagandu pret savu kaimiņvalsti, pieļaujot tragisko cilvēku lidmašīnas notriekšanu, kas jākvalificē tikai kā apdraudējums mieram un drošībai pasaulē... ●●● Ziemeļatlantijas padome pieņēmusi lēmumu (1.IX) akreditēt NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centru Rīgā (NATO Centre of Excellence), tādējādi pievienojoties 19 citiem NATO akreditētiem centriem, t. sk. Igaunijā un Lietuvā. Rīgas centra direktors ir diplomāts/vēstnieks **Jānis Kārklīņš**. ●●● ASV prezidents **Baraks Obama** vizītē Igaunijā (3.IX) atkārtoti paziņojis, ka ikviena NATO dalībvalsts nepieciešamības gadījumā tiks aizstāvēta atbilstoši NATO līguma 5. pantam, uzsverot, ka Tallinu, Rīgu un Viļņu ir tikpat svarīgi aizsargāt kā Berlīni, Parīzi un Londonu: *Latvija, Igaunija un Lietuva nav pēcpadomju teritorijas. Jūs esat suverēnas un neatkarīgas nācijas ar tiesībām pieņemt savus neatkarīgus lēmumus. Vienu reizi jūs zaudējāt savu neatkarību. Ar NATO jūs to nekad atkal nezaudēsiet. (..) Šis brīvības sapnis izdzīvoja cauri okupācijas un apspiestības gadsimtiem. Tas pārdzīvoja masu deportācijas, kas atņāva vecākus no viņu bērniem. Par brīvības sapni cinījās mežabrāļi un to spēcīgākie dzejnieki un rakstnieki, kas uzturēja dzīvas jūsu valodas un kultūras.* ●●● Nepilnas divas dienas pēc Obamas viesošanās Tallinā KF

drošības dienesti, šķērsojot Igaunijas robežu, netālu no Lūhamā robežpunkta nolaupijuši (5.IX) Igaunijas Drošības policijas jeb „Kapo” darbinieku **Estonu Kohveru**, apsūdzot viņu spiegošanā, nelegālā ieroču turēšanā un robežas šķērsošanā. ●●● Barenca jūrā starptautiskajos ūdeņos krievu patruļkuģis (18. IX) novirzījis **Lietuvas zvejas kuģi Jūru vilkas** uz 700 km attālo Murmanskas ostu, jo tas it kā *nodarbojies ar nelikumīgu krabju zveju*. ●●● KF liders Putins sarunā ar Ukrainas prezidentu **Petro Porošenko** izteicies – ja viņš gribētu, Krievijas karaspēks divās dienās nonāktu ne vien līdz Kijevai, bet arī līdz Varšavai, Viļņai, Rīgai, Tallinai un Bukarestei – tā *Süddeutsche Zeitung* (18.IX). ●●● Eiropas Padomes cilvēktiesību komisārs **Nils Muižnieks** paudis (18.IX) sarūgtinājumu par viņa teiktā sagrozišanu Krievijas Ārlietu ministrijas īpašā pārstāvja cilvēktiesību, demokrātijas un tiesiskuma jautājumos **Konstantīna Dolgova** izteikumos Krievijas tautiešu reģionālajā konferencē Rīgā. ●●● Politologs, ASV Indīānas U. Prof. em. Dr. **Jānis Peniķis** sarunā ar *Latvijas Avīzes* (20.VIII) žurnālistiem **Voldemāru Krustiņu** un **Daci Kokareviču** cita vidū secina, ka, attiecībā uz Latvijas ārpolitiku un aizsardzību, *beidzot sabiedrībai radusies daudz lielāka interese, kas notiek ar mūsu armiju un aizsardzības politiku, un vai tad mēs tikai tos 0,9% vien varam atļauties aizsardzībai. Ļoti ilgi esam dzīvojuši iemidzinoši mierīgi – sak, nu jau esam NATO un ES, mums jau nekas nedraud, viss kārtībā... Ukrainas krīze ir iepilinājusi arī mūsu, Saeimas un valdības prātos, ka pašiem arī jāsāk domāt par savu situāciju. Igaunijā Ilvess visu laiku ir dzinis uz priekšu pārliecību, ka Igaunijai ir pašai savas intereses un nostāja. Lietuvā Gribauskaite daudz aktīvāk nekā agrāk nodarbojas ar ārpolitisko attiecību jautājumiem ar NATO, ES un ASV... Latvijā atdzīvojusies interese, vai varam iztikt ar četriem vai pieciem tūkstošiem mūsu profesionālās armijas karavīru un vai nav naivi cerēt, ka visu pārējo NATO nokārtos bez pašu līdzdalības.* ●●● TV kanāls *Al Jazeera*, kura auditorija mērama desmitos miljonu skatītāju, š.g. oktobrī publicējis videostāstu par Latvijas panākumiem cīņā ar vēzi – viroterapiju. Pretēji ķīmiskajai un staru terapijai, melanoma jeb ādas vēzis, arī kuņģa, plaušu un vēl citu vēža paveidi tiek ārstēti daudz „humānāk”, izmantojot medikamentu **Rigvir**, kura sastāvā esošo vīrusu jau 60. gadu beigās sākusī pētīt zinātniece, medicīnas doktore **Aina Muceniece** (1924-2010). (re)

FRANKA GORDONA SLEJA „Lindermans draud ar krievu dumpi” (LA.lv 15.X): Interneta portālā <rus.delfi.lv> Vladimiris Lindermans spiesti atzīt, ka „PC-TVL” pēctece – Latvijas Krievu savienība – Saeimas vēlēšanās izgāzusies un arī viņa dibinājumam – „Par dzimto valodu” nav nekādu izredžu. Viņš nu nonāk pie secinājuma: *Atdot enerģiju Latvijas krievu pretestībai (!) spēj tikai aktīvs (mierīgs, protams) spiedienu no Krievijas puses.* Lindermans faktiski prasa, lai Krievija, lai Putins iejaucas. Viņaprāt, Latvijas krievi savu stāju jau apliecinājuši, 2012. gadā, balsojot par valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai. Panākt to, kā zināms, nav izdevies... un turpmāk to var panākt tikai ar AK un RPG palīdzību, bet tas taču nav mūsu ceļš, vai ne? Te prasās paskaidrojums: AK ir Kalašņikova automāts, RPG – reaktīvais prettanku

ASV karavīri ierodas Latvijā (6.IX), lai kopā ar astoņu citu NATO valstu karavīriem piedalītos manevros Lielvārdē
Foto: Valda Kalnina/EPA

granātmetējs. Īsumā: ja Krievija neizdarīs spiedienu uz Latviju, gaidāms bruņots dumpis – kā Doņeckā. (fg)

ALEHINSBLOG – Reaģējot uz interviju ar **Dr. Arni Sauku** (*Dienā* 24.VII) par ēnu ekonomiku LV, Rīgā mītošais blogers atzīmē šādus vēl liekamus punktus, kas esot apmēram tas pats, ko varot atrast *ārvalstu investoru rekomendācijās, starptautisko indeksu rezultātos*: a) aploksņu algas pastāv ne tikai mazajos uzņēmumos, bet izplatītas ļoti plaši, b) kukuļdošana sakarā ar valsts pasūtījumiem ir būtiska ēnu ekonomikas daļa, c) zema uzticēšanās valdībai un nodokļu politikai, d) naudas izšķērdēšana valsts budžeta iestādēs, e) nākamo uzņēmēju paaudzi izglīto tā uzņēmēju paaudze, kurā netrūkst nodokļu nemaksātāju. ●●● Nepilnas trīs nedēļas vēlāk (12.VIII) *alehinsblog* veltīts *investīciju higiēnai: ar katru jaunu investīciju – pat caurspīdīgu un šķietami civilizētu – no Krievijas, Latvija, jau tā vājš posms Rietumu aizsardzības ķēdē, neizbēgami kļūst vēl vājāka... ir loģiski uzskatīt, ka, jo pievilcīgāka LV izrādās investīcijām no Krievijas, jo tā ir vājāks posms Rietumu ķēdē...[un] mazāk pievilcīga investīcijām no attīstītājām ekonomikām... Tikai visciešākā integrācija Rietumu struktūrās un interesēs var būt par Latvijas ekonomikas un nākotnes labklājības pamatu. ●●● Jautājumam: **Kāpēc neuzvar antisovokus?...** Kāpēc pēc 25 gadu nemītīgās izšķiršanās starp sovoku un antisovoku, mēs – sabiedrība savā gaisotnē, risinājumu un to īstenošanu izvēlē, savā gaumē, ticējumos – vēl joprojām tik*

Latvijas karavīri ņem dalību NATO manevros *Silver Arrow* Ādažos (2014.4.X)
Foto: Ints Kalniņš/Reuters

krasi atšķiramies no Rietumiem un esam tik līdzīgi Krievijai? – seko blogera paša atbilde: Tā ir mana paaudze, tie, kam 40-50. Tā ir liela un, šķiet, lielākoties zaudēta paaudze. Mūs nemācīja būt humāniem, mēs augām melnā neziņā par pasauli un biežā liekulības miglā. Kas ir humānisms un kāpēc ir absolūti svarīgi un stratēģiski nepieciešami cienīt sevi un cienīt līdzcilvēkus, mūs nemācīja skolā, nemācīja augstskolā, un mēs to īsti vēl nezinām un nesaprotam vēl joprojām. Taču mācāmies, daži. Mana paaudze, ja vispār mācās, ja atraujas no televizora, no pudeles, no savām sīkām iegribiņām, mācās lēni, grūti, soli uz priekšu, soli uz sāniem, soli uz priekšu, soli atpakaļ, soli uz priekšu... Kas ir sovoks, cilvēknišana? Viss, kas antagonizē, pretnostata – pirmkārt sociālās grupas vienas sabiedrības ietvaros (2014.17.IX). (re)

LIETUVA – *Vladimirs Putins šobrīd diktē savus noteikumus visai pasaulei, bet Rietumos pagaidām nav lidera, kas būtu gatavs viņu apturēt – šādu pārliecību The Washington Post paudusi Lietuvas prezidente Daļa Gribauskaite, izsakot cerību, ka Baraks Obama, kurš beidzot parādījis sevi kā lideri Irākā un Sīrijā, parādīs pienācīgu apņēmību arī Ukrainas gadījumā (25.IX). ●●● Lietuvas Valsts drošības departaments (VSD) brīdinājis tos pilsoņus, kas 1990. un 1991. gadā atteicās dienēt PSRS Bruņotajos spēkos, nedoties uz Krieviju, Baltkrieviju u.c. ES vai NATO nepiederošām valstīm, jo pašreizējā starptautiskajā situācijā tas varētu apdraudēt viņu drošību – gandrīz ceturtdaļgadsimtu pēc PSRS sabrukuma ir ziņas, ka*

Miera maršs Maskavā (2014.21.IX): *Rokas nost no Ukrainas!*

Foto: Alexander Utkin. AFP

Maskava mēģinot atsākt kriminālvajāšanu pret lietuviešiem, kuri pēc Lietuvas neatkarības atjaunošanas (1990.11.III) atteikušies dienēt sovjetu armijā vai to pametuši (tvnet.lv 9.IX). (re)

KF – FRANKA GORDONA SLEJA – „Krievijas prezidents – boss vai cars?” – **Edvīna Šnores** lieliskā filma *The Soviet Story* beidzas ar Vladimira Putina spriedumu, ka Padomju Savienības sabrukums ir 20. gs. lielākā ģeopolitiskā katastrofa. Tagad ir skaidrs, ka Putins neapraud boļševistiskā eksperimenta bēdīgo galu, bet ir bezgala satriekts par to, ka kritusi impērija. Cariskās Krievijas devīze bija triāde: **patvaldība (samoderžavije), pareizticība (pravoslavije), tautiskums (narodnostj)**. Vērojot dažu pēdējo gadu metamorfozes KF prezidenta domāšanas veidā, uzvedībā un rīcībā, nevilus prasās šāds līdzinājums: patvaldība + pareizticība = Putina tautiskums. Ja nu ar „tautu” saprot tās laiskās masas, kam vajadzīgs vagars... **PATVALDĪBA:** *Newsweek* (23.VII) nāca klajā ar vāku, ko greznība – uz Putina saulesbrīļļu fona – milzu uzraksts *THE PARIASH (izstumtais – no angļu val.)*. Raksta autors Bens Džada (**Ben Judah**) izsmelošā analītiskā apcerējumā raksturo Putinu kā mūsdienīgu (*latter day*) diktatoru, apraksta šā cilvēka dzīvesveidu un domāšanas stereotipus. Putins nemil trokšņaino Maskavu un faktiski vada Krieviju, atradami savā izcili greznajā ārpiļsētas rezidencē Novoogarjovā – 10 km uz rietumiem no MKAD (Maskavas loka autoceļa). Kremli viņš var sasniegt 15 minūšu laikā – radot milzu sastrēgumus. Putins ceļas vēlu un vēlu liekas gulēt. Viņš briesmīgi baidās tikt noindēts, un, dodoties vizītēs ne tikai uz ārvalstīm, bet arī paša pārvaldītājos plašumos, prezidenta „karavānā” ir trīs lidmašīnas – pašam ar svītu, motociklistu kortežam un pavāriem ar produktiem, neskaitot drošībnieku baru. Putina līdzgaitnieki – tie, kas ietilpst t.s. iekšējā lokā, viņu dēvē par *bosu*. Bet pēdējā laikā sākuši bez ironijas godināt par *caru*. Tieši pēdējā laikā viņš ir pamatīgi rediējis savas zemes vēsturi. Kā zināms, šogad aprit 100 gadi kopš I Pasaules kara sākuma. Paskatīsimies, kas par šo karu teikts *VK(b)P vēstures īsajā kursā*, kuru mana paudze bija spiesta zubrīt: boļševiki skaidroja, ka šis *imperiālistiskais karš* sākts *nevis savas tēvzemes aizsardzības, bet svešu zemju sagrābšanas, citu tautu aplaupīšanas, muižnieku un kapitālistu interesēs*. (...) *Pret šo karu strādniekiem jāved izšķirīgs karš* (krievu izd. 157. lpp.). Un tālāk: *Boļševiki pieturējās pie politikas – savas valsts sakāve imperiālistiskā karā* (161). Un ko mēs redzam tagad? Vladimirs Putins Maskavā, Poklonnajas kalnā (1.VIII), sviņīgi atklāja pieminekli I Pasaules kara varoņiem. Savā runā KF prezidents uzsvēra: *Šodien mēs atjaunojam vēsturisko patiesību par I Pasaules karu, un mums paveras nepārspējami personiskās drosmes un kara mākslas, krievu kareivju un virsnieku patiesā patriotisma piemēri*. (...) *Taču šī uzvara tika valstij nozagta. To nozaga tie, kas aicināja panākt savas Tēvzemes sakāvi*. (...) *Slava krievu ieročiem un mūsu karavīriem – varoņiem!* **PAREIZTICĪBA:** Krievu pareizticīgā baznīca faktiski kļuvusi par valsts reliģiju Putina Krievijā, un tās virsgans – Maskavas un visas Krievzemes patriarhs Kirils (Gundjajevs) varas virsotnē, var teikt, figurāli stāv blakus „caram” Vladimiram kā svētbildēs – *pa labu roku (odesnuju)*. Jūlijā visā Krievijā ar

Kremļa saimnieks ar Krievijas pareizticīgo baznīcas virsotnēm

Foto: Reuters/Scanpix

grandiozām procesijām, dievalpojumiem un citiem pasākumiem tika atzīmēta 700. gadskārta, kopš dzimis Svētais Radonežas Jūzeps, kurš 1337. gadā nodibināja Trīsvienības klosteri. Tur tagad ir, var teikt, Viskrievijas svētvieta (pilsētas nosaukums – Sergijev Posad, padomju laikā – Zagorska). Savā šai gadskārtai veltītajā runā Vladimiris Putins teica: *Radonežas Sergija novēlējumi ir atslēga Krievijas izpratnei*. Gaisā virmoja viraks, un vēlamais efekts bija sasniegts: prezidents šķiet Dieva svaidīts, tāpat kā pēdējais cars, kura mocekļa nāve 1918. gadā tika plaši pieminēta šovasar Putina Krievijā. **IDEOLOĢIJA:** Nu labi, patvaldība, pareizticība – bet vajadzīga arī piemērota ideoloģija, kas aizstātu vēstures mēslainē aizmēzto marksismu-ļepinismu. Un te nu Putinam talkā nāk **Aleksandrs Dugins**, kurš Maskavas laikrakstā *Zavtra* nācis klajā ar apcerējumu: „Pasaulē bez Krievijas dzīvot nav vērts”. Viņš kategoriski noraida trīs 20. gs. ideoloģijas – fašismu, komunismu un liberalismu, it īpaši pēdējo, kas viņam ir ļaunuma iemiesojums. Dugins sludina „ceturto ceļu”, kura pamatā ir Eirāzijas ideja, sociālais taisnīgums, tradīciju kopšana, krievu patriotisms, kā arī *krieviskās nākotnes futuristiskie projekti* (?). Un tad nāk „nagla”: *Nepieciešama nesamierināma cīņa pret Rietumiem. Mūsu galvenais uzdevums ir totālais karš (!) pret liberālismu kā ienaidnieka ideoloģiju*. Totālais karš – *der totale Krieg* – nošpikots no Jozefa Gebelsa. Un šis Dugins ir Putina mentors! (LA. lv 15.VIII) (fg)

Meiča tautastērpā ar plakātu: Ukraina nav Tava! Tu taču esi palicis bez prāta! (Maskavā 21.IX)

PRET TOTALITĀRISMA RESTAURĀCIJU – Krievu demokrātiskā kustība turpinās par spīti Kremļa mēģinājumiem to nožmiegat varas spilēs. Žurnālā *Ir* (22. IX) ievietots jau 2010. gadā klajā laistais, bet tikai tagad latviskotais pret Putina režīmu vērtais **Krievijas demokrātu aicinājums**, ko starplaikā parakstījuši vairāk nekā 150 000 cilvēku – sabiedrisko un politisko organizāciju, arī radošās inteligences pārstāvji un līderi, žurnālisti, juristi, inženieri, skolotāji, zinātnieki, ārsti u.c. ●●● Organizācijas **Inteligences kongress pret karu, Krievijas pašizolāciju un totalitārisma restaurāciju** vairāk nekā 1 800 biedru parakstījuši Aicinājumu (2014.7.IX) pārtraukt agresiju pret Ukrainu (*mēs esam ļāvuši nākt pie varas politiskajam režīmam, kas izvērs agresiju, un mums jādara viss iespējamais, lai apturētu III Pasaules karu, kam ievads, iespējams, jau tagad notiek Ukrainā*) – viņu vidū mūziķis **Andrejs Makarevičs**, rakstnieks **Viktors Šenderovičs**, cilvēktiesību aizstāvji **Ludmila Aleksejeva** un **Ļevs Ponomarjovs**, vēsturnieks **Andrejs Zubovs**, aktrise **Lija Ahežakova** u.c. ●●● Viena no Krievijā visvairāk lasītajām rakstniecēm, daudzkārt prēmētā, pilsoniski aktīvā **Ludmila Uljckaja**, jau kopš aizvadītās dekādes vidus, bet īpaši kopš Putina varas pārņemšanas, pauž Kremlim neērtus uzskatus, pēdējā laikā nosodot Krimas okupāciju, KF iebrukumu Austrumukrainā un krievu tautas manipulēšanu – krievu kultūra esot piedzīvojusi *briesmīgu sakāvi un mēs, kultūras cilvēki, esam bezspēcīgi mainīt valsts pašnāvniecisko politiku. Sveiki, Eiropa! Baidos, ka nekad vairs nebūsim spējīgi kļūt par Eiropas nāciju ģimenes locekļiem* – tā rakstniece šovasar vācu žurnālā *Der Spiegel*. Latviskots Uljckajas garais stāsts *Soņečka* un romāni *Patiesi jūsu Šuriks* un *Mēdeja un viņas bērni*. ●●● Daudzu ieskatā

viens no izcilākajiem mūsdienu krievu rakstniekiem **Mihails Šiškins** (dz. 1961), kurš tiek salīdzināts gan ar Tolstoju, Dostojevski un Čehovu, gan arī Buņinu un Nabokovu, un par saviem prozas darbiem ieguvis vairāk nekā duci prestižāko literatūras prēmiju, arī pašu krievu trīs visaugstākās, britu *The Guardian* (18. IX) ievietotā rakstā aicina lasītājus ņemt vērā, ka *pēckara Eiropa ir jau pārvērtusies par pirmskara Eiropu, jo Huseina, Mubarakā un Gadafi krišana un Ukrainas līdera Viktora Janukoviča aizbēgšana pārbaidīja Putinu un kļuva par viņa dzenuli Krimas sagrābšanai un iebrukumam Austrumukrainā*, par „Putina melno saurumu” (*Черная дыра Путина*), kas *draud ievilk sevī visu Eiropu... Krievija, kur varu ir pārņēmis korpūts, krimināls režīms, ir atgriezies sovjetlaiku totālajos melos... Kad Putins pavisam atklāti melo rietumu politiķiem, viņš ar dzīvu interesi vēro viņu reakciju un izbauda viņu samulsumu un bezpalīdzību*. [Putins] *grib nospiest Ukrainu uz ceļiem kā pazudušo dēlu un piespiest tam apkampt tēvišķīgo impēriju*. [Putins] *zina, ka Eiropa vairsīsies dusmās, bet drīz vien nomierināsies un pametīs Ukrainu brālīgajiem izvarotājiem*. Latvijā „Jumava” izdevusi (2012) Šiškina romānu *Vēstulnieks (Письмовник)* **Mairas Asares** tulkojumā. Kopš 1995. gada Šiškins ir gan Krievijas, gan arī Šveices rezidents. ●●● Septembra sākumā rakstnieks **Boriss Akuņins** savā blogā, atbildot uz lasītāju jautājumiem, norādījis, ka vismaz uz laiku vēlas atstāt Krieviju, jo *būt skaidrā vienīgajam starp piedzērušiem ir nemājīgi*. Staigājot pa Maskavas ielām un skatoties uz cilvēkiem, viņu pārņemot šausmas: *Neredz, negrib zināt, neaizdomājas. Manu valsti gaida smagi pārbaudījumi. Pat smagāki nekā tie, kādus patlaban pārdzīvo Ukraina... Un jūs nespējat iedomāties, kā es gribētu kļūdināties*. ●●● Krievijas

Krievu rakstniece Ludmila Uljckaja

Krievu rakstnieks Mihails Šiškins

Krievu rakstnieks Eduards Uspenskis

Krievu rakstnieks Boriss Akuņins

Foto: David Levenson/Getty Images

bērnu grāmatu rakstnieka **Eduarda Uspenska** uzskatā Krievija ir sadalījusies divās nometnēs – 10% *gudro un 90% idiotu*. Pats pieredzējis 10%... viss šis stāsts par Krimu ir ārpazīgs, (...) ja tā turpināšies, agri vai vēl naktīs sprādziens. Šobrīd visi ir vienoti ar Krimas ideju, viss izdevies, naftu var pārdot, tāpēc visi mierīgi turpina iet pret kalnu, bet kalns kļūst arvien stāvāks un stāvāks. Un vienā brīdī, kad tas viss sāks rīpot lejā, atradīsies cilvēki, kas varēs pavērst valsti citā virzienā. Pagaids nav nekā, kas liecinātu, ka būs labāk (TV kanālā Doždž 1.X). ●●● Samērā plaši **Miera marši** (21.IX) notiek Maskavā, Sanktpēterburgā u.c. Krievijas pilsētās – ar prasību izvest KF karaspēku no Ukrainas un pārtraukt atbalstu Donbasa separātistiem. Šis

Foto: The Guardian

Rīga jaundibinātā krievu žurnālistu grupa **Meduza**

karš ir vājprāts un noziegums pret Ukrainu, Donbasa iedzīvotājiem un krieviem – tā aktivists **Igors Jasins**. Ir arī aizturēto. Novosibirskā drošības spēki izjaukušī demonstrāciju. Vairāki Krievijā prominenti cilvēki, piem., bijušais vēstnieks Francijā **Jurijš Rižovs**, TV zvaigzne **Leonīds Parfjonovs**, dzejnieks **Igors Irtenjevs** u.c., mudinājuši līdzpilsoņus iesaistīties protesta akcijās. ●●● Laikraksts *Novaja gazeta* (9.IX) pēc **Jūlijas Latīņinas** raksta, kur viņa salīdzina „ekskluzīvās krievu kultūras” popularizēšanu ar „ziemeļnieciskās kultūras” slavinašanu Hitlera grāmatā *Mein Kampf*, saņēmis Kremļa varasiestāžu oficiālu brīdinājumu. Varasiestāžu spiediens vērstis arī pret valsts vecāko cilvēktiesību aizstāvju organizāciju „Memoriāls”, kas nodarbojas ar Staļina laika represiju upuru apzināšanu. ●●● Kad Krievijas portālu <lenta.ru> varas iestādes piespiež pakļauties cenzūrai, vairākums tā darbinieku galvenās redaktora **Galīnas Timčenko** vadībā oktobra vidū nolēmj dibināt jaunu mediju krievu valodā **Meduza** un pārcelties ar to uz Rīgu, lai turpinātu neatkarīgu ziņu analīzi un neitrālu notikumu izvērtēšanu, ko veiksot 12 žurnālisti uz vietas, kamēr vairāki turpināšot dot ziņas no KF. *Diemžēl daudzi Krievijas valsts domes deputāti uzskata, ka Krievijas pilsoņi ir tādi kā nesaprātīgi bērni, kuriem jāskaidro, kas ir balts un kas – melns, un pat labāk vispār visu aizliegt. Mēs „lenta.ru” kādreiz mēģinājām saskaitīt – cik pēdējā gada laikā ir pieņemti aizliegdoši likumi. Pie ceturtdesmita metām šo nodarbi pie malas. (...) Mediju situācija Krievijā ir vairāk nekā šausmīga. Normāla kvalitatīvā žurnālistika pēdējā laikā kļūst par varoņdarbu. (...) Oļegu Kašīnu piekāva tik smagi, ka viņš izdzīvoja, tikai pateicoties brīnumam – tā Timčenko ar cerīgāku piebildi un smaidu: Mēs uzreiz nolēmām, ka nevar dzīvot valstī un nezināt tās valodu. Mēs obligāti atradīsim pasniedzēju, kas nāks uz redakciju un mācīs mums latviešu valodu* (aģentūras 14.X). (re)

ASV – Pēc ziņu aģentūras ABC aplēses abas ASV politpartijas starptermiņa Kongresa vēlēšanās (4.XI) sasniegušas rekordu -- masu manipulēšanai izdoti 3,67 miljardi (am. biljoni) dolāru (neskaitot ap 100 milj. „netīrās naudas” no neatklātiem avotiem). *The*

New Yorker (5.XI, internetā) korespondenta ieskatā par Republikāņu iegūto vairākumu jāpateicoties balsotāju “īsaļai atmiņai” -- par pirms 6 gadiem notikušo ekonomisko krahu ASV, un ne tikai, eksperti vērsī pirkstu pret Vōlstrītu (Wall Street) alkatīgajām mahinācijām (“Republikāņu laikā”). Zīmīga ir kāda vidusmēra balsotāja atbilde attiecībā uz savu izvēli: *Republikāņi mūs pasargās no ISIS, ebolas un... (trešo iemeslu viņš nevarējis atcerēties)... (re)*

STATISTIKA – LU jau otro gadu pēc kārtas ir vienīgā Latvijas augstskola, kas *QS World University Rankings* novērtējumā iekļuvusi labāko pasaules universitāšu tūkstošniekā, gan tā apakšdaļā. No iekļautajām 7 Baltijas valstu augstskolām LU esot līdzvērtīga Kauņas Tehniskajai U., Viļņas Ģedimīna Tehniskajai U. un Kauņas Vītāta Magnusa U. Minētās augstskolas gan nesasniedz Tartu U., Tallinas Tehniskās U. un Viļņas U. līmeni. 200 vislabākās pasaules universitātes atrodas 31 valstī, visvairāk ASV (51), Lielbritānijā (29), Vācijā (13), Nīderlandē (11), Kanādā (10), Japānā (10) un Austrālijā (8). ●●● Pasaules ekonomikas foruma (WEF) konkurētspējas novērtējumā LV pakāpusies par 10 vietām – līdz 42. Šveice atzīta par konkurētspējīgāko. Igaunija atrodas 29., bet Lietuva – 48. vietā. ●●● Sabiedriskās domas pētītāja organizācija *Levada centrs* vēstī, ka aptaujātie KF iedzīvotāji par **Krievijai draudzīgām** valstīm uzskata Baltkrieviju (51%), Ķīnu (40%), Kazahstānu (37%), Armēniju (15%), Indiju (13%), Kubu (10%), Azerbaidžānu (9%), Bulgāriju (8%); par **nedraudzīgām** – ASV (69%), Ukrainu (30%), Lietuvu (24%), Latviju (23%), Igauniju (21%). Gruziju (19%), Lielbritāniju (18%), Vāciju (18%). ●●● Organizācijas *Help Age International* jaunākais pētījums liecina, ka veciem ļaudīm dzīve vislabākā esot Norvēģijā, kam seko Zviedrijā, Šveice, Kanāda un Vācija. Latvija ieņem 35., Lietuva – 60., bet Igaunija 20. vietu. Ķīnai – 48., bet Krievijai – 65. vieta. Pēdējā no 96 valstīm ir Afganistāna. (re)

Nodaļas „Dažos vārdos” līdzstrādnieki: Vīta Gaiķe (vg), Franks Gordons (fg), Indra Ekmane (ie), Māris Brancis (mb), Juris Žagariņš (jž), Rolfs Ekmanis (re)

Porošenka tā kā ņem virsroku pār Putinu, – lai nu Dievs dod! Ja Ukrainu sakautu, tad var pienākt mūsu kārtā... Tomēr esmu drošs, ka Putins kritīs. Un tad: 1) Krievija sadalīsies; 2) Latvija nevarēs uzņemt Krievijas bēgļus; 3) Latvijas robežas nosaka 1920. gada 11. augusta Miera līgums...

Lielā apdomībā un bieži vien lielā saspringumā,
Ainārs, Siguldā

Vīsaizkaltušo un pelēko Latvijas literāro izdevumu rasmu atdzīvina *JG* spīrgtais pērķona lietus.

Dr. med. Jānis Liepiņš, dzejnieks, dramaturgs, memuārists, Rīgā

Paldies par garīgās barības laicīgu piegādi! Kā vienmēr, pamatīga lasīšana.

Haralds Norītis, mākslinieks, Austrālijā (Gold Coast)

Latvijas „ļoooti” karstā vasariņa ir beigusies, varbūt cilvēceņiem atgriezīsies lasīšanas prieks. Es pati izlasu *JG* no vāka līdz vākam un gribu atkal uzteikt žurnāla veidotājus par neparasto stilu, domas svaigumu un burvīgo valodu. Diemžēl, Latvijā valoda ir nevajadzīgi sarežģīta.

Edīte Uztica, LOM, Rīgā

Paldies arī par labo un lielo darbu pie *JG* – tā turpina zelt, arvien labāka.

Līga, Toronto

EVA MĀRTUŽA NO SAULAINES KANĀDĀ

Sidrabene, Saulaine, Tērvete, Tālava – šie skaistie vārdi ir latviešu vasaras mītņu Kanādā nosaukumi. Latviskums tālu prom no Latvijas. Un pat daba kā Latvijā! Saulainei cauri plūst upe, līdzena, rāma, silti vēsa. Kad mani Aija Mazsīle uzveda kraujā un mans skats ieraudzīja upes mesto cilpu, iesaucos: *Patiesi, Gauja! Un Salacas līkums aiz Mazsalacas!* Pēcāk spriedu, ka tam bija jābūt ļoti lielam Latvijas milim – patriotam, kurš atrada un izvēlējās šo vietu latviešu vasaras dzīvei!... Visi latviešu centri Ārlatvijā ir Latvijas dabas līdzinieki. Latvijas daba kā pirmā iespaidoja dvēseles, kad gadu desmitiem vasarās bērni te skraidīja, rotaļājās, mācījās, studēja latviskās vērtības, ko vecāki kā dārgu mantojumu bija atveduši līdzī no kara un padomju okupācijas plosītās tēvzemes. Iztaujāju, kā smejies, senus ļaudis, ilgi šai saulē dzīvojošus. Vaicāju, vai pirmās brīvvalsts laikā skolā, ģimenē, sabiedrībā latviskais tika diendienā mācīts, daudzīnāts un stiprināts. Atmiņa īpaši organizētu un mācītu patriotismu nebija saglabājusī, jo skola ir skola – tur apgūst vispārējās zinības. Taču *mēs dzīvojam savā valstī, savā Latvijā, elpojām, bijām vareni latvieši savā Latvijas valstī. Mēs bijām latvieši! Un palikām latvieši arī pēc tam [Ziemeļamerikas trimdā], kad sezonas laikā strādājām tabakas plantācijā, biržā, zinātnē vai Holivudā...* Simtu valodu korī tev vienmēr un visur ir sava – latviešu valoda, savas tikai latvietim piemītošas gudrības, kultūras esme. Latviskums nav ar rokām saustāms, nav ar biezputru ieēdams, tas ir irreāls – es *esmu latvietis!*... Kāda latviete ar ģimeni pārcēlās uz Kaliforniju. Latvijā dzimušie, mūsdienu Latvijas skolā mācīties pusaudzī izvēlējās latviešu skolu un mācības latviski, paziņojot mātei, ka nevēlas būt „amiši”... Vasaras nometnē *Saulainē* latviešu bērni kopā ar klasēm draugiem, kam ar latvisko tik vien saskares, cik

skolasbiedram, Alberta Vītola vadībā iestudēja mūsu klasisko stāstu par Sprīdīša došanos pasaulē. Mācīja ne tikai dziesmas un tekstus, bet arī Latvijas vēstures baisās lappuses, kad mūsu ļaudis tūkstošu tūkstošiem bija spiesti atstāt dzimto zemi līdzīgi kā Vecās Derības tauta bēga no verdzības Ēģiptē. Viņa domās ieklausoties sasaistīju tās ar Zuzes Krēslīnas-Silas domām. (Viņa ir dzimusi ASV, dzīvo Vācijā.) Zuze reiz teica, ka *latviskums manī ir kā reliģiska pārliecība*. Šo uzskatu kā avota ūdens dzidrumu baudīju vīsošanās laikā Kanādās latviešu centros. Ir izaugusi jau 4. trimdas paaudze, taču latviskums, saglabājas... Un labi, ka ir dzimtās mājas, kur atgriezties. Taču, ja atgriešanās kaut kādu apsvērumu dēļ (pēc kara – pusgadsimta garā padomju okupācija, šodien – vēlme strādāt tur, kur var krietni nopelnīt, apmierināt karjeras izaugsmi, būt kopā ar mūža mīlestību utml.) nav īstenojama, tad latviskums jāuzskata par reliģisku vērtību. Latviskums kā mūsu īpašā, irreālā, visaugstākā vērtība.

Eva Mārtuža, rakstniece, Rīgā
(vēstule saņemta ar Guntas Saules starpniecību)

Izsaku sirsnīgu pateicību par *JG* augsto kvalitāti literārā, estētiskā un kulturālā ziņā. Lai *JG* zied un plaukst nākamajos 50 gados!

Prof.em.Dr. **Juris Draguns**
Pennsylvania State U. (State College, Pennsylvania)

MĀRIS BRANCIS NO MURJĀNIEM

Ceļi mani aicināja doties (19.VIII) no Jelgavas uz Vidzemes pusi. Lai galamērķi sasniegtu, bija nepieciešama mašīna, ko laipni piedāvāja Viesturs Amats, Jelgavas gleznotāja Valerijana Dadžāna krustdēls, kurš ļoti labprāt dodas visos virzienos, lai uzzinātu ko jaunu un apskatītu vēsturiskas vietas. Todi Imanta Ziedoņa fonda *Viegli* rīkotajā pēcpusdienā *Laiks Ziedonim* Murjānos man bija jāpārstāv *JG*, kur esmu kļuvis redakcijas loceklis.

Mazliet vēstures. *Viegli* ir nodibinājums, kas izveidots 2010. gada pavasarī, lai īstenotu fonda patronam – dzejniekam Imantam Ziedonim tuvu misiju: *Latvija ir brīnumskaista zeme, bet skaistajam jāpalīdz parādīties*. Fonda mērķis ir, kā rakstīts mājas lapā, atbalstīt jaunradi Latvijā: 1) *veicinot Imanta Ziedoņa ideju īstenošanas un vērtību turpināšanas, 2) atbalstot radošas, neparastas idejas un, 3) veidojot sabiedriskus projektus, kas atklāj Latvijas skaistumu*. Šim nolūkam tika izveidots (2014) apbalvojums *Laiks Ziedonim*, kura naudas fondu līdz 2018. gadam garantē Borisa un Ināras Terevu fonds. Nominācijā par dzīvi literatūrā *Bize* bija izvirzīts arīdzan žurnāls jeb rakstu krājums kultūrai un brīvai domai *Jaunā Gaita* (skat. *JG*178:53). Šajā nominācijā par laureātu kļuva LNB direktors Andris Vilks, kurš Olgas Šilovas statueti saņēma 3. maijā. Arī todienu biju deleģēts turp doties, bet kādu apstākļu dēļ netiku. Šoreiz, kad rīkoja šo pēcpusdienu, kurā bija uzaicināti laureāti uzstāties ar lekciju, laiku izbrīvēju, un tā nu ar Viesturu devāties uz Murjāniem.

Kopš 1970. gadiem Murjānos atrodas Imanta Ziedoņa un Ausmas Kantānes vasaras māja. Tā iemītinājusies gandrīz vai meža viducī starp priedēm un lapkokiem, it kā pietupusies Lojas upītes senlejas krastā. Krāšņi ziedēja rožu krūms, kautri piemieties mājas galā. Pati ēka ir ar slīpu jo slīpu niedru jumtu, kam vēji un lieti nebija nenieka skādejuši šajos gadu des-

mitos. Ap māju zviln 22 dažāda lieluma dzirnakmeņi, tādēļ arī mājai dots nosaukums „Dzirnakmeņi”.

Kad ieradāties klusajā meža nostūrī, tur jau pulcējās krietns ļaužu pulciņš, jauki čalojot un blīkšot, tiesājot pašu savesto „groziņu”, kā bija mudināts ielūgumā. Sarokojāmie ar rakstnieku Ēriku Hānbergu un Rolandu Lappuķi no Ārlietu ministrijas diplomātu korpusa, vēlāk pamānījām vēl radio žurnālistu Aivaru Berķi, populāro Latvijas TV darbinieci Dainu Bruņinieci, kino režisoru Jāni Streiču u.c. Tad jau sākās pēcpusdienas „oficiālā” daļa – laureātu „lekcijas”. Vīspirms gan LNB jaunās darbinieces aicināja brāļus Nīmaņus simboliski pārgriezt 4. stāva lentīti, kur atrodoties mākslas nodaļa. Šķēres bibliotēkai Priekuļos bija īpaši izkaluši brāļi Nīmaņi. To rokturis veido daļu no latvju saulītes raksta, un tajā iemeistarota elektronika, kas pārraida signālu pārgriešanas brīdī uz bibliotēkas datorsistēmu un fiksē svarīgo mirkli. Vārds „lekcija” rosina domāt, ka tālāk tiks lasītas laureātu gudras teorētiskās atziņas, secinājumi par kādu tēmu un tamlīdzīgi. Nekas tāds nenotika to pēcpusdienu. Laureātiem bija gan jāuzstājas, bet rotaļu veidā. Slišanu piecu bērnu ģimene, kuri Šķilbēnu pagastā kopj tradīcijas un uztur kultūras dzīvi, aicināja visus izveidot apli un pievienoties senām latgaļu rotaļām. Vēlāk, kad visus Ziedoņa viesus sadzina lielā teltī spēcīgs lietus un pietiekoši skaļš pērkons, nominācijas *Rabarberi* laureāte Zilupes pagasta Pasienes Mazpulku vadītāja Ilga Ivanova visus izsmidzināja ar savu anekdoti „iz dzīves” par tirgus sievas un žīda olu skaitīšanu, mums viņai piepalīdzot. LU asociētais profesors Vjačeslavs Kaščejevs, kurš pēta kvantu nanoelektroniku un strādā pie kvantu sūkņu teorijas un kurš vienīgais no Centrāleiropas saņēmis Pasaules Ekonomikas foruma balvu – tai izvirza pasaulē spēcīgākos jaunus zinātniekus (ne vecākus par 40 gadiem), kuru zinātniskais ieguldījums un tehnoloģiskās inovācijas ir būtisks pagrieziena punkts attīstībā, – visiem lika atcerēties, smieklu šaltim pārtraucot jautro uzstāšanos, savas zināšanas fizikā. Pašā galā brāļi Nīmaņi – viens no viņiem Jānis ir kalējs, kurš ir nominācijas laureāts tautsaimniecībā par augstvērtīgu, pasaulē pieprasītu cirvju un nažu ražošanu – visus mājca, kā pareizi asiņāt nažus. Te nu bija katram ko likt aiz auss. Diez vai kāds jauniegūtās pamācības izmantos sadzīvē, ja lielveikali piedāvā lētus, ērtus, bet ne vienmēr īstus asus nažus? Starplaikā satīkāmies ar arhitektu Jāni Dripi. Viņš, būdams celtnes rosinātājs un autors, veda parādīt ne visai lielu ēku, kurā būs virtuve un dušas telpas ciemiņiem viņu uzturēšanās laikā Ziedoņa vasarnīcā. Tā atrodas nostāk no memoriālās ēkas. Jaunbūves āra sienas apšuj ar vecu šķūņu dēļiem, pieskaņojot videi.

Fonds *Viegli* šeit iecerējis rīkot dažādas aktivitātes, tomēr saglabājot pašu vasarnīcu un tās iekārtojumu tādu, kāds tas bijis vēl Imantam Ziedonim dzīvam esot un šeit uzturoties. Vasarnīcas iekšējās telpas ir ļoti omulīgas, šķiet, tādas, kas radoši uzlādē. Ienākot tajā skatam paveras visi stāvi ar piramidālo telpas risinājumu, kas virza skatu un domas uz augšu, uz debesīm. Visur Ausmas Kantānes iemīļotā lāču kolekcija, tekstilijas, plakāti, senas fotogrāfijas, kas liecina par mājiņnieku interesēm. Centrā kamins, ap kuru kāpj uz augšu vienkāršas kāpnes. Visur gaisis un gaisma. Ne balķi, ne sijas netiek slēptas, tieši otrādi, tiek uzsvērts dabiskums, saistība ar dabu, kas pa logiem un durvīm ienāk iekšā. Te viegli elpot un sajūst pasaules

elpu, būt viducī un centrā. Pasaules centrā. Esot Murāņos, būt visa centrā.

Māris Brancis, Jelgavā

Satrieca vēsts (JG278), ka aizsaulē aizgājusi Daces Micānes-Zālītes mamma Gunta Micāne, mana kursa biedre (viņa un Imants [Auziņš] mācījās latviešu filologos, es – krievu grupā). Gaišs, gudrs, talantīgs cilvēks, kursa dvēsele... Saviļņo arī Daces dzejoļi, jūt, ka to pamatā ir dziļš pārdzīvojums. Ar patiesu interesi izlasīju kārtējo turpinājumu par Māri Čaklo; dažus rakstus par vēstures tēmu, starp tiem – aizraujošu Jura Šlesera recenziju par Ulza Neiburga grāmatu. Pieļauju, ka tā bija arī Latvijas presē, taču ne vienmēr izdodas pamanīt vērtīgāko. Te nāk palīgā JG, kura, kā šķiet, nereti „izloba” būtiskāko.

Rakstniece, tulkojēja *Irina Cigaļska*, Rīgā

NO VĒSTULES JG REDAKCIJAS LOCEKLIM JURIM ŠLESERAM:

Paldies Jums par interesanto recenziju par manu grāmatu žurnālā *Jaunā Gaita* (nr. 278:26-29, 2014). Pie reizes izmantošu iespēju paskaidrot dažas lietas, kuras Jūs pieminat. 1) Rakstos nav sniegta atsauce (vēres) (izņemot pēdējo zinātnisko publikāciju), jo izvēlētais grāmatas formāts ir populārzinātnisks. Ja es rakstītu zinātnisku darbu, tad, protams, atsauce uz katru informācijas avotu būtu, bet tad tas aizņemtu diezgan daudz vietas, jo mana izmantoto vēstures avotu bāze ir samērā plaša, sākot no, piemēram, zviedru un amerikāņu izlūkdienestu dokumentiem ārvalstu arhīvos līdz paša pierakstītam aculiecinieku liecībām, laikrakstos publicētām lasītāju vēstulēm utt. Un, tad grāmata droši vien būtu pavisam savādāka, no vienas puses zinātniskāka, bet no otras smagnējāka un iespējams daļai lasītāju grūtāk uztverama. 2) Uz saviem iepriekš LA/MV publicētajiem rakstiem es neatsaucos, jo tie visi (nevis tikai daļa) šai grāmatai ir papildināti un uzlaboti, tāpēc es lasītājam piedāvāju tos rakstus, kas ir grāmatā nevis kādus citus. Ja kādu interesētu rakstu vecās versijas, tad bibliogrāfiska uzziņa par tiem ir meklējama LNB nacionālās bibliogrāfijas analītikas datu bāzē, sk. <<http://tinyurl.com/LNB-datubaze>> 3) Grāmatas priekšvārdā es paskaidroju, ka tās beigās ir sniegta bibliogrāfijas izlase nevis visa izmantotā bibliogrāfija. Arī tas ir darīts ierobežotās vietas un labākas uztveres dēļ, jo pilnīgi visas izmantotās literatūras saraksts aizņemtu krietni vairāk lappušu. Tāpēc bibliogrāfijas izlasē es centos iekļaut ne visas, bet nosacīti nozīmīgākās publikācijas, t.sk. lielāku uzmanību pievēršot jaunākiem pētījumiem, kuros lielākoties ir arī atrodamas vēres arī uz agrāk izdotiem darbiem. Tādi nu bija mani apsvērumi grāmatu rakstot, kas, protams, varētu būt arī savādāki, bet šāda šoreiz bija mana kā autora izvēle. Vēlreiz, liels Jums paldies par recenziju un mana darba atzinīgo vērtējumu, un pievienoju arī saites no diviem citiem rakstiem par šo grāmatu Latvijas medijos, varbūt tie var interesēt arī Jūs. <<http://www.ubisunt.lv.lv/zinas/t/28039/>> <<http://tinyurl.com/IR-dzivesstasti>>

Uldis Neiburgs, LOM, Rīgā
9/8/2014 <uldis.neiburgs@omf.lv>

to laikmetu. Sneiders tādus ambiciozus konformistus kā Cukuru nosoda par amorāliem bezprincipu ļerpatām. Bēdīgākais manuprāt ir tas, ka visiem ir nepieciešami tie simboli uz kuriem ar pirkstu parādīt nevis izpratne kas un kādēj notika – tāpat man ir pamatīgas aizdomas ka Biķernieku mežs vēl joprojām ir piesēts ar cilvēku kauliem un diezvai tie ir vien ebreju kauli.

Kaspars Zellis: *Es Arvīdam gan šoreiz nepiekritīšu – nevar aizmirst Cukuru, Arāju. Sabiedrībai ir vajadzīgi arī antivaroņi! „Nicht vergessen“ jābūt ne tikai vācu, bet arī jebkuras normālas nācijas atmiņas moto. Bet tomēr, vai nevarētu nedaudz pakomentēt kā jurists, cik adekvātas ir prokuratūras darbības izskatot šo lietu. Man nelīmējās kaut kas kopā.*

Jānis Elsbergs: *Veči, klau... Šādas, lūk, sarunas ir tas, kas ir vajadzīgs attiecībā uz šādām tēmām, bet mūzikli, kuros jēlkādu domāšanu aizmālē ar skaļām tumbām un samtainiem vīru tembriem un smūkām solistēm... Sorry, tas ir OK mūziklu jomā, bet te kaut kur tomēr ir robeža, kur tās jomas nevajadzētu jaukt kopā. Tas ir apmēram tā, kā Dullās Paulīnes filmā dziedātu: Jel dod man vietīņ, dod vietīņ, dod vietīņ vagonā... (vai gāzes kamerā). Nav pienācis laiks. Vēl mums jāizmokas ar to vēsturi, tomēr.*

Arvīds Dravnieks: *Piekrītu, Kaspar, ka savas zemes un tautas vēsture ir jāzina un bērniem tā jāstāsta, arī caur atsevišķu cilvēku likteņu stāstiem, – BET (godmaniskais „bet“) ir varoņi, kurus civilizēti cilvēki neapdzied, lai tādējādi nenodarītu gauži citiem – var taču vienu un to pašu domu publiski paust otru neaizvainojot?*

Kaspars Zellis: *Žīdu šaušana ir liela kultūras trauma latviešiem, traumu var pārvarēt tikai to izrunājot un pārvērtējot un izdarot attiecīgus secinājumus. Vismaz nolieguma un noklusējuma fāzei esam tikuši pāri... Tas arī nav maz.*

Jānis Elsbergs: *„Esam tikuši pāri“? Man tiešām ļoti, ļoti gribētos, lai tā būtu!*

Juris Žagariņš: *Vēsturiskie pāri darījumi žīdu tautai ir visā pasaulē labi zināmi. Nav brīnums, ka cilvēcību saskatīt savos ienaidniekos tai nākas grūti. Ņujorkā Metropolitena operas rudens sezonas programmā ir Džāna Ādamsa (John Adams) operas Klinghofera nāve (Death of Klinghoffer) jaunuzvedums. Sižetā gadījums, kad 1985. gadā palestīniešu teroristi pasaziērukuģa Achille Lauro nolaupīšanas gaitā nogalina riteņkrēslā sēdošu invalīdu. Pret šo uzvedumu notiek apmēram tāda pat ažiotaža, kā pret Millera uzvedumu Latvijā, jo, lūk, teroristi attēloti kā cilvēki, nevis ļaunuma simboli kuriem „pāri netikt“. No otras puses, visiem zināms arī tas, ka žīdu tautai piemīt izcili robusta humora izjūta. Jau 1968. g. paši žīdi bija tik tālu „tikuši pāri“ holokaustam, ka spēja sagremot slavenā žīdu tautības jokdara, parodista, kinorežisora un producenta Mel Brooks filmu-mūziklu The Producers, kurā ietilpst jautrs jo jautrs uzvedums „Springtime for Hitler“. Ko secināt? Nezinu...*

Publikāciju sagatavoja Juris Žagariņš

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

**Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu
bezpeļņas kultūras izdevums.
Redaktori un darbinieki nesaņem
algu, rakstu autori nesaņem
honorārus. Arvien meklējam
izpalīgus, atbalstu un, galvenais,
lasītājus!**

**Abonēšanu un ziedošanu varat
nokārtot ne tikai ASV/Kanādā šo
zemju valūtās. Maksājumus varat
kārtot arī pie JG pārstāvjiem Latvijā,
Eirozonā un Austrālijā.**

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500

**Labvēļu vārdi publicēti katra JG
numura pēdējā lapaspusē.**

Baltu Vienības dienā (Skat. 61. lpp.)

DARBOS NEAPTURAMS, FAKTOS NEAPGĀŽAMS

Ilgonis Bērsons. *Segvārdi un segburti*.
Rīgā: Mansards, 2014. 392 lpp.

Izdodot jaunu grāmatu *Segvārdi un segburti*, Ilgonis Bērsons lieku reizi reprezentē sevi kā literātu, kas ar patiesiem, nesagudrotiem, stingri pārbaudītiem faktiem rīkojas absolūtā brīvībā. Tādu pakāpi viņš sasniedzis, nemitīgi sevi disciplinēdams darbā, nemitīgi meklēdams faktus par notikumiem un personām, ne dienu nesēdēdams rokām klēpī. Bērsona literārā erudīcija ir tieši aprīnojama un, kam klājas ar viņu sacensties – apskaužama.

Par grāmatas tapšanu Bērsons jau deva ziņu vienā no Misiņa kluba lasījumiem, piesaistīdams tematam auditoriju urdošā spriegumā. Grāmatā, kas bagātīgi ilustrēta, iespaidi gūstami vispusīgāk nekā sarīkojumā. Domāju, Janīna Kursīte ceturrtā vāka anotācijā drusciņ sašaurinājusi grāmatas lasītāju loku, tēmēdama stāstījumu vairāk literatūras gardēžu priekam. Lai gan nosaukums biedē, nekā profesoriski metodiska grāmatā nav. To varbūt būtiskāk izsaka grāmatas apakšvirsraksts: noslēpumi un meklējumi. Tie patiešām atklāti ne vien ar literāru izmaņu, bet vietām gluži Edgara Po manierē.

Grāmata nav rakstīta vienā stilā. Ir daži darbi, kas sacerēti enciklopēdiju garā, nedaudzi – kā zinātniskas esejas literatūras institūta līdzstrādnieku izteiksmē, bet vairums – kā atjautīgi literāri stāsti. Tie tad arī ir galvenie piesaistītāji, kuru dēļ Kursīte grāmatu sauc par izcilu, kāda tā neapšaubāmi ir.

Dažs literārs atstāsts (pētījums) ir tik amizants, ka jāsmējas, kā asprātīgus Čapeka darbus lasot. Tieši cildināms ir Eduarda Rozenštrauha dziesmas „Kādaļ meičai Cēsvainē” tapšanas literārisks izsekojums. Nenopietno notikumu mutulis, iespējams, radies no dziesmā ietvertā Ernas Balodes dzejoļa

parādīšanās presē ar uzvārdu vīriešu dzimtē. Sieviešu mānija saukties par vīriešiem (Lita Beiris, Anna Lācis etc.) ir smieklīga jau pati par sevi. Kad nu vārdu jukās, dziesmu raugot pieskaņot noteiktai vietai, aizmirstas priekšvārds, Erna Balode var pārtapt par Andreju Balodi, kas, saprotams, nav Rozenštrauha dziesmas iedvesmotājs. Balode sieviešu dzimtē ir sastopama pat tautasdziesmās. Kāda vajadzība ignorēt tautas runāšanu un to pieskaņot mazizglītotu ierēdņu prasībām (ja tādas bijušas, par ko šaubos)!

Saprotama ir Ilgoņa Bērsona īpaša interese par Aleksandru Pelēci, ievērojot, ka Pelēcis pēc izsūtījuma kļuva par talsenieku, un Talsu vidusskolu ir beidzis Bērsons. Pelēcim veltīti vairāki apcerējumi, nu jā, ilgie represiju gadi lika slēpties un lūkot visādi apmānīt modro čeku. Tomēr segvārdu daudzumā neviens nevar sacensties ar Valdemāru Ancīti, viņš Bērsonam no Saldus piesūtījis 325 pseidonīmus, ar ko figurējis galvenokārt Saldus rajona avīzes humora pielikumā *Adata*.

Par Andrieva Niedras žurnālā *Austrums* pieņemto segvārdu Šņabovskis Bērsons asprātīgi izteicās jau Misiņa klubā, grāmatā ievietotais skaidrojums ir akadēmiskāks, tomēr saistošs. Eduarda Vulfa Pu. pa., protams, nav nekāda pupa. Puliera padēla slēpšanās aiz šiem burtiem notikusi 1911. un 1912. gadā. Skumīgi nelielais apcerējums beidzas ar atraitnes Hertas Vulfas avīzē *Uz Priekšu* ievietoto sēru ziņu (tās faksimilu) par rakstnieka nāvi.

Biju es arī Cēsīs klāt brīdī, kad Imants Ziedonis toreizējās kompartijas rajona komitejas pārstāvei draudēja ar neslavas celšanu, ja Eduarda Treimaņa-Zvārguļa iela, kas bija kļuvusi par Zvārguļu ielu, netiks pārsaukta tādā vārdā, kā cēsniekiem klājas. Šo atgadījumu ar plašu skaidrojumu Bērsons sniedz savā grāmatā, reizē iztirzādams Treimaņa-Zvārguļa rotaļāšanos ar saviem pseidonīmiem. Un Cēsu ielu nosaukuma epopeja attēlota arī fotogrāfijās.

No trimdas literātiem vissaistošāk raksturots Pāvils Klāns, arī Jānis Sarma.

Jebkurā grāmatas daļā atrodami literāri bagāti un izteiksmīgi segvārda vai segburtu lietotāja raksturojumi, galvenais, grāmatu lasot, rodas lepnums par latviešu literātu izteikšanās daudzveidību un lepnums, ka mums ir tik dziļi literārajos procesos informēts cilvēks, kāds ir Ilgonis Bērsons. Šī ir tikai pirmā grāmata, būs vēl otra.

Jānis Liepiņš

Recenzents ir rakstnieks, dzejnieks, memuārists, daudzu publikāciju autors. Skat. Jāņa Liepiņa *Dziesminieks un leijerkaste* 13. lpp.

BĒĢĻU BĒRNA BALTĀ GRĀMATA

Māra Celle. *Meitene no Mežaparka*.
Rīga: Laika Grāmata / VESTA-LK, 2014.
199 lpp.

Māra Celle savu dzīves stāstu iesāka no vidus uz priekšu, tad atsāk no paša sākuma – un pēc pirmajiem 12 dzīves gadiem pieliek it kā *semikōlu*. Pirmā grāmata *Ilgais ceļš mājup*¹ bija pusmūža trimdnieces atgriešanās un no jauna iesakņošanās dzimtajā zemē, ko tai bija jāpamet piecu gadu vecumā. Tagad mūsu rokās *Meitene no Mežaparka* – Māras „baltā grāmata”. To papildina bēgļu pētnieces un aprakstītājas Annas Žigures² ievadvārdi.

Paralēles ar Jaunsudrabiņa *Balto grāmatu*, protams, visai nosacītas: „Mūsmājas” Rīgas Mežaparka apkaimē ir citādas nekā 19. gs. Neretas laukos, „dzērvju zābaku” mazaļai Mārai arī nav. Ir tomēr gaišais skats caur bērna acīm – arī uz grūtībām un pārestībām. Autore ir ievērojama literātu rakstnieka un žurnālista Jūlija Lāča un dzejnieces Rūtas Skujiņas meita. Raitā, trimdas laikrakstu lasītājiem jau pazīstamā stilā viņas stāstā savi-

¹ Rīga: Laika Grāmata/ VESTA-LK 2010, 390 lpp. Recenzija *JG267*(2011): Juris Šlesers, „Jā, Solveiga, mēs te esam laimīgi” (24-6).

² *Viņi / Ceļā* (2009) un *Viņi / Svešos pagalmos* (2012), Rīga: Jumava.

tas atmiņas ar vēstuli un citu pirmavotu vēstījumu. Dominē ņiprs un „stīku” pilns meitēns, bet tumšākā tonkārtā cauri izskan tēva iztrūkums un neziņa par viņa likteni. Jūliju Lāci, līdzīgi daudziem, Baigajā gadā apcietināja un aizveda uz Krieviju. Par viņa nāvi cietumā – jau 1941. gada nogalē – atraitne uzzina tikai 1947. gadā Vācijā – kad īsi pirms Ziemassvētkiem pienāk vēstule no Latvijas. Viņa ar abām meitiņām tad jau nonākušas bēgļu nometnē Fišbahā. Māra neatceras, ka māte būtu meitenēm stāstījusi par saņemto ziņu, bet viņas to nojaus bez vārdiem: „Varbūt gaisā virmoja kāds vēl nebijis skumju plīvurs, jo varbūt mēs visas trīs jau zinājām, ka turpmāk viena vieta Ziemassvētku vakarā vienmēr paliks tukša” (143).

Grāmatas pirmā trešdaļa ir dzīves rīts – kopajā un ērtajā Mežaparkā. Tēvu Māra pati neatceras, tikai caur citiem – tas liekas kaut kur aizbraucis un vienkārši vēl nav pārnācis. Kad māsa Lalita, pāris gadu vecāka, raksta vēstuli tētīm uz cietumu, Māra dod padomu: „Pasaki tētīm, lai viņš vienkārši iekāpj tramvajā un brauc mājās.” Nedz krievu, nedz vācu laiks ar tāļajiem, un pat ļoti tuvajiem drausmīgajiem notikumiem, šo Mežaparka smilšu kastes idilli Māras atmiņā netraucē. Bērniem iet labi. Pasaule sākas kaut kur ļoti tālu, 11. tramvaja līnijas otrajā galā. Tad padebeši strauji sabiezē – kuģis „Manteufel” – Danciga – vilcieni – nakts stacijas uzgaidāmā telpā uz sola ... laimīgā kārtā kopā ar līdzīgu vienstāvošu latviešu māmiņu un bērnu ģimeņu grupu. Bet – viscaur ņiprais meitēns: „No mana sešgadīgā viedokļa raugoties, dzīve nemaz nav tik traka. Ka tik būtu ko ēst un ka tik nepazustu mammīte” (67).

Gan mātes un māsas ieskauda un sargāta, meitene kara bangās un pēckara vilņos „ķepurojas” kā māc. Netrūkst arī humora – tas dzirkstēt dzirkst caur bērna prizmu. Karš izbeidzas, nodibinās nometnes, sākas latviešu skola – „... mammīte prasīja: ‘Nu, kāda ir tava skolotāja? Vai jauna? Vai veca?’ Teicu, ka diezgan veca. IZRĀDĪJĀS, ka skolotājai Bronislavai Grenkovai bija 23 gadi, nu taču diezgan veca ...” (94)

Šodien kultūrvēsturiska nozīme ir aprakstiem par bēgļu nometņu sabiedriskajiem pasākumiem, skolu, guntiņām, saimniecību, dārziņiem. Lāču ģimenei nometnē bijušas arī vistas (Baltīte, Rudīte un „vēja slota”), citiem arī kazas, zosis. Grāmatas *forte* ir sevišķie epizodi. 1949. gada janvārī naktī nodeg viņu koka baraka, tostarp visa ģimenes mantība. Māra pamostas pirmā: „Uguns! Uguns!”, es kliezdu no visa spēka.” Kliedziens momentā sacel kājās pārējos barakas iemītniekus, visi izglābjas. Nākošajā rītā meitene atgriežas nelaimes vietā un sniegā un pelnos atrod apdegušu saišķīti ar no dzimtenes līdzītiem paņemtām ģimenes fotogrāfijām! Arī divus gredzenus, ko tēvs mātēi bija dāvājis. Bildītes ar apdegušām malām tagad bagātina grāmatu – dažās redzams tēvs ar meitiņām. Saistīts ar šo uguns nelaimi arī sērīgs stāsts par ievainotu putniņu, kas rezonē ar grāmatas tumšo zemtoni.

1949. gadā uz sešiem mēnešiem Māra nokļūst kādas beļģu ģimenes gādībā Beļģijas franču apgabalā. Raksta garas vēstules mammītei. Grāmata noslēdzas ar izceļošanu uz ASV 1950. gada jūnijā. Priekšvārdā autore sološi uzsver: „Līdz ar grāmatas beigām izbeidzas mana bērnība, bet mana dzīve tikai vēl sākās” (10).

Tikai nedaudz vecāks par meiteni no Mežaparka, nāku no Pārdaugavas. Katram mums savas bērnības takas, tomēr esam dzīvojuši cauri tam pašam kopīgajam negaisam. Mežaparka meitenes stāsts ir *ists* – sacerēt to būtu neiespējami. Gaidīsim Māras „zaļo grāmatu”.

Juris Šlesers

KŪKA BŪRTNIEKU TEIKAS

Pēteris Zirnītis. *Ķūķis stāsta Burtnieku ezera teikas*. Rīgā: Mansards, 2014. 48 lpp.

Ezeram pa visu garum garo mūžu bija sakrājies tik daudz ko stāstīt, un Ķūķis bija ļoti pacietīgs klausītājs. Lielie vilņi pašķīrās kā milzu grāmatas lapas... Ezera atmiņā atdzīvojas seni un noslēpumaini notikumi, tik seni, ka

*ilgajā gadu gaitā bija dziļi jo dziļi iegrimuši dzelmē un tos cieši bija apvijušas ūdenszāļu lunkanās saknes. Tā sākas dzejnieka Pētera Zirniša (1944-2001) *Ķūķis stāsta Burtnieku ezera teikas*.*

Dienā, kad pasaku grāmatas autora dzīvesbiedre Anita Jansone-Zirnite ar Burtnieku novada finansiālo atbalstu un apgāda *Mansards* palīdzību laida tautās (8.VIII) ceturto grāmatu par Ķūķi (pirmā iznāca 1983. gadā, otrā – 2012., trešā – krāsojamā – 2013), ezers klusi mirdzēja novakares saules staros. Laikam Pēteris Zirnītis, Ķūķim piepalīdzot, tā visas teikas un stāstus būs pierakstījis, tāpēc Burtnieks gulēja tik mierīgs, kā labu darbu padarījis un aizsnaudzamies no sava lielum lielā vecuma. Pati Anita ir uzzīmējusi melnbaltas ilustrācijas (pirmajās divās bija krāsaini), ļoti romantiskas un noskaņā gaišas, lieliski papildinot rāmo dzejnieka stāstījumu.

Anita Jansone-Zirnite nebūtu Anita Jansone-Zirnite, ja viņa ļautu norītēt visam kā parasti. Atkārtotā laikā viņai šķiet garlaicīga. Tad nu šoreiz grāmatas laišanu klajā atzīmēja nevis, kā varētu domāt, kultūras namā (tiesa gan, iepriekšējās tika atklātas Anitas *Vilņos*), bet gan Burtnieku parkā, kuru ar lielu gaumi un rūpību savulaik iekārtojais pēdējais pils īpašnieks, barons Vilhelms fon Šrēders (Wilhelm von Schröder). Tā vidū izrakts dīķis, kur joprojām aug sarkanās ūdensrozes, par ko parūpējusies slavenā Burtnieku daiļdarznieciece Zenta. Un diķa vidū ir *Mīlestības*

Māksliniece Anita Jansone-Zirnite un Ķūķis (2014)

Foto: Māris Brancis

salīna, apaugusi nu jau droši vien simtgadiem kokiem. Pēc iepriekšējā vakara negaisa laiks bija silts, saulīte visus apmīloja un iepriecināja. Salīnā viesus sagaidīja no siena darināts Ķūķis, kurš lepni sēdēja siena krēslā pie siena galda. Netālu stāvēja viņa draugs, acīmredzot Sprīdītis, arī no siena veidots, un kokos zvaniņa siena zvani. Zālājā apsēsties aicināja grīdsegas un zirgu deķi.

Sapulcējās paši tuvākie cilvēki, ar kuriem kopā sen atpakaļ (1988) Lāčplēša svētki svinēti un uzgavilēts Zigmāra Liepiņa un Māras Zālītes rokoperai *Lāčplēsis*, baznīca atjaunota, un *Burulīs* katru gadu septembra beigās aicina kopā svinēt Gara svētkus. Pievienojās vēl ģitāristu nometnes dalībnieki, kuri dziedāja šo jauko notikumu un iepriecināja Anitas viesus ar klusinātu mūziku. Visā notiekošajā atbalsojās daba, ar kuru mēs visi šajā brīdī dzīvojam uz vienas nots. Likās, jaunība atgriezies, kad nav jāsteidzas, kad var izbaudīt laika rāmo ritējumu un izbaudīt sarunu garšu un kad viss piedzīvotais ir tepat līdzās, vienlaikus, vienvietus. Arī pats Pēteris Zirnītis, šķīta, kaut kur tepat vien mūs vēroja, iemeties koku lapotnē. Žēl, ka mēs, zemes cilvēki, tik smalkas vibrācijas neuztveram.

Grāmatas atvēršana kļuva par dvēseles svētkiem, kas ievadīja dzejnieka 70 gadu jubilejas svinības. Diena noslēdzās Burtnieku kapšētā, apciemojot Pēteri, kam šogad uzlikts ļoti lakonisks, bet tēlaini ietilpīgs tēlnieka Andra Vārpa granītā kalts kapa piemineklis.

Māris Brancis

AABS PĒTNIEKU DEVUMS

Journal of Baltic Studies 45/3 (September 2014). Association for the Advancement of Baltic Studies <www.balticstudies-aabs.org>. Editor: Terry Clark <jbs@creighton.edu>

Baltijas Studiju apvienības ceturkšņizdevuma (quarterly) septembra laidienā ievietoti sekojošie pētījumi: Paul Jordan (Cardiff U.). *Nation Branding: A Tool for Nationalism?*

(Nāciju apzīmogošana: Nacionālisma instrumenti?). ●●● William D. Prigge (Briar Cliff U.). *Power, Popular Opinion, and the Latvian National Communists* (Vara, sabiedriskā doma un latviešu nacionālkomunisti). ●●● Nicholas Aylott (Södertörn U., Centre for Baltic and East European Studies). *A Question of Priorities: Candidate Selection in Estonian Political Parties* (Prioritāšu problēma: Kandidātu izvēle igauņu politiskajās partijās). ●●● Jouko Talonen (U. of Helsinki) & Priit Rohtemets (U. of Tartu). *The Birth and Development of National Evangelical Lutheran*

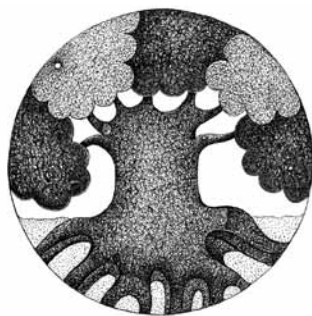
Theology in the Baltics from 1918 to 1940 (Nacionālās evaņģēliskās luterāņu teoloģijas sākums un attīstība Baltijā, 1918-1940). ●●● Arnis Sauka (Stockholm School of Economics in Rīga) & Friederike Welter (U. of Siegen). *Determinants of Business Insolvencies During Economic Growth and Recession in Latvia* (Iemesli Latvijas uzņēmumu maksātnespējai ekonomiskā pieauguma un recesijas laikā). ●●● Katrin Kello (U. of Tartu) & Halliki Harro-Loit (U. of Tartu). *How should the Past be Treated in Estonian Schools? Constructions of History Teaching in an Estonian Teachers Newspaper* (Kādai jābūt attieksmei pret pagātņi Igaunijas skolās? Vēstures mācības plāni igauņu skolotāju laikrakstā).

Recenziju sadaļā aplūkotas sekojošās grāmatas: Matthias Asche, Werner Buchholz, Anton Schindling (eds.). *Die baltischen Lande im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung: Estland, Livland, Ösel, Ingermanland, Kurland und Lettgallen. Stadt, Land und Konfession 1500-1721* (4 sējumi – rec. Andrejs Plakans, Iowa State U.). ●●● Halliki Harro-Loit, Katrin Kello (eds.). *The Curving Mirror of Time* (Christian Nestler, U. Rostock). ●●● Björn M. Felder, Paul J. Weindling (eds.). *Baltic Eugenics: Bio-Politics, Race and Nation in Interwar Estonia, Latvia and Lithuania 1918-1940* (David J. Smith, Uppsala U. & U. of Glasgow). ●●● Johannes Wheeldon. *After the Spring: Probation, Justice Reform, and Democratization from the Baltics to Beirut* (Lavinia Stan, St. Francis Xavier U.).

Gundars Keņiņš Kings

Šoruden Pacifika Luterāņu U. (Pacific Lutheran U.) emeritētie profesori Dr. Gundars Keņiņš Kings un Dr. David E. McNabb publicē grāmatā kopdarbu *Nation-building in the Baltic States: Transforming Governance, Social Welfare and Security in Northern Europe*.

LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisona

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Amerikas Latviešu apvienība
Voldemārs un Irēne Aveni
Sigurds Brīvkalns
Rita Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rita Gāle
Andrejs & Ilona Ķīse
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrite Saliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Vilma Bolšteins
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone

Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvia Orles
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Aina Sikсна
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāni
Irīna un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis

Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Rasma Vītola
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Ligita Evans
Edīte Franklin
Silvija Jones
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnīeks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Agate Nesaule
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Māra Vīksniņa
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: \$10,- = €8,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes, Mansarda un LOM krietiņ lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Vīsās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,- = €31,-

2 gadi \$76,- = €60,-

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*
Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:

**JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO
MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:**

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Citūr EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

Īpaši ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

Featured in the frontispiece is a letter from **Ojārs Spārītis**, president of the Latvian Academy of Sciences, to *Jaunā Gaita's* editor-in-chief and to all who work on and contribute to our cultural quarterly. He writes "We will prevail [as a nation] in the unity of mutual understanding to which you have dedicated so much effort. For that we thank you with all our heart."

POETRY, PROSE, LITERARY COMMENTARY.

Uldis Bērziņš contributes eleven enigmatic yet luminous prose-poetic "motifs". ●●● **Gundars Pļavkalns'** calligraphically handwritten poem "In the Garden of Nowhere" is reproduced in facsimile. Pļavkalns has contributed poetry, prose and thoughtful commentary since the inception of *Jaunā Gaita* in 1955. ●●● *The Bard and the Organ-Grinder*, "A Short Schubertiade" by **Jānis Liepiņš**, is a one-act play first produced in Rīga in 2010. ●●● The current episode from **Ainārs Zelčs'** fictional history *Abrene 2002* maintains that Latvia never was and never will be so small as to be uniform in character or in language. ●●● Juris Šlesers reviews **Eva Eglāja-Kristsons'** book *Dzelzsgriezēji (Iron Cutters)* about contacts during the Cold War between Latvian exile writers and their colleagues under Soviet rule. ●●● Part four of **Rolfs Ekmanis'** account of **Māris Čaklais** delves into six of his poetry collections. ●●● Author of several biographical writings, **Ilona Salceviča**, characterizes the work of **Dzidra Zeberīņa** as light-hearted and impressionistic.

VISUAL ART AND MUSIC. Two paintings by **Valerijans Dadžāns** are displayed (pages 5 and 46) and one by **Osvalds Zvejsalnieks** (page 35). Art historian **Māris Brancis** introduces us to these artists and their work. ●●● **Margarita Kovaļevska** (1910-1999) was an enormously popular painter and writer whose prolific epistolary exchanges with her artist friends are kept by the Literature and Music Museum in Rīga. Philologist **Maija Kalniņa**, curator and researcher at the museum shares insights. ●●● **Dace Krecere** interviews **Laima Slava**, founder of the **Neputns Publishing House**, which specializes in high quality books on art. ●●● **Gunta Amola** relates the genesis and describes a recent production in Rīga of a musical, based on the play *Pūt vējiņi!*

(*Blow, ye Winds!*), written by poet **Jānis Rainis** 100 years ago. ●●● **Jānis Aistars** gives a lively account of the 2014 Latvian Song Festival in Hamilton, Ontario. ●●● The cover art is by **Brencis Sils**.

HISTORY AND ACTUALITIES. In his ongoing history of international radio broadcasting in the Latvian language, **Rolfs Ekmanis** details efforts by Warsaw Pact special forces to interfere with the work of Radio Free Europe / Radio Liberty in the period 1975-1989. ●●● *Verba volant, scripta manent* is a Latin proverb meaning "spoken words fly away, written words remain". Our section "Scripta Manent" features powerful social commentary by **Adam Michnik**, one of the most celebrated dissidents of the Polish *Solidarity* era, now editor of *Gazeta Wyborcza*, and two essays by Latvian independent journalist **Sanita Upleja**. ●●● **Sandis Laime's** exhaustive research on witchcraft and witchlore in Latvia lays out the numbers of witches on record, the names given to witches, and the preferred times of day for their activities. ●●● The section "In a Few Words" updates our readers on recent publications, musical and theatrical performances, exhibitions, events in the spirit of folk tradition, doings in the diaspora, happenings of historical and current significance in the Baltic region. Brief commentaries focus especially on the Russian specter again haunting Europe. ●●● "Kiberkambaris" (Cyberchamber) samples the national discussion of a musical *Cukurs, Herberts Cukurs* – about a popular adventurer-aviator who was killed without trial by the Israeli secret police for his alleged complicity in the Jewish holocaust during the Nazi occupation.

BOOK REVIEWS. **Jānis Liepiņš** reviews **Ilgonis Bērsons'** *Segvārdi un Segburti* (Code Words and Code Letters), on the pseudonyms adopted by Latvian men of letters. ●●● Juris Šlesers reviews **Māra Celle's** childhood memoir *Meitene no Mežaparka* (Girl from Mežaparks) ●●● **Māris Brancis** examines **Pēteris Zirņītis'** *Ķūķis stāsta Burtnieku ezera teikas* (Ķūķis Tells Tall Tales from Burtnieku Lake). ●●● **Gundars Ķeniņš** Kings summarizes the contents of the September 2014 issue of the *Journal of Baltic Studies*. jž